

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Slav 4354.2, 1785

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

Tolstoyana

Studier och Minnen

af

J. Stadling

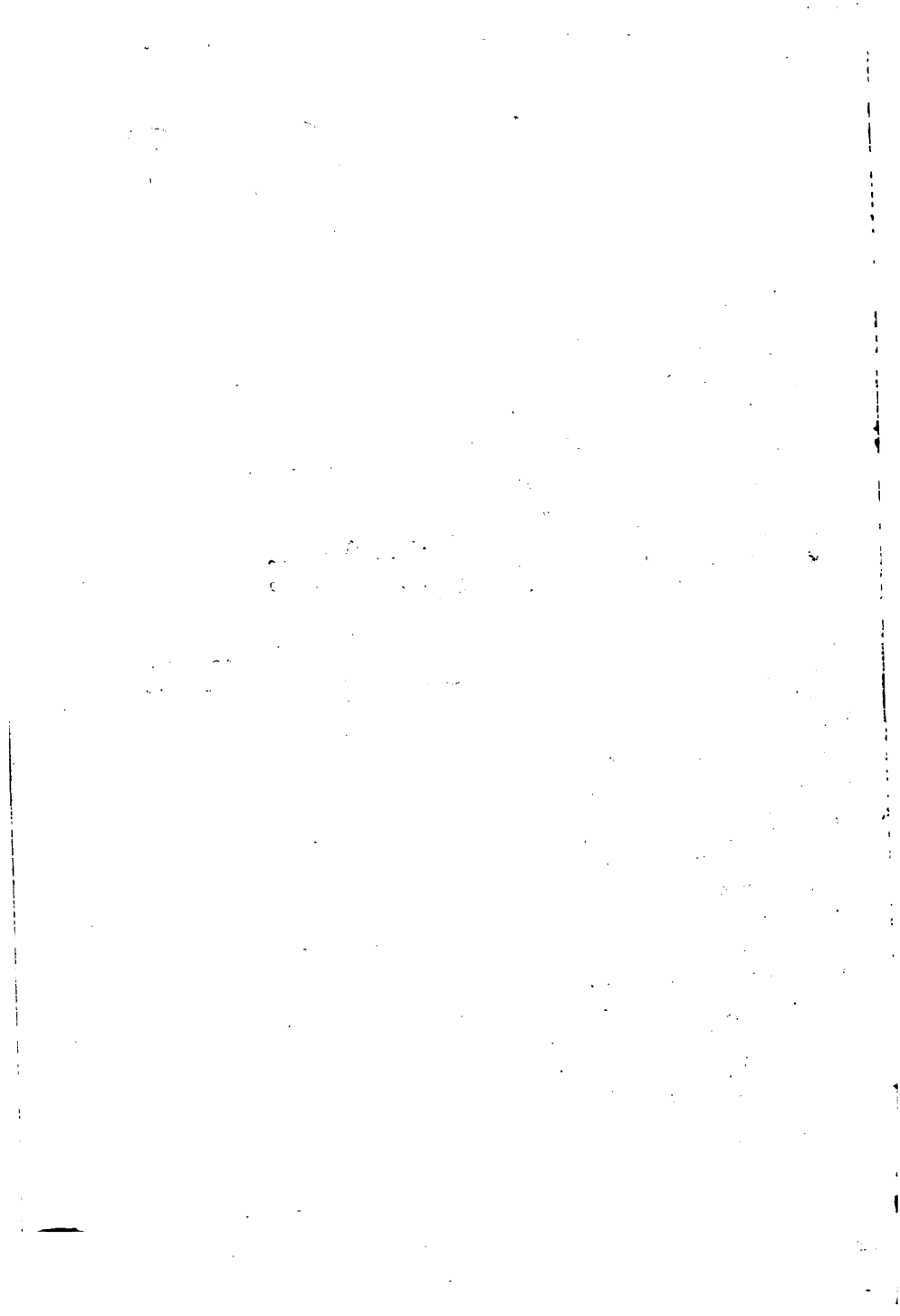
Med illustrationer

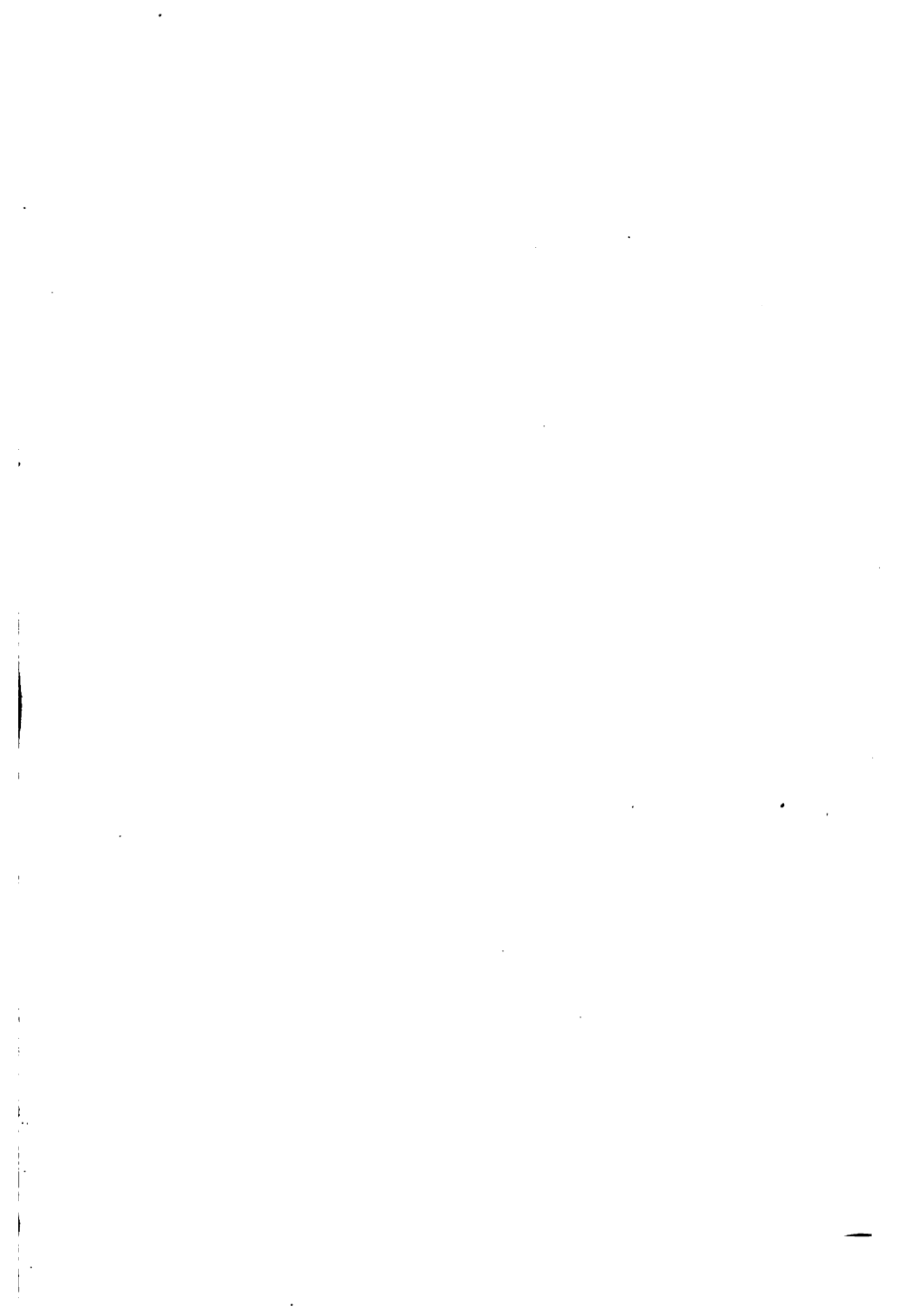

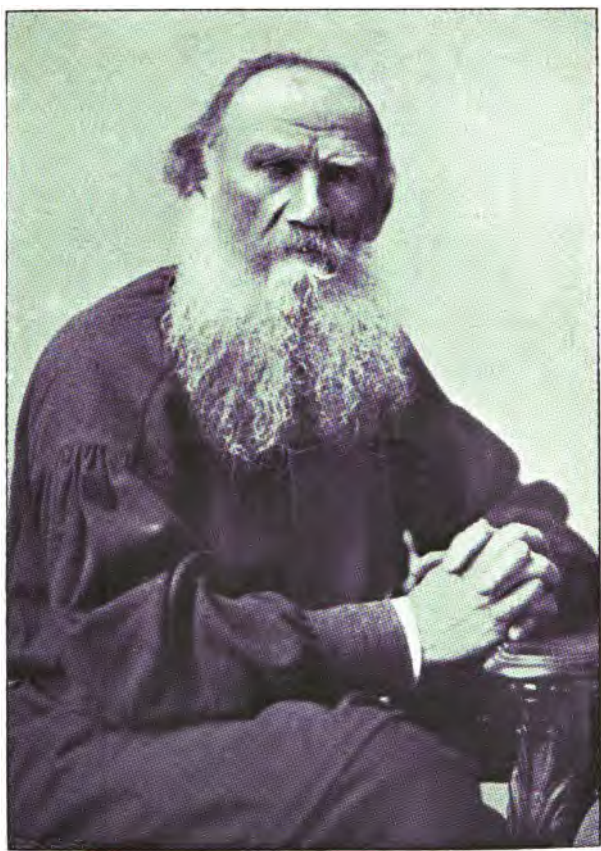
Stockholm

E. J. Ekmans Förlagsexpedition

Innehafvare: *Karl Blomkvist*

Leo Tolstoy.

1. 10. 1900 10.5
20/10/00

TOLSTOYANA

STUDIER OCH MINNEN

AF

J. STADLING

STOCKHOLM

E. J. EKMANS FÖRLAGSEXPEDITION
INNEHAFVARE: KARL BLOMKVIST.

Slav 4354.2.1785

✓

STOCKHOLM,
SVENSKA TRYCKERIBOLAGET EKMAN & CO
1906.

Innehåll.

Första afdelningen.

Kap.	Sid.
I. Mushikerna och Leo Tolstoy.....	9.
II. Barndomsåren	20.
III. Uppväxtåren	36.
IV. Den unge godsherren — välgöraren —	55.
V. I Kaukasien och vid Sebastopol	64.
VI. I Petersburg och utlandet; »den fria skolan» på Jasnaja Poljana	78.
VII. Familjelyckan och den stora krisen	87.

Andra afdelningen.

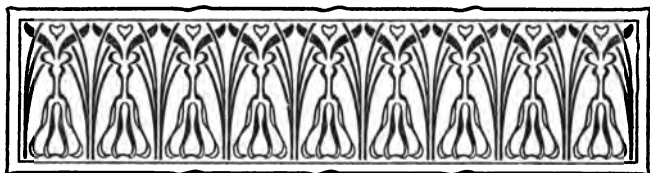
I. Religion och moral	III.
II. Leo Tolstoy och den sociala frågan	128.
III. Om konsten	138.
IV. Minnen från den stora hungersnöden	145
Slutanmärkningar	180.

Tillägg.

Tankar om Gud	191.
---------------------	------

FÖRSTA AFDELNINGEN

I.

Mushikerna och Leo Tolstoy.

FÖR att bilda sig en i möjligaste mån riktig uppfattning om reformrörelserna i Ryssland och deras bärare i allmänhet och om Leo Tolstoy isynnerhet är det nödvändigt att först lära känna mushikerna, de ryska slavernas märg och kärna; ty i Leo Tolstoys stora hjärta pulserar de ryska böndernas innersta lif, och hans mäktiga snille uppsamlar likasom i en spegel de brutna strålar af samvetets och förnuftets ljus, sådant det framlyser i mushikernas ursprungliga lifsideal och oskrifna »samvetslag», och i idealiserad form och med samlad styrka återkastar och sprider Tolstoy detta ljus öfver hela världen. »Lifvets mening», kärnan i tolstoyismen, har Leo Tolstoy funnit i mushikernas lifssyn, lifstro och lifsideal, och efter den har han sent omsider inrättat sitt eget lif, och den förkunnar han för all världen.

Innan vi därför gå att framställa hufvud-
dragen af Tolstoys lif och lifsgärning, vilja vi
uppdraga hufvudkonturerna af den bakgrund, mot
hvilken de böra skärskådas, nämligen mushikernas
ursprungliga lifsideal och den oskrifna »samvets-
lag» och sedvanerätt, efter hvilka de sedan år-
tusenden tillbaka ordnat sitt inbördes förhållande
till hvarandra. Hit hör äfven och framför allt
den ryska sekrörelsen, som i grund och botten
ej är något annat än de ursprungliga bondeidea-
lens återuppväckelse och pånyttfödelse i religiös
gestalt.

* * *

Under många sekler, kanske årtusenden, hafva
de ryska bönderna, sedan de från de slaviska
folkens sannolika vagga på Karpaternas östra slutt-
ning spridt sig österut öfver de enformiga, träsk-
uppfyllda, delvis skogklädda slätterna ända till
Volga, och äfven bortom densamma, lefvat i half-
barbarisk frihet i sina halfkommunistiska bysam-
hällen (i sin tur löst sammanslutna i halft republi-
kanska, halft patriarkaliska småfurstendömen) och
reglerat sitt inbördes förhållande till hvarandra
efter en urgammal oskrifven sedvanerätt (»sam-
vetslag» eller »samvetsrättvisa»). Och denna ur-
sprungliga frihet, denna urgamla sedvanerätt och
det typiska bondesamhället hafva förmått bibe-
hålla sin grundkaraktär både under de nordman-
niska småfurstedömenas icke alltid så milda spira
och det 300-åriga tartaroket, ja, icke ens det

allt förkväfvande och förkrossande 300-åriga själfhärskaredömet tyrannei och lifegenskapens förnedrande inflytande kunde helt utplåna den.

Ehuru mushikernas värld genom de under lifegenskapen strängt genomförda klasskillnaderna varit afstängd från de öfriga samhällslagren och i århundraden faktiskt utgjort en *terra incognita* för öfverklasserna (endast knutpiskan förmedlade under slafveriet beröringen mellan de lifegna bönderna och herrskapsklassen), utgjorde dock gemensamma rasegenskaper och nedärfda tänkesätt osynliga föreningsband mellan alla samhällsklasser. När därför vid början af 1840-talet demokratiska ryska »intelligenta» först begynte sätta sig i närmare beröring med bönderna, upptäckte de till sin stora öfverraskning en ny värld, men de funno äfven i denna nya värld igen sig själfva. De första pioniärerna inom denna nya värld funno, att mushikerna voro helt annorlunda än de ömkansvärda varelser, man trott dem vara.

»Långt ifrån att vara helt och hållet förnedrade och brutaliserade af slafveriet, säger en af dessa pioniärer, ådagalade de i sina halft patriarkaliska och halft republikanska bykommuner förenade bönderna en hög grad af själfaktning och äfven förmåga att frimodigt uppträda till försvar för sina rättigheter, då det gällde kommunen i dess helhet. Misstänksamma och skygga i sitt förhållande till utomstående, ådagalade de en förvånande redbarhet och öppenhet i sin handel och vandel med hvarandra inbördes samt en hög grad

af plikt-känsla och oegennyttig hängifvenhet för sina små kommuner, hvilket allt stod i den skarpaste motsats till den nesliga ruttenheten och sedefördärfvet inom de officiella klasserna. De hade icke den ringaste föreställning om vetenskapernas och uppfinningarnas framsteg, men i sin traditionella moral ådagalade de stundom en så hög grad af humanitet och visdom, att de bildade iakttagarne blefvo slagna af häpnad och beundran».

Dessa första demokratiska upptäckare och forskare inom mushikernas värld, män af stor begåfning och hög bildning, såsom t. ex. en Jakushkin, en Dal och en Kirejevski, hvilka spreda kännedomen om sina upptäckter inom de bildade kretsarne, lade därigenom faktiskt grunden till den demokratiska rörelse, som allt sedan dess vuxit sig allt starkare och starkare.

I sin hänförelse och beundran idealiserade dessa första pionärer en del förhållanden och förbisågo vissa mörka sidor inom lifvet bland mushikerna, hvilka senare forskare påvisat, men alla hafva medgifvit, att de enda verkligt sunda elementen inom det ryska samhällslifvet dock äro, trots allt, att söka bland bönderna.

En af de förnämsta auktoriteterna rörande mushikerna, Gleb Uspenski, säger, att orsakerna till att den ryska folkkaraktärens moraliska renhet kunnat i så hög grad bevaras under trenne seklers slafveri äro att söka däri, att den ryske bonden aldrig varit skild från jordtorfvan och från

de allt uppslukande omsorger och den poesi, som jordbruksarbetet medför.

Men mushikerna hafva icke blott bevarat sin individualitet, utan de hafva framför allt i sina intressanta bykommuner och andra organisationer ådagalagt en hög grad af samhörighetskänsla och förmåga att själfva sköta sina angelägenheter i enlighet med sedan urgamla tider nedärfda sedvanor och tänkesätt.

Vi måste här inskränka oss till de viktigaste hufvuddragen i denna sedvanerätt. Hvad som härvid först och främst ådrager sig vår uppmärksamhet är *arbetets grundläggande betydelse* inom, snart sagt, alla områden af lifvet bland bönderna. Ehuru den patriarkaliska grundsatsen ännu är så starkt förhärskande, och blodsbanden hållas i så stor helgd bland mushikerna, gifver släktskap i och för sig ingen rätt till egendom. Endast arbetet skänker rättmätigt och slutgiltigt anspråk på äganderätt. Närhelst dessa intressen komma i strid med hvarandra, är det åt arbetets rätt som folksamvetet skänker företräde.

Allt hvad naturen utan människans åtgörande alstrar är icke — enligt denna sedvanerätt — och kan icke vara någon enskilds tillhörighet, utan tillhör alla lika. Först genom arbete, t. ex. på den obrukade jorden (allmänningen) uppstår brukningsrätten till densamma, hvilken äfven upphör i och med arbetet (jordens häfdande). Arbetet är äfven grundläggande för arfsrätten. Vid farskiftet bestämmes storleken af hvars och ens

lott af den mängd arbete, hvar och en utfört i familjen. Den son eller broder, som lefvat och arbetat längst i familjen, erhåller största arfslotten, vare sig han är äldre eller yngre. Har han bott och arbetat utom hemmet, uteslutes han från all delaktighet i arfvet, medan t. ex. en oskyld dräng, som under tillräckligt lång tid — tio år eller därutöfver — troget arbetat i familjen, träder i den uteslutne legitime arfvingens ställe och åtnjuter hans arfsrätt. Medan kvinnan enligt rysk borgerlig lag erhåller endast högst $\frac{1}{14}$ af familjearfvet, åtnjuter kvinnan bland bönderna, enligt sedvanerätten, lika arfsrätt med mannen. Alldenstund arfsrätten grundar sig uteslutande på arbetet, gör böndernas sedvanerätt ingen åtskillnad i arfsrätt mellan laglig och icke laglig hustru.

Arbetets grundläggande betydelse gör sig vidare gällande vid afgörandet af alla slags tvister. Om t. ex. en man har besått ett stycke af en grannes åker, så tillerkänner sedvanerätten aldrig den felande rättighet till skörden, men väl ersättning för det af honom nedlagda arbetet, vare sig han begått felet af okunnighet eller med uppsåt. Om en bonde fällt skog på en grannes område, afgöres tvisten på samma sätt.

Det är alltid miren (bykommunen), som å allmänt möte under starostens (byäldstens) ordförandeskap öfverlägger om och genom allmän omröstning afgör icke blott vanliga kommunala, utan äfven moraliska, religiösa och t. o. m. kriminella saker. Miren är mushikens värld, hans

egentliga fädernesland, hvilket han älskar, och för hvilket han är redo att offra allt. Och vackra exempel på själfuppooffring för mirens skull har bykommunernas historia att uppvisa.

Denna sedvanerätt, om hvars mänskliga, på samvetslagen och det praktiska förståndet grundade innehåll vi endast kunnat, genom ofvan anförda exempel, gifva en föreställning, har varit mer eller mindre gällande bland mushikerna ända till närvarande tid, medan den allmänna borgerliga rätten varit gällande för de öfre samhällslagren.

Det är klart, att själfhärskardömet byråkratiska präst- och polisvälde hämmat tillämpningen af mushikernas sedvanerätt och inkräktat på deras urgamla fri- och rättigheter, men fullständigt kväfva och utplåna den har det icke förmått. Hela den ryska »kulturen» — det bysantinska kyrkoväsendet och det asiatiska själfhärskaredömet med dess fernissa af västerländsk civilisation — har i själfva verket varit endast en aflagring af för det ryska folket i grund och botten främmande ämnen, under hvilkas kväfvande tyngd det ständigt suckat, och hvarifrån det nu och då förgäfves sökt frigöra sig.

En det ryska folkets märkligaste, under mer än två och ett halft sekel fortgående kamp mot det främmande oket utgör den ryska sektrörelsen hvilken, trots de grymmaste förföljelser, ständigt tillväxt med stor hastighet, så att den f. n. omfattar mer än tjugo millioner af rikets inbyggare.

Denna sekrörelse — den enda verkliga folkrörelse i Rysslands historia, om man undantager den nuvarande revolutionsrörelsen och några föregående sporadiska utbrott af uppror — var i sitt upphof och till sitt innersta väsende en det ryska folkets samfällida protest mot den andliga och världsliga själfhärskaremaktens inkräktningar på dess urgamla fri- och rättigheter, och den har i sin utveckling i grund och botten varit en återgång till, en återuppväckelse och förnyelse i religiös form af de ryska böndernas urgamla sedvanerätt och lifsideal.

Den ryska sekrörelsen uppstod vid midten af 1600-talet samtidigt med det moskovitiska tsarväldets inkräktningar både på bykommunernas världsliga och andliga rättigheter såväl som på böndernas personliga frihet (genom lifegenskapens gradvisa införande). Bykommunerna, som under hednatiden själf valt sina hedniska präster och efter kristendomens införande sina poper, fränkades nu denna rätt. Samtidigt skedde en revision af de liturgiska böckerna, hvilken i de allvarligt rättroende böndernas ögon var »en förfalskning af de heliga böckerna», och så utbröt *raskól* (splittringen).

Vi måste här inskränka oss till hufvuddragen i den mångskiftande sekrörelse, som utvecklats sig ur *raskól*.

Ursprungligen omfattade *raskól* endast de s. k. starovererna eller de gammaltroende, men ur denna kärna utvecklade sig en stor mångfald af sekter,

Jasnaja Poljana.

hvilkas åsikter, så att säga, skifta i regnbågens alla färger, från de fanatiska »förnekarnes» sekt, hvars anhängare förneka hvarje högre väsende samt ett lif efter detta, till de protestantiska stundisterna och de ortodoxa gammaltroende. Men denna mångskiftande sektrörelse företer några gemensamma enande hufvuddrag, hvilka äro af långt större betydelse än skiljomeningarna. Dessa gemensamma hufvuddrag äro i korthet följande:

1:a) Alla sekterister anse det officiella ryska väsendet (staten och kyrkan med alla deras inrättningar) vara »antikrists välde». Fordom ansågo de tsaren — t. ex. Peter I — vara antikrist i egen hög person uppstigen ur afgrunden och sittande som mörkrets furste på den ryska tronen. Sedermera har denna råa uppfattning ersatts af föreställningen om antikrists andliga herradöme.

2:a) På grund af denna deras uppfattning af det officiella väsendet såsom »antikrists välde» gäller det för alla sekterister att så mycket som möjligt undfly detta »välde», icke blott andligen utan äfven i yttre måtto. Följaktligen hafva sekteristerna bl. a. sedan långt tillbaka upprättat ett eget hemligt postväsende, egen hemlig polis (t. ex. de gammaltroende m. fl.), egna skolor (i regel ambulatoriska och hemliga), byteshandel inbördes (bland starovererna och molokanerna finnas dock framstående affärsmän) samt framför allt »kristliga kommuner», nominellt efter de första kristnas kommunism som förebild, men i grund och botten en pånyttfödelse och förnyelse af den ryska miren

(bykommunen) i urkristlig kommunistisk form. — 3:e) De förlägga alla (med få undantag) religionens tyngdpunkt till *lifvet* och *den kristna moralen* och ej till *läran* och ceremonierna. De lägga sålunda vikt vid icke blott *negativa* kristliga dygder (afhållsamhet från rusdrycker, tobak, orenlighet, ohöfviskt tal o. s. v.), utan framförallt vid ett kristligt lif »i gärning och sanning». — 4:e) De verka alla på sitt sätt för folkupplysning dels genom att först lära sig själfva och sedan sina barn läsa i hemmen, dels genom att underhålla skolor (mest ambulatoriska), och dels genom en etisk-religiös propaganda. — 5:e) De göra arbetet till en religiös plikt (likasom arbetet i de ryska böndernas urgamla sedvanerätt intager den förnämsta platsen). Vi skola längre fram anföra ett intressant exempel på en förkunnare (bonde) af »arbetets religion» och dennes inflytande på Leo Tolstoy. — 6:e) Flera ryska sekter hafva dessutom långt före Tolstoy utdömt krig och all användning af våld.

*
*
*

Ned till de ryska böndernas utprägladt demokratiska samfundslif har den ryska reformrörelsen, mer eller mindre medvetet, sänkt sina rötter och hämtat lifskraft. I sin sträfvan att befria ryska folket från det officiella förtrycket och tyranniet hafva reformvännerna »gått till folket».

Denna rörelse afsåg att bibringa mushikerna

allmän upplysning och västerländska reformidéer, men den har i stället från mushikernas lif erhållit mer än den gifvit. Genom denna växelverkan har reformrörelsen vuxit sig stark och gripit omkring sig bland massorna, tills slutligen »de intelligenta» och bönderna mer och mer förenat sig i kampen mot det tusenåriga asiatisk-bysantinska förtrycket.

Äfven Leo Tolstoy har på sitt vis »gått till folket». Huru detta skett: — huru Tolstoy, bördaristokraten, tagit på sig mushikens gestalt och blifvit såsom en af mushikerna; huru den tappre krigaren vid Sebastopols försvar blifvit världens ifrigaste kämpe mot allt krig och allt våld; huru han, uppfostrad i den ortodoxa kyrkans sköte, slutligen blifvit en ärkekättare, som för hela världen förkunnar de allrafarligaste af de ryska sekternas villfarelser; huru denne fullblodsslav blifvit förkunnaren af alla människors broderskap — tillhör biografien att klargöra.

II.

Barndomsåren.

LEO TOLSTOY är den förste ryss, till hvilken hela den bildade världens öra lyssnar, har någon yttrat. Både som konstnär, människa och reformator intager Tolstoy utan tvifvel en mera framstående plats än någon ryss före honom; efter Victor Hugos bortgång intager »den ryska jordens store författare» främsta platsen inom världslitteraturen; såsom oförfärad kämpe för sanning och rättfärdighet och såsom förkunnare af bergspredikans evangelium och en allmänt mänsklig samvetsreligion ådrager han sig allas uppmärksamhet, vinner anhängare och uppväcker motstånd.

Alla läskunniga människor i världen hafva numera kunskap om Tolstoy, och de vimlande millioner icke läskunniga ryska bönder hafva åtminstone hört talas om mushikernas vän och välgörare »farfar (djädushka) Leo Nikolajevitch» på

Jasnaja Poljana. Den västerländska kritiken ägnar honom, genom sina förnämsta representanter, vida större uppmärksamhet än den ryska. Men af de ryssar, som på ett eller annat sätt tagit del i den litterära och filosofiska kritiken, är det väl få som icke hvässt sina pennor med anledning af grefve Tolstoys skrifter.*

I Ryssland finnas personer, som gjort till sin särskilda uppgift att utbreda Tolstoys idéer, medan andra däremot häftigt förfölja samma idéer, såsom t. ex. prof. Gusjeff vid universitetet i Kasan. Allt som kommer från Tolstoys penna, vare sig »lagligen gilladt» eller ej, påträffas i alla ryska samhällslager: hans pjäser gifvas vid hofvet, hans sagor, hans a-b-c-böcker och läseböcker äro spridda i byarna, hans förbjudna skrifter hektograferas eller afskrifvas, spridas hemligt och läsas inom alla samhällslager, medan icke mindre än 9 olika upplagor af Tolstoys samlade (»lagliga») skrifter utkommit på ryska. Till jämförelse må nämnas, att Pushkin i sin lifstid såg endast en fullständig upplaga af sina arbeten, medan Turgenieffs och Dostojeffskis samlade skrifter utkommo först efter författarnes död.

Icke mindre ryktbart har Tolstoys fäderne-gods Jasnaja Poljana, skådeplatsen för hans födelse, blifvit. Beläget 15 verst söder om staden

* Här må endast erinras om några bland Tolstoys ryska kritici, såsom t. ex. Annenkoff, Grigorjeff, Mikhailoffski, prof. Kosloff.

Tula i guvernementet med samma namn, utgör godset Jasnaja Poljana sedan årtionden målet för en ständig ström af resande och besökande, icke blott från Ryssland utan från alla delar af världen.

Det af resande så ofta skildrade Jasnaja Poljana — ursprungligen furstesläkten Volkonskys stamgods, men sedermera öfvergånget till släkten Tolstoy — skiljer sig icke till sitt yttre utseende från de vanliga större ryska herregodsen. Dess ryktbarhet härleder sig uteslutande däraf, att här föddes och här framlefde Leff Nikolajevitch Tolstoy sin barndom och hela senare hälften af sitt lif. »Krig och Fred», »Anna Karenin» och alla Tolstoy's talrika senare arbeten — »Min bekännelse», »Hvari min tro består», »Ivan Ilitch' död», »Kreutzer-Sonaten» etc. — författades på Jasnaja Poljana. Här utkämpade Tolstoy svårare strider än i fjärde bastionen vid Sebastopol, förtviflans strider med sig själf, innan han fann »lifvets mening» i bergspredikans evangelium; och härifrån har han, sedan hans väldiga personlighet gripits af en oemotståndlig sannings- och rättfärdighetslidelse, utan minsta fruktan för själfhärskaredömet's allsvåldiga polismakt, utslungat sina af rättfärdighetsharm glödande protester mot våldet och orättfärdigheten och riktat sanningens vapen mot lögnen och skenväsendet; och hit hafva de lidande och förtryckta flockat till honom för att erhålla råd och hjälp.

Det vackert belägna Jasnaja Poljana, med dess sekelgamla lindalléer, dess fyra trädgårds-

dammar och den åt sig själf och naturens utslutande omsorg öfverlämnade parken har mångfaldiga gånger skildrats af såväl ryssar som västerländingar. De två lutande kalkstenspelarne, som stå vid inkörsporten genom muren omkring parken, och vid hvilka i början af 19:de seklet en vakt-soldat ständigt posterade och med sin närvaro vittnade om godsherrens höga rang, hvilken fordom varit general i Paul I:s tjänst, äro kända öfver hela den civiliserade världen. Nu äro de gamla pelarne till hälften förfallna och mossbelupna, och afkomlingen till den stolte generalen furst Volkonski går i mushikdräkt och samtalar med sina besökare och anhängare om ett lif i öfverensstämmelse med Kristi lära och om döden, »som ingen dödlig kan hålla på afstånd genom några som helst hotande stentorn eller några ständigt bevakande beväpnade soldater».

På Jasnaja Poljana reste sig fordom ett ståtligt corps-de-logis med rundlöpande ändlösa rader af salar och rum, där det forna herrskapet, omgifvet af en underdånig skara af lifegna tjänare, närde sin stolthet med ofantliga inkomster samt obegränsad makt öfver sina underlydande lifegna. Corps-de-logiet har för länge sedan nedbrunnit, och för närvarande återstå endast två flyglar, i en af hvilka grefve Tolstoy med sin familj bor, medan den andra är afsedd för pilgrimer och gäster.

Den flygel, som är upptagen af grefve Tolstoy och hans familj, har två våningar, är af enkel

konstruktion och saknar alla arkitektoniska prydnader. På nedra botten befinner sig grefvens kabinett samt hans bibliotek och sofrum. Ingenstädes märkas spår af lyx och af den rikedom, som familjen ägt och ännu delvis innehar. Tvärtom frapperas man af den enkelhet, som möter öfver allt, och endast förfädrens porträtt, som pryda salsväggarna i öfre våningen, erinra ännu besökare om, att han befinner sig på ett gammaldags högaristokratiskt ryskt herresäte.

L. N. Tolstoys eget kabinett påminner om en fattig students studierum. Möblemanget består af ett bord, några stolar, en divan samt en bokhylla. I vrån står hans för länge sedan aflidne äldste broder Nikolai Tolstoys byst, och på väggarna hänga några taflor, däribland Schopenhauers porträtt och en år 1856 tagen fotografi af en grupp ryska författare: Tolstoy, Grigorovitch, Gontcharoff, Turgenieff, Drushinin och Ostroffski.

Tolstoys bibliotek är rikhaltigt och innehåller arbeten på 6 à 7 olika språk, hvilka Leo Tolstoy behärskar. Man ser här alla litteraturgrenar representerade från och med de grekiska och romerska klassikerna, äldre och nyare tidens historia till Karl Marx', Darwins, Stuart, Mills och Spencers volymer, teologi och utläggningar af nya testamentet.

Grefve Tolstoy lämnar fritt tillträde till hvar och en som vill besöka honom. Han vägrar aldrig ett samtal, som begäres, och för hvarje besökande har han, om icke ett hjärtligt tröstens ord så

åtminstone alltid ett ärligt sanningsord. Alltför talrika besökande uttrötta nog icke sällan grefven, men han klagar aldrig däröfver.

Öppet och oförbehållsamt uttalar sig Tolstoy om hvarje spörsmål och äfven om sig själf. »Jag har ingen hemlighet att dölja för någon människa i hela världen! Må alla som önska veta, hvad jag gör!» har Tolstoy ofta upprepat, och han har i »Min bekännelse» framlagt sitt innersta lif för hela världen likt en uppslagen bok. Härvid är dock att märka, att Tolstoy, likt John Bunyan och andra allvarliga män, snarare skoningslöst fördömer än objektivt skildrar sitt ungdomslif, hvadan hans själfbiografi utan tvifvel innehåller öfverdrifter till hans nackdel, såsom t. ex. då han påbördar sig »mord» för sitt deltagande i krig och »röfveri», för det han uppburit inkomst af sin egendom.

*
* *

Grefve Lef Nikolajevitch Tolstoy föddes den 9 sept. 1828, hvadan han redan öfverlevvat den åldersgräns, som ryska författare, med några få undantag, uppnått, och likaväl har han ända till på senare åren i hög grad bibehållit både kroppskrafter och själsspänstighet, hvarom hans för 8 år sedan utgifna »Uppståndelse» samt äfven senare utkomna mindre skrifter bära vittne.

L. N. Tolstoys stamfader var Peter I:s samtida och vän, Peter Andrejevitch Tolstoy, hvilken af tsaren belönades för sina tjänster, bl. a. för att

han bidrog till kejsarinnan Sofias störtande. Släkten Tolstoy härstammar från en preussisk invandrare, vid namn Dick (Tjock), på ryska »tolstij». Här af släktnamnet Tolstoy. Grefve Peter Andrejevitch Tolstoy innehade en viktig diplomatisk post som Rysslands sändebud i Konstantinopel, mer än en gång sattes han där i fängelse under inträffande oenighet mellan sultanen och tsaren, och vid sin död efterlämnade han i arf åt sin släkt en stor förmögenhet och en lätt karriär vid hofvet.

Tolstoyarnes äktenskapliga förbindelser hafva alltid varit aristokratiska. Närmast är släkten lierad med de högadliga familjerna Volkonsky, Trubetskoj och Gortschakoff, afkomlingar i rätt nedstigande led från Rurik. Själf påminner L. N. Tolstoy till sitt yttre starkt om sin morfader, furst Nikolaj Andrejevitch Volkonsky (i »Krig och Fred» kallad Bolkonsky). Grefve Tolstoy hade därför fullkomligt rätt, då han (före den stora andliga krisen i sitt lif) fann en källa till stolthet däri, att han »var en ren aristokrat». Porträtten, som pryda salsväggarna på Jasnaja Poljana, tillhöra alla utan undantag betitlade personer, furstar och grefvar med stjärnor och band, generaler och hemliga statsråd. Furst Volkonskys stamträd uppbär bl. a. den helige Michail och furst Tschernigoffsky, som fordom led martyrdöden i tartar-horden. De traditioner, som nedärfts af Tolstoyarne, äro det gamla ryska herreståndets traditioner, ett förhållande, som icke är utan sitt särskilda intresse och sin särskilda betydelse, såsom vi sedermera skola på-

visa. Det »gamla ryska herreståndet» (barstvo), som uppkommit af bojarer, köksmästare, lägre hofämbetsmän o. s. v., hvilka upptogos som rådgifvare — »statsråd» — af olika slag, lät under Peter I:s tid klippa sitt hår, raka sitt skägg, kläda sig på tyskt manér och gjorde utländska resor, det vinnlade sig städse om att »främja sina egna intressen» (och måhända äfven om några större intressen, t. ex. under Peter II och Johanna VI); det slet grymmeligen knut af Biron under Anna Ivanovnas välde till straff för sina konstitutionella funderingar, vann en förut okänd uppblomstring vid Katarinas hof, inneslöt sig stolt på sina gods under kejsar Pauls regering, och stod i spetsen för ryska samhället under Alexander I; det genomträngdes först af alla samhällsklasser af den folkvänliga andan och de västerländska upplysningsidéerna och tog föga eller ingen del i de allmänna angelägenheterna under kejsar Nikolais I:s regering.

Den andliga upplysningens uppblomstringsperiod bland det gamla ryska herreståndet under första fjärdedelen af 19:de seklet utgjorde ett älskingsämne för Leo Tolstoy, hvilken därifrån hämtade innehållet till sin snillrika ryska hjältesaga, »Krig och Fred», samt till början af »Decembristerna», hvilket arbete aldrig blef fullbordadt. Det gamla ryska herreståndet befann sig då i ständig jäsning och oro, sökte »sanning och förnyelse» i frimureriväsendet, i mysticism och i

»verksam dygd», och det gjorde envist motstånd mot hvarje försök att inskränka dess makt.

Efter det på grund af brist på program och nödig organisation misslyckade decembristupproret började det gamla herreståndet ånyo att knuffas och trängas på smygvägarna till militärisk befordran eller att intrigera för vinnandet af en karriär vid hofvet.

En säregen klass-stolthet utmärkte detta gamla ryska herrestånd, och de bästa af dess representanter stodo utan tvifvel mycket närmare mushiken och folket och hade vida mera förståelse af dem än af »det tredje ståndet» (köpmannaklassen etc.). Sin motvilja för dessa nya element i det ryska samhället och på samma gång sin kärlek till folket började det gamla ryska herreståndet visa redan på Raditcheffs tid, och mer än en gång ådagalade äfven grefve L. N. Tolstoy samma tendenser.

* * *

Grefve L. N. Tolstoy's fader, Nikolai Ilitch Tolstoy, deltog i egenskap af öfverste för Pavloffska husarregementet i kampanjen mot Napoleon 1812—13. Ståtlig till sitt yttre och fulländad sällskapsmänniska, gjorde han stor lycka i världen, men efter sin fader, grefve Ilija Andrejevitch, öfvertog han en fullkomligt ruinerad ekonomi. För att ej kasta någon skugga öfver sin faders minne godtgjorde han, likasom Nikolai Rostoff i »Krig och Fred», alla fordringsägare och stod

sedan själf utan tillgångar. Han hade då att försörja sin gamla moder, född furstinna Gortchakoff, hvilken naturligtvis var van vid lyx och öfverflöd och aldrig hade ägnat en tanke på morgondagen, samt en kvinlig släktinge, T. A. Jergolskaja, hvilken sedermera öfvertog Leo Tolstoys uppfostran och bodde hos honom till sin död. På sin ringa lön som officer kunde Leo Tolstoys fader icke existera, hvadan hans släktingar togo sin tillflykt till ett bland det gamla ryska herreståndet vanligt medel till upphjälpande af en ruinerad ekonomi: de anordnade giftermål mellan honom och den icke längre unga ej heller vackra furstinnan Maria Ivanovna Volkonsky, enda arftagerska till en af de största rikedomar i hela Ryssland. Denna familjehistoria har sedan i poetisk form återgifvits i »Krig och Fred». Den Rostoffska familjens ruin, fordringsägarnes godtgörande, Nikolai Rostoffs utträde ur militärtjänsten samt hans giftermål med den fula Bolkonskaja känna alla, som läst »Krig och Fred». Men verkligheten bröts i sär genom poesiens prisma, och Leo Tolstoy, idealiserande sin familjs och det gamla ryska herreståndets traditioner, har uppfört en hel kärlekssaga mellan Nikolai Rostoff och Maria Bolkonskja, hvadan i romanen detta äktenskap framställes såsom byggdt på kärlek och icke på ekonomisk grund. Men huru härmed än må vara, blef dock detta äktenskap i allo hyggligt och aktningvärdt. Leo Tolstoys föräldrar bodde hufvudsakligen på Jasnaja Poljana, och deras familjelif

förlopp lyckligt och utan svårare strider. Grefvinnan Tolstoy, Leo Tolstoys moder, dog 1831, innan han fyllt tre år. Sex år senare nedsteg grefve Nikolai Ilitchs i grafven, och den blifvande store författaren och reformatorn stod nu föräldralös.

Om grefve L. N. Tolstoys föräldrar känna vi i själfva verket endast föga. Den skildring af dem, som lämnats i »Krig och Fred» (Nikolai Rostoff och Maria Volkonskaja), är tydligen idealiserad, hvadan man ej kan tillmäta densamma historisk betydelse. I romanen framställs Nikolai Rostoff såsom en god hufvader och make, hvilken är förälskad i sin hustru, i hennes godhet och höga andliga företräden; såsom en man utan synnerligt vida vyer, hvilken icke älskar förnuftsresonemang och icke förstår att draga förnufts slut; en ypperlig officer och afundsvärd ämbetsman, hvilken lugnt låter sina öfverordnade tänka för sig och blindt litar på deras omdöme, och på samma gång en ärlig, omedelbar och öppen natur, ehuru en smula inskränkt. Sådan är äfven Vronskys karaktär. Dessa naturer äro icke själfständigt tänkande och handlande, utan endast verkställare af order och befallningar. Att Leo Tolstoys fader ej var en skapare-natur, det är i alla händelser visst, hvilket långt ifrån kan sägas om hans moder. Om henne berättas, att när hon i sin ungdom besökte baler, brukade hon samla omkring sig unga flickor i damernas toaletterum och berätta sagor för dem, som hon själf hade uttänkt.

»Förgäfvess väntade kavaljererna i balsalongen på sina damer: dessa kunde ej slita sig lös från furstinnan Volkonskys sagor.» I »Krig och Fred» framställes furstinnan Maria som en vemodfull kvinna utan yttre skönhet, men hon är tecknad med så milda och älskvärda karaktärsdrag, att hela hennes gestalt tyckes vara sammansatt af de finaste trådar och ger intryck af någonting öfverjordiskt, upphöjdt och sant kristligt trots vantron och böjelsen för sällsamma legender. En ända till sjuklighet spirituellt natur, en åt det mystiska riktad inbillning, törst efter själfförnekelse och själfuppoftning, en sällsynt tilldragande och mild karaktär, en himmelsk trängtan och en ständig sträfvande att i tanken och föreställningen ila hän till den värld, där ingen sorg, ingen sjukdom finnes, — med alla dessa egenskaper har Tolstoy utrustat den gestalt, i hvilken han låtit sin moders bild framträda. I allmänhet ter sig, förresten, hvarje kvinna, vid skapandet af hvars bild grefve Tolstoy lefvat i minnena efter sin förtidigt bortgångna moder, icke såsom en människa af denna världen, utan som en visionär, en natur med en exalterad inbillning, en eterisk varelse, om hvilken man kan säga: »denna dör icke, utan hon flyger till himlen».

Ehuru Leo Tolstoy var blott 3 år vid modrens död, har hennes blida väsende likväl lämnat djupa rötter i hans minne, likasom hon i arf öfverlämnat åt honom sin begåfning och det djupaste i sina karaktärsdrag.

»Då jag söker föreställa mig min moder (heter det i Tolstoys »Barndom»), ser jag endast hennes bruna ögon, som alltid uttryckte samma godhet och samma kärlek. Jag känner ännu det ljufva berörandet af hennes lena hand, denna hand, som så ofta smekte mig, och som jag älskade så mycket att kyssa... Då mamma smålog, strålade alltid hennes anlete, och allting omkring henne erhöll en festlig prägel... Om jag i lifvets svåra ögonblick kunde återse detta leende, skulle jag ej veta, hvad sorg och kval äro!»

Efter moderns död öfvertog den ofvannämnda aflägsna kvinliga släktingen, Jergolskaja, uppfostran af barnen, fyra gossar och en flicka, ännu ett spädt barn. År 1837 flyttade hela familjen från Jasnaja Poljana till Moskwa, emedan Leo Tolstoys äldste bror, Nikolai, där skulle bereda sig för universitetet; men under sommaren samma år dog plötsligt Leo Tolstoys fader, grefve Nikolai Ilitch Tolstoy, lämnande efter sig fem barn samt mycket intrasslade affärer. För att minska utgifterna återflyttade en del af familjen med Jergolskaja till Jasnaja Poljana. Barnen åtnjöto naturligtvis undervisning, och en af deras familjelärare var den i Leo Tolstoys berättelse, »Barndomen», odödliggjorde »Karl Ivanovitch».

Leo Tolstoys tant, P. P. Jushkova, säger om sin myndling, att »han var i sin barndom mycket nyckfull och oberäknelig, och pojken utmärkte sig för besynnerliga och oväntade, plötsliga handlingar, ett lifligt lynne och ett godt hjärta».

Inkörsporten till Jasna Poljana med vaktstuga och stentorn.

P. P. Jashkova omtalade för Bärhs, att »det hände en gång under Leo Tolstoys gosseår, att vi voro ute på resa med diligens, och sedan vi hvilat och satt oss i åkdonen för att fara, saknades Leo Nikolajevitch, hvadan man började söka honom. Då stack han hufvudet plötsligt ut genom fönstret till skjutsstationen, och han sade: 'Tant, jag kommer genast!' Han kom därpå ut med ena hufvudhalfvan kalklippt!» Denna nyck kunde icke på något förnuftigt sätt förklaras, för så vidt man ej får antaga, att gossen fått en fantasi i sitt hufvud, att han ville se ut som en grof förbrytare, hvilka ju i Ryssland bruka vanställas genom ena hufvudhalfvans kalrakande. Själf har Leo Tolstoy berättat i familjekretsen, att han en gång som gosse försökte flyga och i fallet från öfre våningen, hvari försöket resulterade, uppskrämde hela familjen.

Denna tid skildrade Tolstoy i sin första berättelse, »Barndomen», som trycktes i tidskriften »Sovremennik» (Samtiden) 1855. Här likasom i allt, som kom från Tolstoys penna, blandade sig naturligtvis om hvartannat sanning och dikt, men man bör lägga märke till, att det utgör ett genomgående drag i Tolstoys diktarefantasi att icke bemöda sig om att lösslita sig från verkligheten utan tvärtom att sprida ljus öfver den och skänka den lif. I de flesta af Tolstoys berättelser och romaner är han själf hjälten, och hvad han tillskrifver hjälten har förut, till dess väsentliga innehåll, erfärits och genomlefvats af honom själf.

Man kan därför, om man också numera vet, att hans konstprodukter innehålla många detaljer, som ej inträffat i hans lif, likväl i hufvudsak uppfatta hans skönlitterära skapelser som själfbiografiska alster af författarens andliga lif.

Hjälten i »Barndomen», Nikolinka Irtenjeff, låter oss i berättelsen, som handlar om hans egen person, få lära känna alla sina barna-intryck och alla personer, som omgäfvat honom. Modern och fadern, den tyska informatorn Karl Ivanovitch Mauer, brodern Volodja och systemen Ljubotchka, barnjungfrun Natalja Savishna, fantasten Grisha, alla dessa personer äro skildrade med utomordentlig konstnärlighet, och deras samtal, nöjen och åthäfvor föra oss tillbaka till det gamla ryska herreståndets för längesedan flydda epok. Vi se framför oss familjelifvet med dess strängt iakttagna decorum, dess yttre glans, som döljer det ruttna och falska, den lidande modern med sin exalterade och för det mystiska böjda natur, det ofria och dödande *comme-il-faut*-väsendets grundsatser städse tillämpade. Nikolinka själf, som ärft moderns hela känslighet och böjelse för visioner och fantasier, hela hennes talangfulla men ojämnt afvägda natur, är utförligt skildrad i de första scenerna.

Nikolinka t. ex. uppvaknar »med förryckta nerver» och känner sig på det djupaste upprörd öfver, att hans i högsta grad välvillige informator Karl Ivanovitch på ett klumpigt sätt med en flugfångare dödar en fluga på hans bädd. Efter känslan

af harm följer omedelbart ånger och slutligen tårar. På frågan, hvarför han grät, svarade gossen, att »han gråter därför, att han haft en ond dröm: han hade i sömnen sett sin mamma dö, och att man burit bort henne». Allt detta hade han upp-diktat, men då Karl Ivanovitch, rörd af hans berättelse, började trösta och lugna honom med, att han endast haft en stygg dröm, »började han gjuta tårar äfven af en annan orsak». Men efter ännu några minuter utbytes denna dystra sinnesstämning mot en alldeles omotiverad uppsluppenhet och skalkaktighet.

Af detta och flera liknande exempel framgår, att vi här hafva att göra med en lika ovanligt begåfvad som till ytterlighet känslig gosse, som icke förmår att behärska sig själf eller underkasta sig regler och föreskrifter. Plötsliga och häftiga öfvergångar från det ena till det andra — förhärskande känslighet, skygghet och försagdhet å ena sidan, åstundan att behaga alla och stå i främsta rummet å andra sidan — dessa äro några af de hufvuddrag i gossens karaktär, hvilka låta läsaren ana en framtid, där så många miss-tag, så mycken hänförelse, så många felslagna förhoppningar, så många kvalfulla stunder af förtviflan och hjärteförkrosselse öfver synder och felsteg vänta barnet.

Den skärande och plågsamma motsatsen mellan fantasi och verklighet, hvilken Tolstoy senare i sitt lif fick så bittert erfara, började förnimmas redan under hans barnaår.

III.

Uppväxtåren.

AR 1840 dog de unga Tolstoyarnas förmyndare, grefvinnan Osten-Saken, och förmyndareskapet öfvergick till deras tant P. J. Jushkova, som med sin man bodde i Kasan, dit den Tolstoyska familjen nu flyttade. Leo Tolstoys äldste broder, Nikolaj, flyttade nu också öfver från universitetet i Moskwa till Kasan.

P. J. Jushkova, en rik och distingerad dam, mottog i sitt hem »den bästa societeten», och i hennes hus kunde det ej ens blifva tal om det enkla lifvet i Jasnaja Poljana; tvärtom vittnade här allting, från hushållsnödvändigheterna till blickarna, om börd, rikedom och förbindelser. Här fostrades och utbildades nu under tantenförmyndarens vårdande hand Leo Tolstoys smak, böjelser och vanor efter den fina ryska världens måttstock. Allt i Jushkovas hus var ägnadt att

tjäna detta ändamål. Själf ådagalade Jushkova omsorg om sina förnåma nevöers karriär och uppställde som deras högsta eftersträfvansvärda mål att blifva diplomater, flygeladjutanter eller tsarens förtrogna vid hofvet. I ingenting annat än epåletter, äreplatser och stora inkomster såg hon någon mening eller lycka för lifvet. Tolstoy har själf återgifvit uttrycken för hennes moderliga omsorg om hans harmoniska utbildning i orden, som hon riktade till honom: *Rien ne forme un jeune homme comme une liaison avec une femme comme-il-faut*», d. ä. »ingenting är så nyttigt för en ung mans utbildning som en förbindelse med en anständig gift kvinna», en förbindelse, som hon naturligtvis äfven tillönskade Leo Tolstoy.

Med flyttningen till Kasan upphörde Leo Tolstoys barndom, om man nu öfverhufvud taget kan bestämma gränserna mellan barndomen och uppväxtåren. Om denna nästan omärkliga öfvergångsperiod säger Leo Tolstoy själf i sin andliga själfbiografi:

»Har det händt eder, min läsare, — frågar författaren — vid något visst tillfälle i edert lif, att ni plötsligt märkt, att eder syn på tingen förändrats, att alla föremål, som ni fordom sett, plötsligt likasom vändt en annan förut obekant sida mot eder. En sådan moralisk förändring försiggick hos mig första gången under vår resa, från hvilken jag äfven räknar början af mina uppväxtår».

»För första gången uppstod då den tanken

i mitt hufvud, att vi icke äro ensamma, d. v. s. att det icke blott är vår familj, som bor och vistas här i denna världen, att icke allas intressen äro riktade på oss, att här lefva äfven andra människor, hvilka icke hafva någonting gemensamt med oss, ej bry sig om oss, ja, icke ens ha minsta aning om vår tillvaro. Utan tvifvel visste jag förut allt detta, men jag visste det icke så som jag nu visste och kände det».

»När jag såg på de byar och städer, hvilka vi genomreste, och hvarest bodde i hvarje hus åtminstone en familj sådan som vår; på kvinnor och barn, hvilka ett ögonblick nyfiket betraktade vårt ekipage och sedan försvunno för alltid ur vår åsyn; på landthandlande och bönder, som ej blott underlätto att hälsa på oss utan icke ens ägnade oss en blick, — då uppstod för första gången den frågan i min hjärna: hvarmed kunna de väl vara upptagna, om de ej sysselsätta sig med oss? Ur denna fråga uppstodo andra: huru och hvaraf lefva de, huru uppfostra de männe sina barn, undervisa de dem männe, låta de dem leka, och huru aga de dem?»...

»Mellan flickorna och oss uppstod ett slags osynlig skiljemur: både de och vi hade våra hemligheter, de visade sig likasom stolta inför oss öfver sina kjolar, som nu blifvit längre, och vi inför dem öfver våra ridbyxor».

»Det är slut på barndomen, denna lyckliga tid, som aldrig återvänder. Barnet, som hittills lefvat endast sig själf och för sig själf, har plötsligt

fått syn på den vida världen, som utbreder sig inför dess blickar med dess millioner varelser, som hafva samma tankar, samma fröjder och samma sorger som det själf. Barnet har ännu ej uppfattat — har ej kunnat uppfatta — sin plats i den stora vida världen, eller de förhållanden, i hvilka det inträder och bör stå till dessa millioner varelser, som alla äro dess likar, men i samma ögonblick som det fick syn härpå, kände det sig vara en del af detta ofantliga, invecklade, oändliga hela. Barna-inskränkthetens och barnaegoismens ram har vidgats, och barndomen, ack, den har upphört, och hur vemodsfull blir ej saknaden!»

»Efter aftonbönen brukade jag — skriver Tolstoy — vända mig i min bädd; det var lätt, ljusst och gladt i mitt sinne; de ena fantasierna jagade de andra, men hvarom rörde de sig? De kunde ej fångas och undersökas, men de voro fulla af ren kärlek och af ljusa förhoppningar om lycka. Jag erinrades stundom om Karl Ivanovitch och hans bittra öde — den enda olyckliga människa, jag kände till — och huru dystert blef det ej då, huru älskade jag honom icke, huru flödade ej tårarna utför kinderna, och jag tänkte: gifve gud honom lycka, och gifve han mig möjlighet att hjälpa honom och lindra hans kval! Jag var redo att offra allt för honom... Ännu en gång bad jag till gud, att han måtte gifva alla lycka, på det alla måtte vara nöjda och glada, och att det i morgon måtte blifva vackert väder

till promenaden, hvarpå jag vände mig på andra sidan, tankarna och fantasierna irra om hvarandra, blanda sig med hvarandra, tills jag insomnar tyst och stilla med ansiktet fuktadt af tårar».

Barndomstiden är slut.

»Skola de väl någonsin återvända — fortsätter Tolstoy — denna själens späda friskhet och sorglöshet, detta behof af kärlek och denna trostyrka, som man äger i barndomen?»...

»Hvar äro nu dessa brinnande böner, hvar denna bästa af gåfvor — dessa tårar af rent medlidande? Tröstens ängel kom sväfvande ned från höjden, borttorkade tårarna med sitt leende och bredde ljufva drömmar öfver barnets ofördärfvade inbillning.»

»Har, manne, lifvet lämnat så tunga spår efter sig i mitt hjärta, att dessa tårar och denna hänförelse för alltid öfvergifvit mig? Hafva de lämnat endast minnen kvar?»

Men äfven endast minnen, isynnerhet sådana ljusa och rena som Tolstoy bevarat genom hela sitt lif, betyda ofantligt mycket.

* * *

I Kasan hade Leo Tolstoy en lärare och »guvernör», vid namn »St. Thomas», sedermera skildrad af Tolstoy under benämningen Mr Jerome. Denne »St. Thomas» förberedde Tolstoy till inträde vid universitetet.

Vid denna tid inträdde unga herresöner vid mycket tidig ålder — vid 14, 15 eller 16 år — i universitetet direkt från undervisningen i hemmet, hvarest de flesta naturligtvis erhöilo en mycket tvifvelaktig förberedelse. För öfrigt stod vetenskapen inom det ryska universitetets murar på den tiden just ej i högt anseende, om man öfver hufvud taget ens kan tala om någon verklig vetenskaplig forskning inom dessa dåtidens inrättningar. Naturligtvis höllos föreläsningar, och det yttre skenet af vetenskaplig forskning iakttofs, men djupare trängde hvarken professorer eller studenter. Det fanns visserligen »fakulteter» med »lärda» benämningar (t. ex. en »moral-politisk» fakultet), och bland undervisningsämnen förekom t. o. m. »estetik», men detta sken får ej förvilla läsarens omdöme om själfva saken. »Goda professorer», säger en rysk författare, »antingen saknades, i all synnerhet ute i provinserna, eller också måste de tåga och begränsa sin framställning till af censuren omsorgsfullt utarbetade utkast». Man erinre sig Nikolaus I:s bekanta uttalande: »Man får icke ens gifva en biskop hvarje bok!» Hvilka visdomskällor kunde väl då vara tillgängliga för studenterna! Den storm, som gick öfver de ryska universiteten under Magnitskys tid, »då man vid undervisningen i anatomi icke använde skelett utan en duk, och i fängelset, dit man stoppade felande studerande i moral-politik och andra vetenskaper, hängde en tafla öfver den

yttersta domen», var ännu i friskt minne* hos alla; och en ny storm höll på att draga sig samman, hvilken efter några år skulle bryta ut öfver det bästa af alla den tidens ryska universitet, nämligen universitetet i Moskwa. Vetenskapen stod ej, vi upprepa det, högt i ära, och i själfva verket kände ingen något behof af vetenskap. Regeringen understödde och underhöll den icke alls därför, att den behöfde lärda jurister och kännare i Roms äldsta historia, utan helt enkelt därför, att den ville bevara skenet af odling inför västra Europa och icke afbryta det värk, som börjats af Katarina den stora. Endast en ringa början till en bildad samhällsklass hade uppstått. Den studerande ungdomen vid universiteten rekryterades hufvudsakligen af adelns och godsägarnes söner. Men hvartill tjänade egentligen vetenskaplig bildning för en godsägare, som härskade öfver så och så många »själar»? Ett universitetsdiplom gaf, det är sant, vissa företräden på ämbetsmannabanan samt rättighet att vinna stabsofficersgrad, men hvem vet icke, att de företräden, som universitetsdiplomen skänkte, betydde mindre än intet inför de företräden, som börd, rikedom och förbindelser medförde! Vetenskapens och vetenskap-

* Vid Magnitskys »revision» i universitetet i Kasan afskedades 11 professorer, professor Solntseff ställdes inför rätta och »efter två års rättslig undersökning dömdes att för alltid mista ämbetet», för det att han »härledde de naturvetenskapliga grundsatserna från sunda förnuftet och icke från evangelium».

lighetens obehöflighet, lika begriplig för professorer som studenter, fyllde med sin atmosfär såväl föreläsningssalarna som studiekammaren. Aldrig hördes ett lefvande ord, aldrig märktes en yttring af brinnande hänförelse; en tryckande unkenhet och dysterhet hvilade öfver både undervisningen och studierna. T. o. m. begåfvade ynglingar, som gripits af törst efter vetande och trängtrade till sanningens källa, blefvo snart afkylda, sedan de trädt in genom universitetets portar. Redan inträdesexamen, vid hvilken protektion, bekantskaper och mutor betydde så mycket, gjorde våld på ynglingens oskuldsfulla hänförelse, och åhörandet af några föreläsningar framkallade först häpnad, därpå missnöje och slutligen afgjord motvilja. Följaktligen återstod endast studentkappans blåa krage, svärdet, den akademiska medborgarevårdighetens tecken, samt möjligheten att anse sig tillhöra de fullvuxna.

»Stormigt var det lif, som studenterna lefde på 40- och 50-talen», säger professor Sagoskin, hvilken skildrar de vilda och råa uppträden bland den tidens ryska studenter, hvari högadliga ynglingar äfven stundom deltog. »I allmänhet bildade likväl, säger han, de aristokratiska studenterna på den tiden en särskild grupp och hängåfvo sig åt mera raffinerade nöjen. Baler, societetsaftnar, sällskapsspektakel, tablåer (i hvilka äfven Leo Tolstoy tog del med stor framgång), ridt, slädpartier o. s. v. samt kvinnor, utgjorde a och o för dessa adliga ynglingar, som inträdt i universi-

tetet utan att själfva veta hvarför. Den juridiska fakulteten hade i all synnerhet rikligt öfverflöd af ynglingar tillhörande nämnda kategori».

Om man föreställer sig den aristokratiska fru Jushkovas hem och dess ytliga ideal för en tillvaro come-il-faut, hvarvid en förbindelse med en anständig gift kvinna ansågs vara det bästa medlet för att »utbilda» en ung man, kan läsaren lätt göra sig ett begrepp om, huru Leo Tolstoy, i yttre hänseende, tillbragte sitt lif under dessa trenne uppväxtår (1840—43), innan han inträdde i universitetet. Några viktiga tilldragelser förekommo icke under denna tid; den franske »guvernören», som ersatt den tyske informatorn, undervisar den unge aristokraten i den fina världens seder och i språk; han erhåller dessutom dagligen lektioner i ryska språket, historia och matematik, hvilka gifvas af ohyfsade seminarister; dessutom utfylles tiden af baler, festliga tillställningar, slädpartier o. s. v.

»Gladt, mycket gladt lefde man i Kasan under denna tid kort före reformen (lifegenskapens afskaffande) i de högsta samhällsklasserna, hvilka gåfvo färg åt societetslifvet», säger professor Sagogskin. »Det vidtsväfvande och hejdlösa lif i sus och dus, som lefdes på 40- och 50-talen i Kasans förnåma kretsar, bar karaktären af den gamla ryska slafveri-regimens sista dödsryckning och gjorde sig isynnerhet gällande under vintrarna. Kasan utgjorde medelpunkten för mellersta Volgas

och Kamas vidsträckta områden och var i själfva verket dessa traktens hufvudstad. Hit begåfvo sig på vintrarna rika godsägarefamiljer för att roa sig efter sommarvistelsen på landet, för att göra beställningar, skaffa sig nya vintertoaletter, aflämna sina halfvuxna barn till undervisning och vid lägligt tillfälle söka förskaffa sina döttrar lämpliga partier. Gästfriheten var i nu för tiden okänd omfattning storartad. En ungkarl behöfde i själfva verket hvarken hålla eget bord eller spisa på världshus, ty det fanns åtminstone 20—30 hem, dit talrika personer dagligen gingo och spisade middag utan någon som helst inbjudning. Dagen indelades på följande sätt: strax efter slutad middagsspisning dracks kaffe och pratades om ditt och datt, hvarefter hvar och en vanligen gick till sitt och lade sig att sofva. På aftonen begaf man sig ånyo någonstades på slädparti, bal eller dylikt, som alltid slutade med en lukullisk supé; dylika festligheter fortsatte till långt utöfver midnatt, och icke sällan skildes gästerna först kl. 5—6 på morgonen. Följande dag steg man upp kl. 12 för att begynna samma kretsgång... Ja, våra förfäder lefde gladt men på samma gång tomt och meningslöst ända till äcklighet...»

Till det yttre var sålunda den kasanska perioden i Tolstoys lif den fattigaste, men till sitt inre innehåll var den kanske en af de rikaste. Hans utomordentliga känslighet och mottaglighet samt hans böjelse för analys, istället för att under vistelsen vid universitetet, såsom ofta hände, för-

svinna, utvecklade sig i all sin fullhet. Plötsliga och oväntade sinnesrörelser, nyckfulla, hastiga omkastningar i hans sinnesstämning, tårar och retlighet utan synlig orsak plåga honom. Blygsamheten tvingar honom att djupt i själen dölja sin hjärtegodhet och törst efter kärlek, förr så ren och ljus, och hvari nu redan märkes dragning till kvinnor. Hans breda näsa och mindre vackra ansikte plågar honom. Han ströfvar mycket ute på fältet, i skog och mark och hängifver sig åt allehanda fantasier.

Ännu märker man barnamotiven, men de äro mera skärpta, mera plågsamma. Det ofantliga förrådet af känslighet flödar, likt ett flytande ämne i ett öfverfullt kärl, vid minsta stöt utöfver fältet. Känslöstämningar härska med despotisk makt öfver gossen och tvinga honom att utföra de vildaste och oförnuftigaste saker. Han lär sig icke dåligt men planlöst; den gyllene medelvägen är honom främmande: än hänföres han upp till skyarna, än erfar han den afgjordaste motvilja. Och modern, som skulle hafva förstått barnet och ensam kunnat stilla dess oro, är — borta, och det arma blödande barnahjärtat söker tröst eller snarare glömska i fantastiska nycker och visioner. Än inbillar sig gossen, att han är ett utlagdt barn, än att han är husar-general, än att han är i grafven o. s. v., och det så lifligt, att han glömmes, hvarest och hvem han är.

Den materialistiska och evolutionistiska kritiken, som ser det normala i en regelrätt utveck-

ling af djuret homo enligt de från djurvärlden hämtade axiomen, betraktar naturligtvis alla dessa företeelser i Tolstoys barndomslif som yttringar af den »sjukdom», som enligt deras mening sedan utbildat sig i Tolstoys lif och lifsåskådning. De åter, som tro, att människolifvets och människoandens utveckling är underkastad högre lagar än evolutionen inom djurvärlden, skola i dessa Leo Tolstoys inre erfarenheter under sina tidigare år se yttringar af högre utvecklingsidéer, af ett icke blott »estetiskt» utan moraliskt och, om man så vill, religiöst snille, som håller på att framfödas, och all födsel är förenad med ångest och smärta.

Eller skall det hänföras under rubriken »yttringar af sjukdom», då t. ex. den 13-åriga gossen en dag börjar tänka på, att lyckan icke är beroende af yttre händelser utan af det sätt, hvarpå vi uppfatta dem; att en människa, som är van vid att utstå smärta, ej kan vara olycklig; och han där började experimentera med själpiskning och lyftande af tyngder för att härda sig mot smärta och svaghet? Eller då han en dag, under det han med krita ritade upp geometriska figurer på svarta taflan, plötsligt fick följande idé: »Hvarför är symmetri angenäm för ögat? Hvad är symmetri? Är det en medfödd känsla, men hvarpå grundar den sig? Är allting i lifvet symmetriskt? Tvärtom!» — Eller då han kämpade med sina onda böjelser och sökte utveckla det goda i sitt väsende? »Jag ville vara god» (säger han i sin

»Bekännelse»), men jag var ung, jag var ensam, alldeles ensam, då jag sökte det goda».

* * *

År 1843 vid 15 års ålder förklarades Leo Tolstoy »mogen» och inträdde i universitetet. Den bästa af alla fakulteterna vid universitetet var den matematiska. Men Tolstoy ingick till allas öfverraskning i fakulteten för de orientaliska språken, hvilket endast kan förklaras af hans ungdomliga böjelse för orginalitet och att beträda andra vägar än dem, som trampas af de flesta, utan att bry sig om, huruvida hans lifsuppgift därigenom bäst betjänades.

Med hans studier gick det dåligt, hufvudsakligen af det skäl, att han kastade sig från det ena ämnet till det andra utan att veta, hvarvid han borde stanna. År 1844 finna vi honom sysselsatt med juridik, men icke heller inom detta område lyckades det bra för honom. Han intresserade sig endast under några månader för professor Mejers föreläsningar i statsrätt och företog sig äfven ett själfständigt forskningsarbete, nämligen en jämförelse mellan Montesquieus »Lagarnes anda» (*L'esprit des Lois*) och kejsarinnan Katarinas »Nakas» (en samling lagar och förordningar), i hvilket han en tid var varmt intresserad, men han tröttnade snart.

Professor Sagoskin, som noggrant studerat de dokument, som röra universitetsperioden i Leo

Jasnaja Poljana.
Ekonomibyggnad i fronten, t. v. ena flygelbyggnaden, t. h. stall.

Tolstoys lif, har lämnat en utförlig skildring däraf, hvarur vi återgifva följande sammandrag:

»Grefve L. N. Tolstoy efterföljde icke sina bröders böjelser för matematik; han valde fakulteten för orientaliska språk, till inträde i hvilken han ifrigt förberedde sig under åren 1842—44, och detta var icke alls någon lätt sak, alldenstund till inträdesexamen fordrades ett visst kunskapsmått i de arabiska och turkisk-tatariska språken. Våren 1844, tiden för kunskapspröfningarna vid universitetet, nalkades».

»På denna ännu gamla goda tiden användes vissa medel att underlätta universitetsexamina för ynglingar tillhörande rika aristokratiska familjer: bland professorerna funnos alltid beskyddare af förmögna och förnäma aspiranter, hvilka antingen mottogo dessa sina blifvande examinander som lärjungar på inackordering eller gäfvos dem privata lektioner (naturligtvis mot lämplig ersättning) och sedan hjälpte dem genom examen».

Leo Tolstoy tyckes hafva försmått dessa medel; i alla händelser stod han icke i gunst hos professorerna och examinatorena, hvadan han icke heller hade tur i examina. Att härför, såsom prof. Sagoskin synas delvis vilja göra, skjuta skulden på Tolstoys oduglighet till arbete, förefaller orimligt, då man betänker, hvilken oerhörd arbetsförmåga Leo Tolstoy alltid ådagalagt. Visserligen offrade äfven Tolstoy en stor del af sin tid på det ytliga kasanska sällskapslivet i sus och dus, som professor S. så utförligt skildrar, men

orsakerna till hans misslyckande på examensbanan ligga djupare och äro, äfven de, kännetecknande för hans själfständiga karaktär och låta ana den framtida skoningslösa kritikern af allt skenväsende.

»Så väl Leo Tolstoys tant», säger prof. Sagoskin i sin ofvan nämnda skildring, »som allt hvad som omgaf henne var ägnadt att systematiskt fördärfva ynglingen, att med rötterna upprycka allt det medfödda goda i hans natur och depravera både hans förstånd, hans själ och hjärta. Hos sina bröder hade han, med undantag af den äldste, Nikolai, icke att påräkna något som helst moraliskt stöd. Brodern Sergei Nikolajevitch var en utpräglad bonvivant, studentsnobb, fruntimmersdyrkare och dam-fångare, som beredvilligt tog allt hvad lifvet skänkte och som slutligen gifte sig med en sigenerska. Brodern Dmitri däremot var en bigott och mystiker, som undflydde alla slags värdsliga nöjen och njutningar, bevistade alla gudstjänster och lefde ett absolut rent lif; t. o. m. distriktets kurator, Musin-Puschkin, måste vid festliga aftnar förmå honom att dansa genom att anförä Davids exempel, hvilken dansade inför arken».

Det var det djupa moraliska allvar, hvilket låg på botten af Leo Tolstoys karaktär, som räddade honom från att helt och hållet duka under för alla dessa dåliga inflytelser, och som äfven gjorde honom allt annat än lycklig i denna ytliga omgifning. »Hvarje gång», — säger han i

sin »Bekännelse» om denna period af sitt lif — »jag sökte uttala hvad som utgjorde min djupaste och innerligaste önskan, nämligen att blifva moraliskt god, mötte jag endast förakt och hån, men hängaf jag mig åt de uslaste lidelser, då berömde och uppmuntrade man mig».*

Det ligger för öppen dag, att en ung man af en dylik moralisk kaliber ej skulle finna sig väl vare sig i den kasanska societetens kvalm eller i den kasanska universitetsatmosfären. Härom vittna tydligt såväl hans själfbiografiska skildringar som andra källor från denna tid. Redan vid 12 års ålder hade han börjat tvifla och kritisera. Då en dag en gymnasiekamrat berättade för honom, att hans kamrater gjort en stor upptäckt, nämligen, att det ej finnes någon gud, och allt hvad som lärdes och förkunnades om honom endast vore dikt, fann Tolstoy denna nyhet vara »mycket intressant samt mycket möjlig». Sin broder Dmitris religiösa fanatism hånade han samt läste Voltaire, som »roade» honom mycket». Till en kamrat, tillsammans med hvilken han för någon obetydlig förseelse inneslutits i universitetsfinkan, yttrade han rörande undervisningen vid

* Denna Tolstoys anmärkning äger sin fulla tillämpning äfven på det slags kritik, som ännu stämplar Tolstoys moraliska allvar, rättfärdighetskraf och sanningslidelse såsom något abnormt, såsom yttringar af en sorts vansinne, under det att samma kritik öppet eller tyst erkänner den moderna pornografien såsom något ting normalt.

universitetet: »Jag har tillika med eder rätt att vänta, att vi skola utgå ur detta visdomstempel såsom nyttiga och kunskapsrika män. Men hvad föra vi i själfva verket med oss som behållning från universitetet? Tänk efter och svara samvetsgrant! Hvad hafva vi med oss i behållning från denna helgedom, då vi återvända till de våra på landet? Hvad duga vi till? Hvem behöfver oss egentligen?»

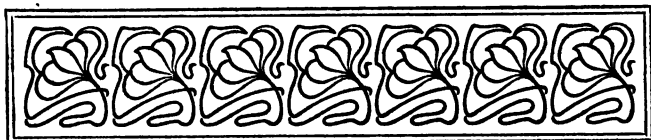
Vittna ej dessa frågor om det allvar och det själfständiga tänkande, som arbetade på djupet i ynglingens själ? Med särskildt förakt uttalar sig Tolstoy (vid ofvannämnda tillfälle) om dåtidens historia och den historiska undervisningen i »det kasanska visdomstempellet». — »Historien», säger han, »är ingenting annat än en samling af onyttiga fabler och sägner och ofta omoraliska smådetaljer. Hvilken mening är det väl i kronologien? Hvem har något gagn af att veta, att Ivan den förskräckliges första äktenskap ägde rum år 1550 och det fjärde år 1572? Och hvem är betjänad af att få höra, att Igor blef dödad af de gamle, och att Oleg krossade sin sköld vid Konstantinopels portar?... Och rikta uppmärksamheten på våra historikers utläggningar! Där är pärla på pärla! Den här förträfflige, godhjärtade och af goda föresatser uppfyllde Ivan IV blir plötsligt, utan vidare, en grym tyrann, en bödel, ett blodtörstigt vilddjur... Hvarför? Huru? Af hvilken anledning?... Den själfbelåtne historikern uppställer ej för sig dylika frågor och intresserar sig endast

för oväsentligheter». Det var också betecknande nog just professorn i historia, som kuggade Tolstoy i en examen.

Nej, universitetet hade intet af reelt värde att gifva Tolstoy. Efter den stora krisen i sitt lif utropade Tolstoy vid ett tillfälle: »All reel undervisning och allvarlig uppfostran förvärfvas endast i och genom lifvet själf och icke i och genom skolan». Detta kände redan nu den unge studenten, låt vara ännu endast halft medvetet. Ferierna tillbragte han på Jasnaja Poljana, där han ofta ströfvade ensam hela dagen omkring i skog och mark eller låg i trädens skugga och läste. Nu och då lämnade hans blickar boken för att betrakta bäcken eller solens strålar, som aflägsnade sig och slutligen försvunno inne i skogens djup; och han erfor då i sitt inre samma ungdomliga friskhet, samma intensiva lif, som andades allt omkring honom i naturens sköte.

Af särskildt intresse är den ställning, som Tolstoy vid denna tid intog till mushikerna. En granskning af hans själfbiografiska uttalanden ger vid handen, att redan nu pågick i hans inre en måhända ännu halft omedveten strid mellan hans nedärfda aristokratiska förakt för mushikerna och den i hans väsen ännu djupare liggande kärleken till folket. »Då jag», läsa vi i hans berättelse »Ungdom», »under mina promenader mötte bönder och bondkvinnor ute på arbete, så, oakadt *det simpla folket icke existerade för mig*, erfor jag alltid *en våldsam förlägenhet* och sökte

undgå att blifva uppmärksammas af dem». Hans starka rättfärdighetskänsla, hans känsliga samvete reste sig mot de nedärfda föreställningarna och gjorde honom »våldsamt förlägen». Vi skola i det följande se, huru denna strid utvecklade sig och slutade.

IV.

Den unge godsherren-välgöraren.

EFTER tre års studier vid universitetet i Kasan lämnade Tolstoy vid 19 års ålder (1847) »visdomens tempel i Kasan» och återvände till familjegendomet Jasnaja Poljana, som öfvergått i hans ägo, för att ägna sig åt landtlifvet, och hvarest han nästan oafbrutet vistades till 1851. I ett bref från denna tid skrifver han till sin tant:

»Jag går nu att ägna mig åt landtlifvet, för hvilket jag känner, att jag är född. Ni skall säga, att jag är för ung. Kanske, men detta hindrar mig icke från att hafva medvetande af den böjelse, jag har, att älska det goda och åstunda att göra det. Jag har funnit min egendom vara i den största oordning. Nödsakad att efterforska orsaken härtill, har jag därunder kommit till visshet om, att detta onda härleder sig från eländet bland bönderna; men detta onda kan icke aflägsnas

annat än genom långvarigt och outtröttligt arbete. Är det då icke en plikt, en helig plikt för mig att vinnlägga mig om dessa sjuhundra sjäalars lycka?* Hvarför söka inom ett annat område tillfälle till att vara nyttig och göra det goda, då jag har framför mig en så ädel uppgift, en så ärorik mission? Jag känner mig i stånd till att vara en god husbonde, och för att vara detta är det, enligt min mening, icke nödvändigt att hafva diplomer och grader. Kära tant, öfvergif de äre-

* Ja, Tolstoy hade 700 »själar» (lifegna)! Hans veder-sakare bruka framhålla, att det just var dessa hans lif-egnas kollektiva möda och arbete, som satte honom i stånd att lugnt ägna sig åt sin författareverksamhet, att åstadkomma sådana mästerverk som »Krig och Fred» och »Anna Karenin» samt att sedermera uppträda som reformator, och att det därför är inkonsekvent af Tolstoy att uppträda mot godsägareväsendet och kapitalet i allmänhet, som utgör ett hufvudvillkor icke blott för kultur i allmänhet utan t. o. m. äfven för utvecklingen af Tolstoys idealism. — Det ingår icke i vår plan att upptaga till vederläggning denna (enligt vårt förmenande, ytliga) anmärkning eller andra mer eller mindre befogade eller obefogade anmärkningar mot Tolstoys lifsuppfattning och lifsgärning. Vi konstatera endast, att då Leo Tolstoy och många af Rysslands ädlaste söner och döttrar »gått till folket» för att bistå mushikerna i deras ojämna kamp för tillvaron, hafva de härigenom endast börjat uppfylla en under sekler försummad plikt och i sin mån sökt godtgöra, hvad deras förfäder under århundraden brutit mot det arma ryska folket. Och härigenom har Tolstoy och hans medarbetare, enligt vårt förmenande, främjat en »kultur» och en »konst» af vida ädlare och högre art, än den som uppvuxit ur slafveriets och förtryckets mark.

giriga planer, ni uppgjort för mig. Gör eder förtrogen med den tanken, att jag valt min bana, en god bana, hvilken — min känsla säger mig det — skall föra mig till lyckan».

Hans tant afrådde honom från hans planer.

»Min käre vän», skrifver hon, »i lifvet skada oss våra goda egenskaper mycket mera än våra fel. Du hoppas blifva en god husbonde? Jag bör härtill säga dig, att vi icke känna våra böjelser, förr än de redan hafva bedragit oss, och att man för att vara en god husbonde måste vara kall och sträng, och jag fruktar, att du aldrig blir det.

Jag närmar mig nu femtiotalet, och jag har lärt känna många i alla afseenden aktningssvärda män, men jag har ännu aldrig hört talas om, att en ung man af börd och med en löftesrik framtid framför sig lefvande begraft sig i en by under förevändning att där göra godt. Eländet bland bönderna är ett nödvändigt ondt, i alla händelser ett ondt, som man kan mildra utan att glömma sina plikter mot samhället, mot de sina och mot sig själf. Men med din intelligens, ditt goda hjärta och din kärlek till dygden finnes ingen karriär, på hvilken du ej kan hoppas på framgång. Jag tror på din uppriktighet, då du säger, att du är fri från äregirighet, men du bedrager dig. Vid din ålder och med dina tillgångar är äregirigheten en dygd. Du har alltid velat vara originell; men din originalitet är intet annat än en öfvermåttan hög grad af egnekärlek».

Tantens »kloka råd» rubbade dock ej Tol-

stois föresats; han lämnade universitetet och slog sig ned på Jasnaja Poljana.

Från Tolstois ofvan uttalade föresatser att »göra godt» bland mushikerna och till en på orubbliga lifsprinciper grundad kärlek till mushiken, till den sedermera framträdande djupa vördnaden inför mushikens moraliska egenskaper och lifsideal, är ett mycket stort afstånd, och många felslagna förhoppningar och förvillelser vänta den varmhjärtade unge mannen, innan han slutligen skall finna »lifvets mening» bland mushikerna. Ehuru alla hithörande nödiga urkunder ännu icke äro tillgängliga, är det likväl nödvändigt att, så vidt detta låter sig göra, närmare skärskåda Tolstois gradvisa närmande till mushiken och folket.

Det första steget på denna väg var att lära sig i mushiken se en *människa*, mot hvilken allä hafva moraliska förpliktelser. Detta är ju icke mycket, men vi måste komma ihåg, att denna elemäntära grundsanning måste hämtas från den västerländska upplysningslitteraturen och från professorer, som i angenäm och stilenlig form upplyste världen om, att bonden och arbetaren är — människa.

Det lider intet tvifvel, att denna västerländska upplysningslitteratur utöfvade ett ej ringa inflytande på Tolstois utveckling. Vi hafva redan nämnt, att han vid universitetet sysselsatte sig med jämförelser mellan Katarina den storas lagssamling (»Nakas») och »L'esprit des lois;» och till denna tid hör hans bekantskap med och

intresse för Rousseaus idéer. »Vid framställningen af mina erinringar rörande Leo Nikolajevitch (Tolstoys) säregenheter», säger Bährs i sina »Minnen», är det oundgängligt nödvändigt att erinra om hans förhållande till Rousseaus arbeten och åsikter. Det lider intet tvifvel, att de utöfva ett ofantligt inflytande på hans utveckling. Af Rousseaus skrifter hänfördes han redan i den tidiga ungdomen och läste dem om och om igen».

Att Rousseau och Tolstoy äro med hvarandra närbesläktade snillen, lider intet tvifvel. En ytlig kritik har påstått såväl om Rousseau som om Tolstoy, att de äro »kulturfiender» och vilja, såsom Voltaire sade om Rousseau, återgå till naturtillståndet, »där man går på alla fyra», medan i själfva verket hvarken den förre eller den senare fördömer kulturen i och för sig utan endast dess *missriktning*, dess *typ*, och båda uppskatta i »naturtillståndet» endast det *typiska*, d. v. s. likställigheten. Hos båda finna vi först ett brinnande hat till alla de skrymtaktiga formerna och lögnerna i det s. k. kulturlifvet, där allt göres för skenet, formen och den allmänna meningen, så att ingen plats återstår för människan själf och hennes inre sanning. I fråga om vägen till människans inre utveckling och fullkomning skilja sig nog Tolstoy och Rousseau ej så obetydligt, men härom är icke nu frågan. Hvad som hos Rousseau ursprungligen mest tilltalade den efter sanning och rättfärdighet hungrande och törstande unge ryske ädlingen, var hans kritik af det lögnaktiga och

falska i den moderna kulturen och hans framhåfvande af människovärdet. Men redan detta var i Ryssland en stor upptäckt, det var för Tolstoy porten till sanningens och rättfärdighetens tempel, där »lifvets mening» är att finna.

Den genom beröringen med Rousseaus glödande sanningsnitälskan hos den unge Tolstoy tända indignationen framkallade åstundan att fullgöra en moralisk plikt mot hans 600 underlydande lifegna, i hvilka han nu började att se människor. Man märker likväl lätt, att i dessa den unge Tolstoys första försök att närma sig folket ligger ännu mera teori än hjärta och samvete. I sin berättelse »Utro pomeststjka» (En godsherres morgon) skildrar han sina erfarenheter vid detta sitt första försök att närma sig mushikerna för att »göra dem godt».

Han gick till verket med all den energi, hvaraf ungdomlig entusiasm är mäktig, men han skulle snart få erfara, att följderna af århundradens förtryck icke utplånas på en dag, och att härtill fordras radikalare medel än filantropiska föresatser. Mushikerna förstodo ej sin unge välgörare. Ville han i stället för den stinkande, af ohyra genompyrda isban (bondstugan) uppföra en ny, började dess invånare under tårar bedja honom låta dem få bo kvar under det tak, där deras förfäder lefvat och dött; ville han upprätta skolor för att där uppfosta mushikbarnen till människor, så bådo honom barnens föräldrar att icke fördärfva det svaga barnet genom att proppa kun-

skaper i dess klena hufvud o. s. v. Den unge välgöraren fick en känsla, som om han gjorde orätt åt dessa människor, då han ville bereda dem en människovärdig tillvaro.

Han uppfylldes af blygsel öfver sina alltför ungdomliga förhoppningar. Han hade blifvit husbonde och landtbrukare på sitt gods för att egna sitt lif åt sina underlydandes bästa, men de förstodo ej hans afsikter, om de än visade tacksamhet för hans »faderliga» godhet. Hvad som syntes honom vara det högsta: — att göra godt inom fädernegodsets begränsande område; att vid en älskad makas sida och i förening med henne, som förstod honom, som delade alla hans själs ädla sträfvanden, utföra sin reformplan; att med försakande af all egen lefnadsnjutning, med en Diogenes' små behof, endast lefva för andra — det hade visat sig vara oupphinneligt och utförbart. Ty de, hvilka han ville hjälpa, hade under bördan af ett nedärft ondt nedsjunkit ända till likgiltighet för sitt eget bästa. Han erkände nu, att hans tant hade rätt, då hon varnande för hans alltför stora förhoppningar sade honom, att »det är lättare att själf finna lyckan än att göra andra lyckliga».

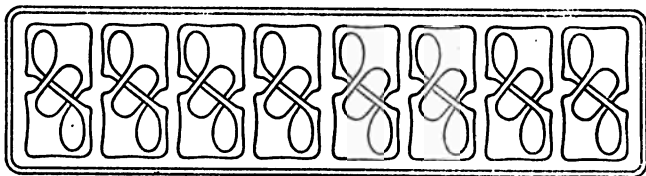
Han reser till Petersburg och absolverar en juridisk examen, men återvänder ånyo till Jasnaja Poljana. Han försöker ånyo att hjälpa mushikerna, men utan tillfredsställelse öfver någon framgång. Han ströfvar omkring i skog och mark och hän- gifver sig åt allehanda fantasier och betraktelser. Än är det hemlifvets lycka, som förespeglas honom,

än sväfvat hans brinnande ande hän öfver det sinnligas område in i det abstraktas värld och tycker sig upptäcka lagarna för tillvaron. Han hänföres af denna upptäckt. Men en ny och högre känsla tränger sig på honom, som säger honom, att det var icke detta, som han innerst sökte, och han drifves att söka ytterligare. Han sträcker ut sig på marken under ett träd utan tankar och utan önskningsar, såsom det brukar hända efter en ytterlig ansträngning, och börjar betrakta de lätta genomskinliga skyarna, som passera förbi däruppe mot den blå himlen, den oändliga rymden. Plötsligt och utan synbar orsak fyllas hans ögon af tårar, en tanke kommer till honom, som bemäktigar sig hela hans själ. Denna tanke, åt hvilken han genast hängaf sig med glädje, var af följande innehåll: *»Kärleken och det goda äro sanningen och den enda möjliga lyckan i världen.»* Denna gång sade honom ej hans inre röst: *»Det är icke detta.»* Han reste sig upp och analyserade sin tanke: *»Detta är det!»* upprepade han med hänförelse. *»Kärlek och själförsakelse, se där den enda lycka, som ej beror af ödet!»* sade han till sig själf. *»För att vara lycklig måste jag alltså göra det goda.»* Han såg framför sig ett ofantligt verksamhetsfält för hela sin tillvaro, hvilken han skulle offra åt det goda, och hvilken skulle skänka honom lyckan. *»Här är det, som du skall utöfva din verksamhet, och hvilken härlig uppgift! Att verka bland det enkla*

folket, så okonstladt, så mottagligt för intryck, så ofördärfvadt och nytt!»

Så började Tolstoy åter att besöka bönderna och söka intressera dem för detta högre lif, hvaraf han fått en försmak, men de förstodo honom icke, och icke han dem.

Tolstoys drömmar hafva förverkligats, men först i en ännu långt aflägsen framtid. Den unge entusiasten hade mången pröfning att genomgå, hans kärlek till folket månget hårdt prof att bestå innan dess. Idealet skulle ofta skymmas af lidelsens stormar och tviflens moln, men endast för att sedan framstråla så mycket klarare.

V.

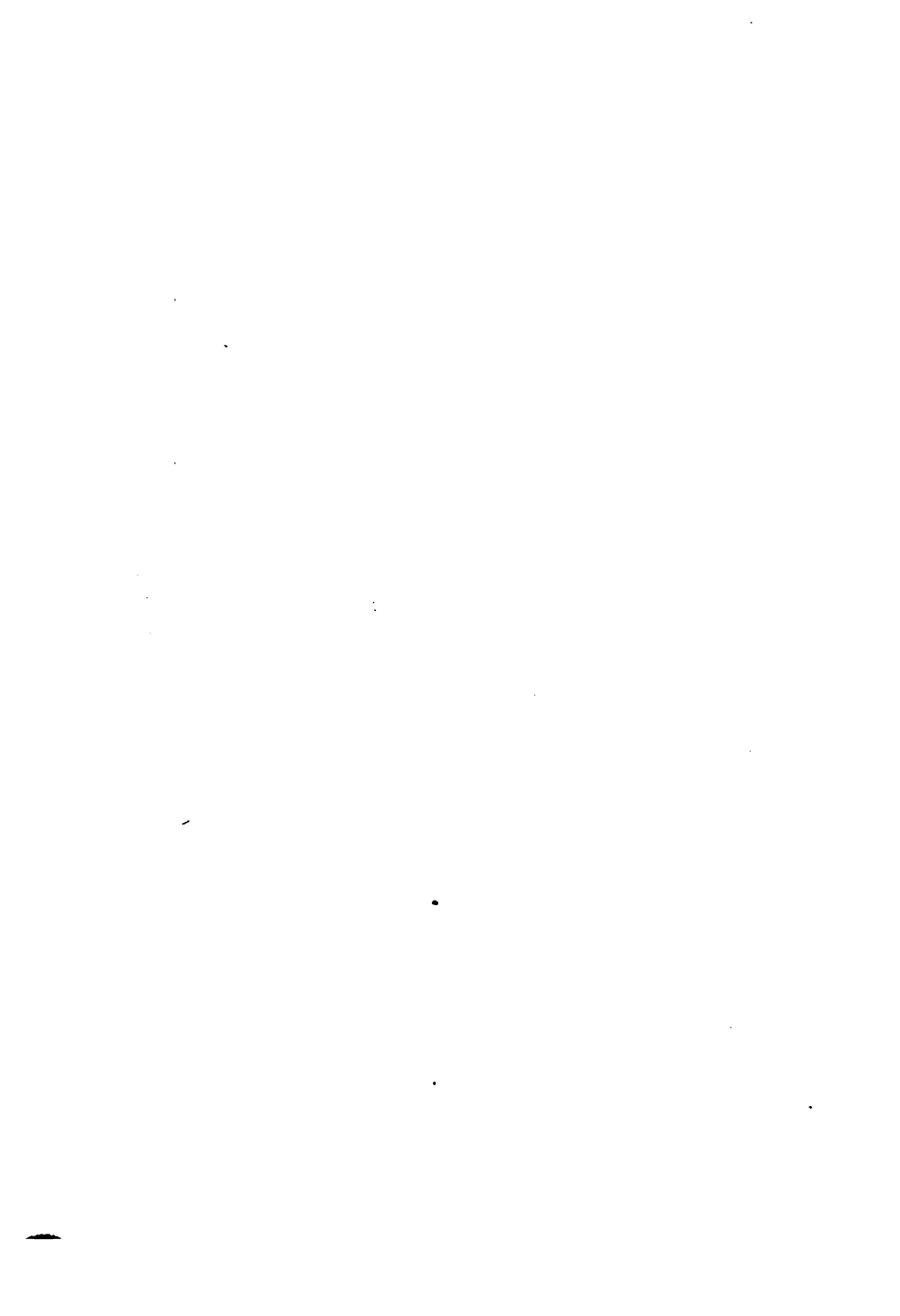
I Kaukasien och vid Sebastopol.

MED slutet af denna tid på Jasnaja Poljana upphöra äfven Tolstoys ungdomsår, och en ny period i hans lif inträder, hvilken man med Göthe väl må kalla »Die Wanderjahre», ty vi skola nu snart finna Tolstoy i Kaukasien, vid Sebastopol, i Moskwa, Petersburg, Samara och utlandet.

Stora spelförluster nödgade Tolstoy 1851 att inskränka sina lefnadsvanor för att kunna betala spelskulder. Detta var en af orsakerna, hvarför han samma år begaf sig till Kaukasien, icke, såsom några oriktigt uppgifvit, för att ingå i krigstjänst (ryssarna förde då krig med infödda folkstammar i Kaukasien), utan endast för att ombyta vistelseort och förbättra sin ekonomi. Detta steg tog han, sedan han högtidligen svurit att »aldrig mer taga dessa fördömda spelkort i sin hand».

Den ena flygelbyggnaden vid Jasnaja Poljana, hvori »*Den fria skolan*»
var förlagd.

I Kaukasien tjänstgjorde vid denna tid som officer Leo Tolstoy's äldste broder, Nikolaj, med hvilken han var förenad genom den innerligaste vänskap.

Åtföljda af betjäning begåfvo sig de båda bröderna Tolstoy i tarantass (ett slags resvagn) längs Volgas östra strand söderut. Färden efter häst den långa vägen var enformig och tröttande. De skaffade sig då en stor lodka (ett slags båt), lastade tarantassen i den, satte sig själfva däri och läto båten flyta med den sakta strömmen, under det de sysselsatte sig med läsning och njöto af naturen. Efter omkring tre veckors färd anlände de till Astrakan. Under färden efter Volgas nedre lopp kommo de i beröring med halfvilda kalmucker, som ständigt sutto omkring lägerelden. Kalmuckerna voro vid denna tid ännu eldsdyrkare.

Af denna färd hafva likväl endast dunkla minnen bevarats. Icke så rörande Kaukasien. Leo Tolstoy har alltid med förkärlek dröjt vid minnena från sin vistelse i Kaukasien. Den rika naturen, den ypperliga jakten (åt hvilken Tolstoy lidelsefullt hängaf sig under en stor del af sitt lif ända tills den stora inre krisen), kriget med bergsfolken — allt detta behagade och inspirerade honom. Här var det som hans konstnärliga skapareförmåga först trädde i dagen, och här var det som tanken på lifvets förenkling, »ett naturenligt lefnadssätt», först väcktes i hans hjärna.

Leo Tolstoy's lif i Kaukasien var rikt på

olikartade och spännande episoder. En af dessa episoder har tjänat till motiv för berättelsen »Krigsfången i Kaukasien» (Kavkaski Pljennik). Vi återgifva i korthet denna episod.

En fredlig tschetschen (inföding), vid namn Sodo, med hvilken Leo Tolstoy stod på vänskaplig fot, köpte en ung häst och inbjöd sin vän på en ridtur i sitt sällskap ut från fästningen, hvarest en rysk truppafdelning var förlagd. Två artilleri-officerare redo äfven ut i deras sällskap. Trots befälets förbud mot dylika farliga ridturer hade de ej beväpnat sig med annat än sabel. Sedan Sodo pröfvat sin häst, öfverlämnade han den åt sin vän, och själf satte han sig upp på sin passgångare, som icke kunde galoppa. De hade hunnit omkring 5 verst från fästet, då en grupp af omkring 20 fientliga tschetschener plötsligt visade sig framför dem. Infödingarna började draga gevären ur fodralen och fördelade sig i två afdelningar. Den ena afdelningen förföljde de tvenne officerarne, hvilka i fullt galopp redo i riktning mot fästet, och upphann dem. Den ene af dem blef nedhuggen, den andre togs tillfånga. Sodo och efter honom Leo Tolstoy styrde i en annan riktning mot en kosack-picket. De förföljande infödingarna hade redan närmat sig dem. De hade nu framför sig utsikten att förlora lifvet eller blifva bortförda i fångenskap — kastas i en grop eller dylikt, ty infödingarna utmärkte sig för sin grymma behandling af krigs-

fångar. Ehuru Leo Tolstoy kunde hafva hunnit undan förföljarne på den snabba hästen, lämnade han likväl icke sin kamrat, Sodo, som (i likhet med alla öfriga infödingar i Kaukasien, hvilka aldrig skiljas från sitt gevär), hade geväret med sig, men till all olycka var det ej laddadt. Likväl siktade han på förföljarne och höjde hotfulla tjut. Att döma af förföljarnes handlingssätt hade de för afsikt att taga de båda kamraterna och i all synnerhet Sodo till fånga, hvadan de uraktlåto att skjuta. Denna omständighet hade Tolstoy och hans kamrat att tacka för sin räddning. De lyckades nämligen närma sig kosack-picketen, så att vakten kunde märka förföljandet och ge allarm-signal, hvarpå infödingarna togo till flykten.

Denne Sodo älskade sin unge vän varmt. Hafvande fått kännedom om Leo Tolstoys spel-skulder, hvilka orsakade den stolte unge aristokraten stora bekymmer, ådagalade Sodo vid ett tillfälle sin vänskap för honom genom att skänka honom en för hans förhållanden betydande penningesumma, som han vid ett tillfälle vunnit på kortspel, och med hvilken gåfva han ville bidra till att betala sin väns spelkulder.

Leo Tolstoy hade, såsom redan nämnts, från början icke ens tänkt på att ingå i krigstjänst. Sin tid använde han till läsning samt jakt, hvilken han bedref i sällskap med den gamle kosacken Jepishki, bekant för alla läsare af Tolstoys berättelser under namnet »Jeroshki», en af de mest

karaktäristiska personerna i berättelsen »Kosackerna». Men efter att hafva sammanträffat med en af sina släktingar, som innehade en framstående plats i staben, ingick grefve L. N. Tolstoy i armén, blef underofficer vid artilleriet och tog därunder ofta del i små träffningar, som senare skildrats i »Flykten», »Skogshygge» och »Kosackerna». Innan han gick in i armén, lefde han mycket indraget (på 5 rubel i månaden) och betalade snart sin spelskuld, som så mycket plågat honom.

Huru Tolstoy först upptäckte sin literära begåfning, är obekant. Måhända var hans äldste bror anledning härtill, ty äfven han var litterärt intresserad. I Jasnaja Poljana togo sig Leo Tolstoys artistiska anlag uttryck i hans lidelsefulla kärlek till musik, men därmed kunde han ej sysselsätta sig i lägret eller i fästningen. Alltnog, han började vid denna tid sin skönlitterära verksamhet. År 1852 skref han »Barndomen», hvarpå omedelbart följde »En godsherres morgon», »En händelse», »Uppväxtåren» samt utkast till »Kosackerna» och plan till »Ungdomsåren». — »Barndomen» trycktes samma år i »Samtiden», som redigerades af skalden Njekrassof, hvilken genast i denna berättelse såg ett nytt och mäktigt snilles framträdande.

* * *

Kaukasien, hvars härliga natur andas en sällsam skönhet, utöfvade på Tolstoy ett lugnande

inflytande. Han befann sig här väl både fysiskt och moraliskt. Minnena undanträngdes; hans förflutna lif likasom utplånades; han inträdde i ett nytt utvecklingskede; han kunde i en ny umgängeskrets återvinna sin själfaktning, sin inre jämnvikt, och han erfor en känsla af belåtenhet, som han ej rätt kunde förklara för sig.

Tolstoys kamrater betraktade honom som aristokrat och iakttog i hans närvaro en viss värdighet; själf sökte han ej heller närma sig dem, och han önskade ej taga del i deras mer eller mindre råa förströelser. Tolstoy lefde på sitt vis. Han älskade att samtala med kosackerna samt att betrakta den ystra floden Terek, som vältrade sin bruna forsande vattenmassa utför de branta klipporna.

Icke blott Tolstoys lynne utan äfven hans yttre hade undergått en fullkomlig omvandling; hans fordom på västerländskt manér rakade ansikte höljdes af helskäg; hans ansikte hade erhållit kraftiga drag och en frisk färg; den eleganta kostymen hade ersatts af den måleriska kosackdräkten med dess breda veck och fällar; han bar en röd beschmet (hufvudbonad); han var nöjd med sig själf och andades lycka och hälsa. Med den gamle kosacken Jepischki (Jeroshki) ingick han vänskapsförbund. Denne var ett slags gammaldags bandit, »som man kände efter hela bergskedjan», men han var äfven »en stor filosof», som icke tyckte om »juris doktorer». Han samtalade ofta med Tolstoy om den gamla goda

tiden, om sina jakter och äfventyr. »Hvar och en», sade den gamle kosacken, »har sin egen religion. Enligt min mening är hvarje tro bra. Gud har skapat människan för att vara lycklig; ingenting är syndigt. Djuret t. ex. väljer sig ett viste, hvarhelst det finner lämpligt. Och man förkunnar för oss, att vi till straff för våra synder skola slicka rödglödgade kaminer. Jag är öfvertygad om, att det är falskt. Vi skola alla dö, gräset skall gro på vår graf, det är allt!»

Den gamle kosackens äfventyr och moral och naturens storartade skådespel försatte Tolstoy i drömmerier. »Likasom dessa hjortar och fasaner, som jag dödar, tänkte han, skall jag lefva några få dagar och sedan dö; Jeroshka har rätt, gräset skall växa på min graf, det är allt!» — »Men man måste icke desto mindre tro och försöka att njuta», sade honom en inre röst. — »Vara lycklig! Jag åstundar lyckan, vare sig jag är en insekt, ett djur, som är skapadt att dö, eller en kropp, som döljer en del af gudomen; jag vill njuta, jag vill vara lycklig! Men huru? Och hvarför har jag hittills aldrig varit lycklig?»*

Tolstoy genomgick i tankarna sitt flydda lif, och han fasade därvid. Han kastade sina ögon omkring sig — på löfverket, genom hvilket solljuset silade ned, och på det klarblå himlahvalfvet —, och han kände sig omedvetet lycklig. Ett ljus gick plötsligt upp för honom. »Människan sträfvar

* »Kosackerna».

efter lyckan; detta är alltså en berättigad åstundand. Om hon söker ernå den för ett egoistiskt ändamål, kan det hända, att hon aldrig uppnår den. Det är alltså dessa egoistiska önskningsar, som äro oberättigade, och icke åstundand att vara lycklig. Hvilka äro de tillåtlige drömmar, som kunna förverkligas utom egoismens område?» Och den inre rösten hviskar till honom: »Kärlek och hängifvenhet».

Och Tolstoy kände sig på nytt lycklig utan att veta hvarför. För hvarje dag kände han sig mer och mer som människa samt mer och mer fri. »Människorna, tänkte han, lefva här enligt naturens lagar; de födas och föda, kämpa med hvarandra, äta, dricka, njuta af lifvet och dö utan att känna andra lagar än dem, naturen oföränderligt fastställt åt solen, växtvärlden och djurvärlden. Det gifves inga andra».*

Dessa människor syuas honom vara bättre, mera energiska, mera fria än han; då han jämförde sig med dem, blygdes han öfver sig själf. Den tanken föll honom in, att han borde stanna här, köpa sig en stuga samt boskap, gifta sig med en kosack-flicka och föra ett naturenligt lefnadssätt. Han trodde sig t. o. m. älska en ung kosackflicka, »såsom man älskar bergens och himlens skönhet»; han tänkte aldrig på något annat förhållande till henne. Han sade till sig själf, att om han följde sina kamraters exempel, »skulle

* »Kosackerna».

han utbyta de kontemplativa njutningarna mot ett lif af kval, missräkningar och själföföbräelser».

Stundom, då han betraktade bergskedjan med dess snöhöljda toppar samt den ståtliga kvinnan, sade han till sig själf, att den enda möjliga lycka på jorden icke var för honom, och att denna kvinna aldrig skulle blifva hans. »Det på samma gång grymmaste och ljufvaste i min erfarenhet är, att jag förstår denna kvinna, och att hon aldrig skall förstå mig, ty hon är som naturen skön, okänslig och koncentrerad».*

»Jag måste försöka! Hvarför rådslå? Hvarför vänta?» frågade han sig. Men en hemlig röst sade honom, att han skulle vänta, och att han borde känna ett annat slags lycka, innan han började lefva som Jeroshka.

Det uppgifves (af Behrs), att Leo Tolstoy under vistelsen i Kaukasien skulle fått lust att erhålla St. Georgskorset, hvilket han ansåg sig ha förtjänat genom visade prof på tapperhet; han lär också ha blifvit utkorad till denna utmärkelse, men saken strandade på grund af ett mindre godt förhållande mellan Tolstoy och en af befälet. Denna omintetgjorda utmärkelse blef anledning till att Tolstoy förändrade sin uppfattning om tapperheten. Han upphörde att anse dem tappra, hvilka rusade fram till slaktningen för att erhålla ett utmärkelsetecken. Hans ideal af tapperhet bestod i »ett förnuftigt förhållande till faran».

* »Kosackerna».

Och detta ideal fann han, såsom vi skola finna af hans skildringar från Sebastopol, förnämligast, för att icke säga så godt som uteslutande, hos de simpla soldaterna. Under sin vistelse i Kaukasien umgicks han, såsom ofvan nämnts, hufvudsakligen med folket, hvilket han älskade, och det var tydligen lättare för honom att älska kosackerna, hvilka som soldater voro hans likar, än att älska de smutsiga och förnedrade mushikerna vid Jasnaja Poljana, hvilka voro hans lifegna.

I fråga om Tolstoys kaukasiska intryck förekommer ännu ett motiv, som särskilt förtjänar att framhållas, och det var den ohyggliga kontrasten mellan den majestätiskt härliga kaukasiska naturen och den ohyggliga människojakten i dess måleriska dalar och inför de majestätiska bergen med sina silfverglänsande kammar. Denna kontrast framtvingade ett bittert: *Hvarför?*

Och detta »hvarför» går som en grundton genom alla Tolstoys kaukasiska berättelser, och detta »hvarför» växer sedan alltmer och mer i styrka, tills det slutligen förvandlar den tappre krigaren, som önskade erhålla St. Georgskorset, till den lidelsefulla förkunnaren af storstrejk öfver hela världen mot allt hvad krig och våld heter.

Ännu var likväl detta »hvarför» höljdt af dimmor och dunkel, till och med under långa tider doldt. Kaukasien med dess mer eller mindre äfventyrliga småstrider med de infödda folkstammarna hade likväl icke gifvit Tolstoy det fulla intrycket af krig med allt hvad det innebär. Helt

annat blef fallet i Sebastopol, vid hvars försvar Tolstoy tog del under krimkriget. Här ställdes Ryssland bröst mot bröst gent emot västra Europa, som stod på en långt högre kulturnivå, var bättre beväpnadt, rikare både på folk och medel, hvadan äfven detta krig blef ohyggligt storslaget, ehuru inskränkt till ett ringa landområde. Här mönade och stadgades Tolstoys tänkande och kännande allt mer och mer.

* * *

Under det orientaliska (Krim-) kriget ingick Tolstoy i Donau-armén som attaché i sin släktinge öfverbefälhafvaren grefve Gortchakoffs stab. Sedan den blodiga krigsskådeplatsen förflyttats till Sebastopols omgifning, utnämndes Tolstoy till kommandant för »bergsdivisionen». Han anlände till Sebastopol i nov. 1854 och kvarstannade där till belägringens slut. Han utmärkte sig för utomordentlig tapperhet och ansågs som en verklig hjälte t. o. m. af sina kamrater.

Efter den ryktbara bataljen vid floden Tschornaja hoppades Tolstoy att blifva utnämnd till flygeladjutant och dekorerad, men han blef ingendera, tack vare en satirisk visa, som han diktat om den olyckliga bataljen den 4 augusti. Denna mycket populära visa (Tolstoys enda alster i bunden stil), känd och sjungen i nästan hela armén, behagade icke Tolstoys öfverordnade, och hans befordran inställdes.

Likasom Tolstoy i Kaukasien mottog mäktiga intryck af naturens gudomliga skönhet, så frapperades hans sinne under Krimkriget af det mänskliga lidandets storslagenhet, af motsägelserna i de omedvetna lagar, som behärska vårt lif. Lyssnom tills hans egna ord: »Hundratals stympade, blodbestänkta kroppar, hvilka två timmar förut voro fulla af hopp och olika önskringar, sublimala eller dåliga, lågo med stelnade lemmar utsträckta i den blomsterrika, i morgondaggen glittrande dal, som skiljer bastionen från fästningsgravnen, eller på marken vid det lilla kapellet öfver de döda i Sebastopol; alla dessa mäns förtorkade läppar frammumlade böner och förbannelser eller frampressade suckar och stönanden; de lågo och vred sig och sökte vända sig än på den ena, än på andra sidan, några kvarlämnade bland liken i blomsterdalen, andra på bårar, på ambulansens fuktiga bäddar och bräder; trots allt detta tändes himlen såsom alla dagar af morgonrodnans brand öfver berget Sapun, stjärnorna tindrade och bleknade, en hvitaktig dimma höjde sig öfver hafvets mörka och klagande vågor, morgonrodnaden purprade östern, de långa flammande skyarna seglade på den azurblå himlen; likasom föregående dagar höjde sig den stora facklan sakta på himlen, strålande och väldig, lofvande världen att återupplifva glädjen, kärleken och lyckan».*

Vid sin ankomst till Sebastopol skattade äfven

* »Minnen från Sebastopol».

Tolstoy en smula åt den vanliga ytliga patriotiska vältaligheten i sina tal till soldaterna.

Utan minsta fruktan och fasa såg Tolstoy för första gången ett verkligt slagfält; han erfor tvärtom ett slags estetisk njutning, en känsla af heroisk tillfredsställelse vid tanken på, att inom en halftimme skulle han själf vara med där... »Om jag ej blir dödad, skall jag blifva uppförd på befordringslistan. Kanske skall jag erhålla Vladimir-korset».

Det var först sedan han sett de amputerade och sjuka, sett uppristade bröst och feberglänsande ögon, sett de döende på slagfältet, hvilka vredo sig, stönade och vändades, och det mera till följd af de moraliska kvalen än de fysiska lidanden, de utstodo, som Tolstoy insåg krigets verkliga fasor; han insåg, att kulor och blod aldrig skola kunna lösa de tvister, som diplomaterna ej förmå bilägga.

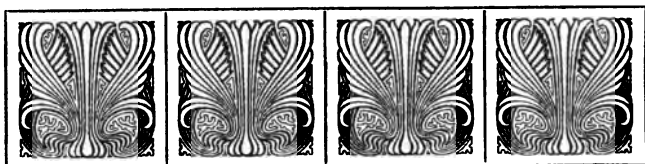
Tolstoy besökte sjuka och sårade, hvilka i honom sågo en deltagande vän och hugswalare. Han började förstå den simple soldaten, d. ä. den ryske bonden, och inför hans tapperhet, som ej frågade efter utmärkelser, och hans gränslösa tålighet under de ohyggligaste lidanden, fylldes Tolstoy af blygsel öfver sig själf och sina svagheter. Han ville uttrycka all sin beundran och sympati för dessa simpla soldater, som ådagalade sådant själlförgätande hjältemod på slagfältet och sjuklägret, men orden kväfdes i hans bröst, och han inskränkte sig till att tyst buga sig inför

mushikernas omedvetna själsstorhet, inför denna orubbliga ståndaktighet och utsökta blygsamhet.

Trots sitt aktiva deltagande i kriget lämnade dock Tolstoy därunder icke sin författareverksamhet åsido. Det var vid Sebastopol som han skref »Ynglingaåren», »Minnen från Sebastopol», »Skogshygge» och »Kosackernas invasion».

»Minnen från Sebasotopl» behagade kejsar Nikolaus I mycket, och han gaf befallning om »att taga vård om den unge författaren och placera honom på afstånd från elden».

Den 27 aug. 1855 tog Tolstoy del i utfallet från Sebastopol, hvarefter han sändes som kurir till Petersburg.

VI.

I Petersburg och utlandet; »den fria skolan» på Jasnaja Poljana.

DEN unge högaristokraten Tolstoy, hölj'd af krigareära och författarerykte, mottogs med öppna armar i Petersburgs förnämsta salonger. Han trädde äfven i förbindelse med den tidens främste ryske författare (Turgenieff, Nekrassoff, Ostroffsky, Gontcharoff, Drusjinin etc.), hvilka mottogo honom såsom en af de sina. Turgenieff var vid denna tid den ryska publikens älsklingsförfattare; Nekrassoffs sorgsna sånggudinna hade redan skänkt världen några af sina bästa sånger; dramatikern Ostroffsky, romanförfattaren Gontcharoff, kritikern Drusjinin m. fl. grupperade sig omkring Nekrassoffs månadstidskrift »Samtiden» såsom sitt organ.

Hvad kunde den unge ädlingen nu önska

sig bättre? En lysande bana öppnade sig för honom, snart sagdt åt hvilket håll han än vände blicken. Han hade kunnat göra ett lysande parti; han hade kunnat vinna befordran till något högt ämbete och sola sig i hofvets glans och själfhärskarens ynnest; han hade kunnat, i likhet med de öfriga skriftställarne, inviga sin penna åt den förnäma societetens smak och ynnest och njuta af nöjeslifvet i Petersburg. Men intet af allt detta kunde i längden tillfredsställa den unge Tolstoy. Han kände sig i själfva verket aldrig tillfreds i denna nya omgifning. Och kunna vi väl undra öfver, att Leo Tolstoy med sitt kritiska skaplynn, med sina intryck från den majestätiska naturen i Kaukasien och af »det mänskliga lidandets storslagenhet», sådant han iakttagit det på slagfältet, — kunna vi undra öfver, att han ej trufdes i det ytliga societetslifvet i Petersburg eller bland popularitetsjagande författare utan allvarlig lifssyn och lifsuppgift, och hos hvilka han, i stället för lifvets och handlingens poesi bakom den poetiska formen, fann endast ord, ord, ord?...

Skalden Fjet berättar i sina »Minnen», att han en gång sett Tolstoy i en sammankomst af skriftställare. »Han hade, säger Fjet, ett missnöjdt och aggressivt utseende och gillade ingen af de åsikter, som hans kolleger uttalade. 'Ingen af eder hyser en verkligt djup och allvarlig öfvertygelse', sade Tolstoy till Turgenieff. 'Jag ställer

mig t. ex. vid dörren med en revolver i handen och säger: Ingen får komma in! *Detta* är öfvertygelse; ni däremot *döljer* eder verkliga mening, och så kallar ni detta öfvertygelse!»

Tolstoy beskriver själf i sin »Bekännelse» sin vistelse i Petersburg på följande sätt:

»Jag anlände till Petersburg, och jag trädde i förbindelse med flera författare. Man smickrade mig, och jag hade icke tid att tänka, innan de uppfattningar af lifvet, som voro säregna för den kast, till hvilken jag slöt mig, öfverrumplade mig och snart utplånade alla mina föregående ansträngningar att blifva bättre. Dessa åsikter grundade sig på en teori, som urskuldade alla mitt lifs utsväfningar. Mina kamrater skriftställarne hyste den lifsuppfattningen, att vi, tankens män, togo den förnämsta delen i den mänskliga utvecklingen. Det öfvervägande inflytandet tillkommer oss, sedelärare och skalder. Vår kallelse är att undervisa människorna. Och för att den naturliga frågan: 'Hvad är jag, och hvad bör jag undervisa?' ej måtte tränga sig på oss af sig själf, förklarade man i denna teori, att det ej behöfdes veta detta, och att konstnären och skalden undervisa utan att veta hvarför. Jag ansågs som en stor konstnär, en stor skald, och följaktligen var det mycket naturligt för mig, att tillägna mig denna teori. Jag, konstnären och skalden, författade och undervisade, men jag visste icke själf hvad. Man betalade mig för detta, jag hade allt: magnifikt bord, bostad, kvinnor, säll-

Tolstoys hem i Moskva.

skap, ära. Denna tro på poesiens och den intellektuella utvecklingens vikt utgjorde min religion, och jag var en af dess präster. Detta var mycket angenämt och fördelaktigt. Och jag lefde länge i denna tro utan att tvifla på dess sanning».

Han började likväl snart tvifla på ofelbarheten af sina kollegers åsikter och deras blinda tro på framåtskridandet, och han företog sig att studera och iakttaga dessa »tankens och det offentliga ordets präster». Han insåg nu, att deras »tro» endast var ett bedrägeri. Men Tolstoy afstod likväl icke omedelbart efter denna upptäckt från hedern och värdigheten af konstnär och skald, som allmänheten tilldelade honom, utan fortsatte detta slags lif i tre år, hvarunder han författade »Ungdom», »Mötet» och »Två husarer».

Efter en kortvarig vistelse på Jasnaja Poljana afreste Tolstoy 1857 till utlandet och besökte först Schweiz. Beröringen med den storartade alpnaturen drog hans sinne ånyo från de inre striderna och kvalen. »En ny och frisk blomma tycktes slå ut i min själ», skrifver han i »Furst Nechludoff». »På tröttheten och likgiltigheten för allt, som förut behärskade mig, följde utan synbar öfvergång törst efter kärlek, förtroendefullt hopp, en oförklarlig lifsglädje». Därpå besökte Tolstoy Tyskland och Frankrike. Lifvet i västra Europa stärkte till en början hans tro på framåtskridandet; men åsynen af en afrätt-

ning — en s. k. »handling af rättvisa» —, som ägde rum under hans besök i Paris, var tillräcklig för att krossa hans svaga tro på framåtskridandet. Då han såg hufvudet lossna från bålen och med ett hemskt doft ljud falla i korgen, insåg han »icke blott med sitt förstånd utan med hela sin varelse», att ingen som helst förnufts teori om framåtskridandet kunde rättfärdiga denna handling. »Äfven om människorna skulle ådagalägga att detta straff är hälsosamt och nödvändigt, skulle dock vårt hjärta alltid förneka det», säger han i sin »Bekännelse».

En annan omständighet, som under denna resa bidrog till att rubba Tolstoys tro på framåtskridandet, var hans högt älskade broder Nikolai vid en tysk kurort inträffade dödsfall. Från sin broders dödsbädd återvände Leo Tolstoy till Jasnaja Poljana, hvarest han tillbragte ett helt år under stark själsoro. Han författade under denna tid »Luzern» och »Albert». Hans broders död efterlämnade ett intryck af djupt vemod i hans själ. Tanken på döden följde honom ständigt, och han trodde, att han led af samma sjukdom (en bröståkomma) som hans broder.

Tolstoy grundlade under denna tid en skola för sina bönder, men mot slutet af 1859 afreste han för andra gången till utlandet »för att lära sig, huru man skall undervisa andra, fast man själf ingenting vet». Han tillbragte en lång tid i Tyskland, hvarest han studerade pedagogi, be-

sökte muséer, fängelser o. s. v. Han besökte äfven Italien, England (London) och Belgien (Brüssel). Under denna resa sammanträffade han med många framstående män, däribland Proudhon och kompositören Liszt (Tolstoy är en varm musikvän). Under denna tid skref Tolstoy »Tre dödar», »Den inre lyckan» och »Pollikuschka».

Tolstoys återkomst till Ryssland inträffade kort före lifegenskapens afskaffande. Det var en reformernas och förhoppningarnas tid för Ryssland. Vid Sebastopols fall och krimkrigetets slut störtade Nikolaus I:s despotiska regim samman, hvarvid despoten själf dog af grämelse, och ur ruinerna uppstod en märklig reformrörelse: Ryssland började uppvakna ur sin sekellånga och tunga sömn. Alla talade om reformernas nödvändighet; alla kände behof af att handla; en storartad rörelse genombäfvade hela Ryssland; en moralisk kris hade inträdt, och den märklige Alexander Herzen utropade sitt beryktade: »Nu eller aldrig!» Alla människor väntade stora händelser. Alexander II:s reformer, huru inskränkta de än voro, uppväckte märkliga talanger: en Dostojeffsky, en Njekrassoff, en Ostroffsky, en Saltykoff, en Pasareff, en Tschernischeffsky m. fl. Några stödde sig på Hegels filosofi, andra sympatiserade med den franska socialismen. Idealismen marscherade vid realismens sida. En feberaktig värksamhetsifver utmärker denna tid. En stor och ädel tanke besjälade alla den tidens bästa andar: millioner lifegnas frigörelse! Natio-

nens samvete hade vaknat, och »det var härligt att lefva i denna tid!» såsom en af dess skalder uttryckte sig.

Redan från tiden kort före lifegenskapens afskaffande började de upplysta klasserna intressera sig för att på något sätt bistå de olyckliga mushikerna, som man nu skulle frigöra; och särskildt var det folkundervisningens stora fråga som eldade de bästa andarna, och från det historiska året för lifegenskapens afskaffande (1861) började man söka förverkliga dessa vackra drömmar och sprida en smula ljus i det mörker, hvari ryska folket låg försänkt.

Leo Tolstoy, hvilken, såsom vi sett, redan förut vid upprepade tillfällen försökt sig på folkupplysningsarbete på sitt gods, upprättade nu på Jasnaja Poljana sin beryktade »fria skola», hvarest ett fyrtiotal barn af båda könen under Tolstoys egen ledning undervisades. Samtidigt utnämndes han till den ytterst svåra och delikata befattningen som »fredsmäklare»* samt grundlade en pedagogisk tidskrift, kallad »Jasnaja Poljana», i hvilken han bl. a. skarpt framhöll den osunda västerländska civilisationens bittra frukter. Snart upprättades ett fyrtiotal skolor efter samma

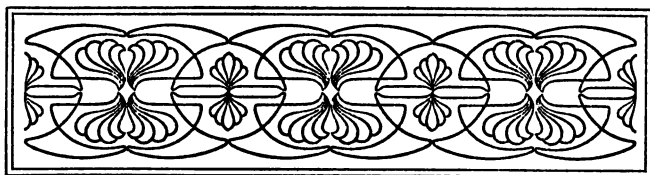
* »Fredsmäklarne» hade att söka bilägga de många uppkommande tvisterna mellan godsägarne och deras f. d. lifegna.

grundsatser som Tolstoy »mönsterskola», hvilken var grundad på »frihet och kärlek».

Dessa grundsatser tillämpades i vidsträcktaste omfattning med de lyckligaste resultat. Under denna sin undervisningsverksamhet fann Tolstoy, att han hade ofantligt mycket att lära af folket, af mushikbarnen, hos hvilka hans varma kärlek t. o. m. upptäckte snillegåfvor, som väckte hans häpnad. En gosse, vid namn Fjeda, hade t. ex. beskrifvit en färd till Tula på ett så slående naturligt sätt, att Leo Tolstoy häpnade. »Jag bäfvade, säger han, och var på samma gång glad till mods som en skattegräfvare, hvilken på midsommarnatten funnit Johannis-roten: — glad, emedan jag helt plötsligt och oväntadt såg de vises sten framför mig, hvilken jag i två år under stor möda sökt, nämligen konsten att lära sig, huru man skall uttrycka sina tankar; jag bäfvade, emedan denna konst frammanade nya behof, en hel värld af önsknningar, hvilka, såsom jag i första ögonblicket trodde, icke motsvarade de omgifningar, i hvilka barnen lefde. Det kunde ej vara något misstag; det var ingen tillfällighet, det var en medveten konstskapelse». Tolstoy var så upprörd, att han måste resa bort på några dagar. »I ryska litteraturen finner jag intet som kan jämföras med dessa sidor»...

Skolan och tidskriften fortforo i tre år, hvar efter Leo Tolstoy till följd af öfveranställning måste lämna denna sin verksamhet och

begifva sig ut till Bashkirerna på stepperna öster om Volga för att söka hvila och genomgå en kur för ett bröst- och njurlidande. — Den igångsatta skolverksamheten på Jasnaja Poljana och i dess omnejd fortsatte likväl under Tolstoys bortovaro.

VII.

Familjelyckan och den stora krisen.

EFTER sin återkomst från stepperna med förbättrad hälsa umgicks Tolstoy i doktor Behrs familj i Moskwa, och den 23 sept. 1862 gifte han sig med doktor Behrs yngsta dotter, Sofia Andrejevna. Han var då vid 36 och hans brud vid 18 års ålder. Det nygifta unga paret begaf sig genast till Jasnaja Poljana. Trots sin ungdom visade sig grefvinnan Sofia Andrejevna redan från början vara en kärleksfull följeslagerska och en ovärderlig hjälp, icke blott i det rent husliga utan äfven i förvaltningen af godset samt i grefvens litterära verksamhet. Hon kopierade t. ex. flera gånger om hans manuskript till »Krig och fred» samt »Anna Karenin», hvilka han kort efter sitt äktenskaps ingående författade, och som han flera gånger omarbetade. Det var äfven hon, som

sedermera ombesörjde utgifvandet af sin makes arbeten.

Tolstoy's äktenskap visade sig sålunda vara synnerligen lyckligt. Hans oroliga och känsliga hjärta, som törstade efter tillgifvenhet och ömhet, hade ändtligen funnit en fristad, där det kunde älska fritt och helt utan ånger och kval. Hans efter sanning lidelsefullt sökande och med våldsamma inre tvifvel kämpande själ hade funnit en förstående vän, som blef ett verkligt stöd, som skänkte lugn och trygghet. Tolstoy hade inträdt i ett nytt skede i sitt lif — ett lyckligt familjelif.

Grefvinnan hade knappt fyllt nitton år, då hon födde sitt första barn till världen. Tolstoy afvaktade denna stora tilldragelse med ljuf otålig-het; och då det var öfverståndet, då han riktade sina ögon på den unga modern, som »strålande af öfvernaturlig skönhet» försökte att småle mot honom, kände han, att han inträdde i »en värklig och strålande lycka». Han grät och skälfde af så våldsamt rörelse, att han ej förmådde yttra ett ord. Han böjde sina knän vid sin hustrus bädd och tryckte sina läppar mot hennes hand, under det att nere vid fötterna i ackuschörskans armar »rörde sig lifsflamman hos denna mänskliga varelse, som kommit till världen med rättighet att vara till och att vara lycklig, och som för en sekund tillbaka icke existerade».*

* »Anna Karenin».

Grefvinnan har gifvit sin man ej mindre än tretton barn, af hvilka nio, fyra döttrar och fem söner, ännu lefva. Den sista föddes 1891. Modern har själf ammat dem alla.

Tolstoy har uppfostrat sina barn enligt Rousseaus, på absolut frihet grundade teorier. All aga har varit bannlyst. Öfvertygad om att själfständighetsgrundsatsen i uppfostran tillämpas endast i England, har han anställt engelska barnjungfrur och guvernanter, hvarförutom äfven tyska och franska lärare och lärarinnor användts i familjen. Alla Tolstoys barn äro också mycket bildade och tala flera språk flytande. Ehuru alla barnen äro sin världsberömda fader varmt tillgifna, dela de likväl icke alla hans åsikter.

De både döttrarna Maria och Tatiana hafva delat sin faders lifsåskådning samt tagit verksam del i hans mångsidiga människovänliga verksamhet. Den sistnämnda, Tatiana Lvovna, har tjänstgjort som hans privatsekreterare och haft ett ofantligt arbete med att besvara den mängd af bref, som från alla världens kanter strömma in till den berömda profeten på Jasnaja Poljana. Hon har dessutom ägnat sig åt målning och musik och har ofta tagit del i sin faders arbete bland bönderna ute på fältet.

Under inflytandet af ett lyckligt familjelif vändes Tolstoys uppmärksamhet under en följd af år bort från det lidelsefulla forskandet efter lifvets mening. Hela hans lif koncentrerades under denna tid på hans familj. — Men hans tanke

arbetade äfven under denna tid, och därunder framträdde äfven samvetets skärpa allt tydligare. Äfven under denna period i Tolstoy's lif märkes en stor kontrast mellan hans yttre utseende och åthäfvor och hans moraliska verksamhet.

Enligt hans svärfader d:r Behrs »Minnen» var Tolstoy vid denna tid alltid munter och glad; han red, jagade, spelade Croquet, och det var under detta »lugna och fridfulla lif», som han lidelsefullt studerade — Schopenhauers teorier. Den 12 sept. 1869 skref han till sin vän Fjet: »Jag hyser en gränslös beundran för Schopenhauer; han skänker mig en moralisk njutning, som jag förut aldrig erfarit. Jag vet ej, om jag någonsin skall ändra min uppfattning, men jag är nu öfvertygad om, att Schopenhauer är ett stort snille. Jag kan ej begripa, att han förblir okänd. Han hade sannerligen skäl att utropa: 'Det finnes alltför många idioter i världen!'»

* * *

Under den yttre lyckan af att befinna sig i sin krafts dagar under så gynsamma förhållanden — ett i allo lyckligt familjelif, beryktad och ärad som stor konstnär, i åtnjutande af en bättre hälsa än någonsin — började likväl lifvets *hvarför* ånyo tränga sig på Tolstoy och med allt större och större styrka pocka på svar. »Jag kände», säger Tolstoy i sin »Bekännelse», »att jag icke var helt och hållet frisk till min ande, och att detta icke kunde fortfara länge». Redan

då han skref »Anna Karenin», hade han frapperats af den djupa motsägelsen mellan de slutsatser rörande lifvet, till hvilka han låtit de förnämsta personligheterna i romanen slutligen komma, och hvad han själf visste om sitt eget personliga lif och om sina samtidas lif. Levins (en af hjältarne i »Anna Karenin») tvifvel äro Tolstoys tvifvel; Levins stora spörsmål: »Har jag rätt att lefva som jag gör?» är Tolstoys stora lifsfråga. »Jag arbetar», säger Levin, »jag fullföljer ett ändamål, och jag glömmer, att allt tar slut, och att döden är där nära intill mig! Jag kan ej lefva utan att veta, hvad jag är, och för hvilket ändamål jag existerar: därför att jag icke kan erhålla denna kunskap, är lifvet omöjligt».

Samma spörsmål framställde sig för Leo Tolstoy: »Hvad är jag? Hvarför lefver jag? Hvad är ändamålet med mitt lif? Huru bör jag lefva? Hvad är det goda? Hvad är det onda? Jag skall blifva rik, ryktbar etc. Nå väl! men sedan? Hvad skall blifva resultatet af hvad jag gör i dag, af hvad jag skall göra i morgon? Hvad skall blifva slutresultatet af hela mitt lif? Hvarför bör jag lefva? Hvarför bör jag göra det eller det? Gifves det ett mål för lifvet, som icke förstöres genom döden, hvilken oundvikligt väntar mig?»*

Dessa spörsmål bragte honom helt och hållet ur fattningen. »Jag kände, att detta något, på hvilket lifvet stöder sig, höll på att brista inom mig, och att det ej fanns något mer, hvarvid jag

* »Bekännelse».

kunde klänga mig fast; att det, hvaraf jag lefde, icke längre fanns; att jag moraliskt icke kunde lefva längre».*

Tolstoy fortsatte dock sitt vanliga lif, »men, säger han, lifvet uppenbarade sig icke längre hos mig, emedan jag icke längre kände något skäl för mina begär och önskningar ej heller någon tillfredsställelse i att se dem uppfyllda.»* Lifvet hade för honom blifvit en omening.

Fordom hade Tolstoys tvifvel att kämpa med hans själfbevarelsedrift, som sträfvade efter lifvet; nu hade denna drift försvagats, och tviflet, negationen af lifvet, dref Tolstoy mot befrielsen från lifvet.

Tanken på själfmord uppstod nu hos honom lika naturligt som fordom tanken på att göra lifvet lättare och drägligare.

— Hvarför bör jag lefva, d. v. s., hvad skall det verkliga, oförstörbara resultatet af mitt flyktiga och bräckliga lif blifva? Hvilken mening har min begränsade tillvaro i detta oändliga universum? En omening! Men ingen hindrar ju oss från att förneka lifvet genom att begå själfmord!

— Gör då slut på ditt lif, och du skall aldrig grubbla mera öfver tillvaron. Lifvet behagar dig ej, gör en ända därpå! Om du lefver och ej kan förstå meningen med ditt lif, så gör slut därpå och dröj ej längre kvar däri för att beskrifva och

* »Bekännelse».

berätta, att du ej kan förstå den. Lifvets skådespel väcker din motvilja, nåväl, gå ut därifrån!

Man bör genomläsa de märkliga ställena i Tolstoys »Bekännelse», där Tolstoy skildrar sin inre kamp under denna tid, då han fruktade lifvet, kände sig starkt dragen till att lämna detsamma och ändock ännu hoppades något däraf. Den tragiska enkelheten och oemotståndliga uppriktigheten i dessa skildringar tränga ned i själens innersta... Hvilken förskräcklig strid! En inre röst sade honom:

— Du kan ej förstå lifvets mening, tänk då ej därpå, lef!

Och en annan svarade:

— Jag kan ej göra detta, emedan jag gjort det redan alltför länge.

— Lifvets mening! Hvarest finnes då lifvets mening? Hvar är sanningen?

— Sanningen, det är döden!

Och själfbevarelseinstinkten hviskade till honom:

— Nej, sanningen, det är icke döden, det är lifvet!

— Men jag äger icke längre någon lifsenergi hos mig! Jag har förlorat lifvets mening!

— Sök den alltfört: du skall finna en ny!

Och Tolstoy företog sig att söka lifvets mening:

»Och jag hängaf mig länge åt ett smärtsamt sökande, icke af lättja eller af nyfikenhet; jag sökte icke slappt och likgiltigt, utan jag sökte

med ångestfull ifver och uthållighet, dagar och nätter i ända; jag sökte såsom en människa, hvilken håller på att förgås och försöker att rädda sig; och jag fann intet».*

Och han sökte öfver allt och allestädes. Han vände sina blickar på familjen, på sin litterära verksamhet, men »dessa tvänne honungsdroppar», säger han, »hvilka längre än allt annat höllo mina ögon bort från den grymma sanningen, — kärleken till min familj och till författarevärksamheten, som jag kallade konst — hade icke längre något behag för mig».*

— Familjen! Men familjen, min hustru och mina barn, äro människor, äfven de; de befinna sig i samma villkor som jag: de måste antingen fortleva i lögnen eller också inse den fruktansvärda sanningen... Älskar man dem, kan man icke dölja sanningen för dem; hvarje steg i vetandet, hvarje steg i lifvet leder till denna sanning. Och sanningen är döden.

Konsten, poesien äro intet annat än dekorationer, som göra lifvet tilldragande, de förklara icke lifvets mening.

— Hvad är det timliga lifvets mening bortsett från hvarje öfverjordisk orsak?

Ingen!

I de positiva och experimentala vetenskaperna, öfver allt fann Tolstoy endast samma negativa svar.

* »Bekännelse».

— Hvad är mitt lifs mening?

Ingen!

Hvad skall blifva resultatet af mitt lif?

Intet!

Hvarför existerar allt som är till, och hvarför är jag till?

Därför, att du är till.

Vetenskaperna känna intet om livets mening. De säga: om du vill känna lagarna för ljuset och för de kemiska sammansättningarna, eller lagarna för organismernas utveckling; eller om du behöfver lära känna lagarna för ditt förstånd, så hafva vi klara, bestämda och orubbliga svar att gifva dig på dessa spörsmål. Men vi veta icke, hvarför du lefver, eller hvad livets mening är: vi sysselsätta oss ej med dessa spörsmål.

Samma negativa svar gafs af filosoferna:

»Kroppens lif är ett ondt, och dess afskaffande är ett godt», säger Sokrates.

»Öfvergången till intet är det enda goda i lifvet», säger Schopenhauer.

»Allt är fåfänglighet. Människan dör, och intet återstår af henne», säger Salomo.

»Man måste frigöra sig från lifvet», säger Buddha.

Tolstoys sökande efter livets mening inom vetenskapens och tankens område endast ökade hans förtviflan.

Men hvilken mening gifves och har gifvits åt lifvet af alla de miljardar varelser, som lefvat på jorden? Hvarför lefva alla andra människor

utan att tänka på livvets mening? Känna de väl den?

Det allmänna folket hade kännedom om sanningen, om livvets mening, ty annars skulle de ej kunnat lefva!... Tolstoy såg, att människorna lefde i den tron, att de kände livvets mening.

Hvar hämta de denna kännedom?

I tron!

Han vände sig då till tron. Hvad som här slog honom var, att trots all orimlighet och all vidunderlighet i de svar, som tron gifver, förmår likväl tron att i hvarje svar införa förhållandet mellan det ändliga och det oändliga.

Hvad är jag?

Något ändligt, svarar vetenskapen.

En del af det oändliga, svarar tron.

Tolstoy insåg fullkomligt trons orimlighet, men han kunde ej förneka, att den gaf människorna svar på livvets frågor och följaktligen möjlighet att lefva. »Tron ger alltså, säger han, möjlighet att lefva. Hurudan hon än må vara, ger tron åt alla det svaret, att lifvet, ehuru dödligt, likväl är oändligt; och att hvarken lidanden, umbäranden eller döden kunna förstöra detsamma. Det vill säga, att man endast i tron kan finna livvets mening och möjligheten att lefva.»*

Hvad är då tron?

* »Bekännelse».

Tolstoy brukar jorden på sitt gods.

Tolstoy företog sig att studera religionernas historia och kom snart till den öfvertygelsen, att tron icke är ett försanthållande af osynliga tings tillvaro, icke en uppenbarelse af sådana, utan *tron är kännedomen om det mänskliga lifvets mening*. Det pockande och tvingande behofvet att finna en lifvets mening, utan hvilken han ej kunde fortfara att lefva, har kommit Tolstoy att förbise, att om tron är kännedomen om lifvets mening, så förklarar hon dock icke, *hvari denna mening består*. Tolstoy synes kritiklöst hafva gripit fatt i tron såsom föreningslänken mellan det ändliga och det oändliga, såsom det oundgängliga villkoret för att kunna lefva.

Men i samma mån som Tolstoy lärde känna religionernas, kyrkornas, de teologiska lärornas och teologernas egen historia, greps han af fasa; han insåg den motsägelse, som existerar mellan den sanna meningen hos alla religioner och den falska form, hvori människorna insvept den.

Alla s. k. troendes lif, hela deras uppträdande i förhållande till alla, som ej bekänna samma tro eller ej bekänna den på samma sätt som de, stod i rak strid mot kärnan i deras lära. Alla religioner lärde, huru man skulle förbättra lifvet bland människorna, under det människorna lefde i otro, predikande det goda men utöfvande det onda. Mest oroades Tolstoy af allt det mänskliga eländet, af vanan att döma och fördöma den ene den andre, af våld mellan de enskilda och mellan folken (krig), af grymhet och blodsutgjutelse —

och allt sådant föröfvades med kyrkans gillande! Jesu lära, som säger: »Dömen icke, varen ödmjuke, förlåten oförrätter, varen tålige, älsken hvarandra»! hade i ord erkänts af kyrkan, men på samma gång gillade kyrkan sådant som stod i rak strid mot denna lära. Ända från barndomen hade Tolstoy undervisats i för Jesu lära främmande dogmer och i allehanda våld och äfven blodsutgjutelse såsom heliga plikter. Han insåg nu, att dessa människors tro, denna världens tro, hvilken värld han tillhörde, icke var den tro, han sökte; att deras tro i själfva verket icke var någon tro utan endast en epikureisk uppfattning af lifvet. Tron, enligt Tolstoys mening, uttryckes icke i ord och yttre symboler. Vore det tänkbart, att Jesu lära kunde medgifva dylika motsägelser? Han kunde ej tro det. Tolstoy öfvergaf då världens lif, hvilket han funnit vara »endast en vrångbild af lifvet», och företog sig att studera bibeln och särskildt nya testamentet.

* * *

Vid denna tid lärde Tolstoy känna bonden och sekteristen Sutajeff, hvilken 15 år förut lämnat den ortodoxa kyrkan och börjat söka »lifvets mening» i Jesu lära och föredöme. »Jag bildar ingen sekt», sade Sutajeff, »jag åstundar endast blifva en sann kristen och förmå andra att blifva det». Kärnan i kristendomen, sådan Sutajeff uppfattade och i sitt lif sökte förverkliga den,

består »icke i former och ceremonier, utan i kärlek och sanning; men sanningen är kärleken i lifvet mellan människorna inbördes».

Genom bekantskapen med Sutajeff kom Tolstoy i närmare beröring med dessa okonstlade troende bland folket, och på samma gång trädde han in i en ny värld, där han slutligen äfven själf skulle finna »lifvets mening». Tolstoy blef genast frapperad af kontrasten mellan de sektaristiska mushikernas tro och den tro, som hyllades af den värld, han själf tillhörde. Han sammansmälte till ett hjärta och en själ med dessa troende bland folket. En genomgripande förändring försiggick hos honom, hvilken, såsom vi sett, länge förberedts och för hvilken han redan från barndomen visat anlag. Han insåg nu, att, för att kunna fatta lifvets mening, måste lifvet framför allt hvarken vara orimligt eller dåligt, och att förståndsuppfattningen först komme efteråt. Han insåg äfven, att om man ville tänka och tala om mänsklighetens lif, så måste man taga i betraktande mänskligheten i allmänhet och icke blott »några parasiter af lifvet».

Från denna stund »blef allting klart» för honom». Tolstoy kallar denna kris »sökande efter gud». Detta sökande bestod icke i någon abstrakt tankeprocess, utgick icke från någon kombination af idéer, utan från hjärtat och samvetet. Tolstoy insåg med Kant, att det var omöjligt att bevisa guds tillvaro. »Jag sökte gud — quand même»... »En dag om våren»,

berättar Tolstoy, »befann jag mig ensam i skogen och lyssnade till dess hemlighetsfulla ljud. Jag lyssnade, och min tanke var som alltid riktad på det som under en lång tid oupphörligt sysselsatt mig: sökandet efter gud. — Nå väl, det finnes ingen gud, som ej är en abstraktion i stället för att vara en realitet, såsom hela mitt lif är. Men *idén om gud*, hvilken jag söker, hvar har den födts, och hvarifrån härstammar den? Bevisar icke tillvaron af denna gudsidé själfva guds tillvaro? Och på nytt uppstod inom mig tillika med denna tanke en fröjdefull lifslängtan; allting hos mig vaknade upp och fick en mening».

»Men förståndet fortsatte sitt arbete. — Guds-idén är icke gud. Idén är något som äger rum hos mig; gudsidén är en förnimmelse, som jag kan uppväcka eller låta bli att uppväcka hos mig. Det är icke den, som jag söker. Och på nytt började allting dö omkring mig och hos mig, och jag ville på nytt beröfva mig lifvet. Hvilka äro då dessa mot hvarandra stridiga förnimmelser? Jag lefver icke, då jag förlorar tron. Jag lefver aldrig verkligt, utom då jag söker gud».

»Nåväl! Lef, sök gud: lefva är att söka gud; att söka gud är lifvet!»

»Från denna stund klarnade mer än någonsin allting inom mig och utom mig, och detta ljus har aldrig öfvergifvit mig».*

Tolstoy hade i sitt sökande efter lifvets

* »Bekännelse».

mening slutligen hamnat hos folket. Här hade han i sekteristerna funnit själsfränder, hvilka i likhet med honom själf sökte efter »den rätta tron», »sanningen» och »lifvets mening», och i likhet med sekteristen Sutajeff fann han »sanningen» och »lifvets mening» uti samarbete i kärleken. Denna Tolstoys nyfunna tro sammanfattas i Jesu ord: »Älsken hvarandra». »Stån icke de onda emot med våld».

* * *

Midt under detta sökande efter lifvets mening, midt under dessa inre strider flyttade Tolstoy med sin familj efter nitton års vistelse på Jasnaja Poljana till Moskwa. Grefven satte sig mot denna flyttning, men grefvinnan genomdref den, emedan hon ansåg den nödvändig för barnens uppfostran.

I Moskwa företog sig Tolstoy att besöka de fattigaste kvarteren i staden i samband med den pågående folkräkningen. Sina iakttagelser af det gräsliga storstadseländet har han skildrat i »Hvad är att göra?» hvari han bryter stafven öfver en »kultur», som ej är annat än en tunn lysande fernissa öfver ett namnlöst elände, som denna »kultur» själf skapar och underhåller.

Under sina fruktlösa försök att bringa de fattiga i Moskwa verklig hjälp jämförde sig Tolstoy med »en man, som anstränger sig för att draga upp en medmänniska ur ett träsk, under det han själf sitter fast i en dypöl». Vid hvarje

ansträngning »kände han, huru han sjönk allt djupare och djupare ned i marken, som ej förmodade bära honom». Han kände, att hans eget lif icke var hvad det borde vara, men han kunde ännu ej draga den slutsatsen, »så enkel och klar», att innan man kan förändra andras lif, är det nödvändigt att först förändra och förbättra sitt eget lif.

Vid denna tid, d. v. s. omkring 1883, lärde Tolstoy känna en annan märklig sekterist, mushiken Bondareff, och det är denna bekantskap som väsentligen bidragit till, att Tolstoy helt »gått till folket» och antagit »en mushiks skepelse».

Före sammanträffandet med Bondareff hade sökandet efter lifvets mening fört Tolstoy till tron, men det fattades honom ännu »något»; han kände, att »hans lif var illa organiseradt»; det var mushiken Bondareff, som påvisade för Tolstoy detta »något», hvilket han sökte, och som upprättade enheten och harmonien i hans eget lif, utan hvilken det är omöjligt att uppfatta enheten i världsalltet.

I likhet med så många andra sekterister bland mushikerna hade Bondareff, då det religiösa intresset vaknat hos honom, på gamla dagar nödtorftigt lärt sig läsa på egen hand och sedan studerat bibeln vers för vers med brinnande allvar. Under detta sitt bibelforskande hade Bondareff trott sig finna lösningen på alla sociala spörsmål i 1 Mos. 3: 19: »Du skall äta ditt bröd i ditt anletes svett». Vid 65 års ålder hade mushiken

Bondareff, hvilken knappt kunde skrifva sitt namn, under det han fortfarande arbetade ute på fälten, företagit sig att skrifva ett litet arbete, hvari han förkunnar, att *»världens pånyttfödelse kan endast ske genom enskildt, personligt kroppsarbete»*.

Censuren tillät ej detta arbetes tryckning, men sedan Bondareff blifvit bekant med Tolstoy, lät denne arbetet offentliggöras i tidskriften *»Ruskoje Bagatstvo»*, beledsagadt af en inledning, hvari Tolstoy söker visa, att bonden Bondareffs idéer icke äro alster af någon drömmare. Mushikens teori, att *»världens pånyttfödelse kan endast ske genom enskildt, personligt kroppsarbete»*, införde i Tolstoys lif en ny klarhet, som han förut endast dunkelt anat, och som nu och då framskymtat för honom.

Då Tolstoy insett denna för honom nya sanning, lämnade han Moskwa och vandrade, iklädd en rysk bondes dräkt, till fots till Jasnaja Poljana (något öfver 30 sv. mil). Från denna tid öfvergaf Tolstoy definitivt *»denna världens skrymtaktiga och lögnaktiga skenväsande»*, började att arbeta på jorden, föra plogen, göra skor, m. e. o. arbeta med sina händer i sitt anletes svett. Han afsade sig sin egendom,* blef vegetarian, upp-

* Då grefvinnan Tolstoy vägrade att gå in på grefvens yrkande att öfverlämna all familjens egendom till de fattiga, afstod grefven från all rätt till sin egendom åt sin hustru och sina barn. Om grefven, mot grefvinans önskan, framhärdat i sin föresats, hade familjens egendom blifvit stäld under officiel administration, d. v. s.

hörde att dricka vin och röka, m. e. o., började ett nytt lif, grundadt på arbete och kärlek, på »samarbete i kärlek».

Sedan denna tid har Tolstoy — med undantag af kortare besök i Moskwa eller längre eller kortare tids vistelse ute i provinserna i och för nödhjälpsverksamhet under tider af hungersnöd — vistats på Jasnaja Poljana, ständigt upptagen med att mottaga skaror af hjälpsökande; med att bistå bönderna på godset och i dess grannskap; med att taga del i deras arbete, gifva dem råd och uppmuntran; med att i ord och föredöme undervisa människorna om »lifvets mening»; med att organisera ett vidtomfattande folkupplysningsarbete* o. s. v. Under hela denna tid har Tolstoy spelat rollen af Rysslands samvete: från sin torftga studiekammare på Jasnaja Poljana har han riktat

hamnat i ämbetsmännens klor. Det var i detta svåra dilemma som Tolstoy afstod all sin egendom åt grefvinnan och barnen, hvarför hans vedersakare bittert hånat honom. Själf har Tolstoy aldrig gjort anspråk på att vara något helgon, och han har vädjat till sina vedersakare, att de skulle komma honom till hjälp till att lefva ett bättre lif.

* Under Tolstoys ledning har en organisation i form af en firma, kallad »Posrednik» (Förmedlaren), bildats, genom hvilken millioner exemplar nyttiga böcker och broschyrer, en stor del af dem enkom skrifna af Tolstoy för folket, blifvit spridda bland massorna, trots allt motstånd och alla hinder, som lagts i vägen härför af polisväldet och prästerna.

sina skoningslösa straffpredikningar mot det andliga och världsliga ryska våldsregementet, eller från sin af rättfärdighets- och sanningslidelse glödande själ har han låtit sanningens genomträngande ljus falla på allt skenväsende och blotta dess haltlöshet. Först i en aflägsnare framtid skall en fördomsfri och objektiv historisk forskning ådagalägga Tolstoys vidtomfattande och djupgående inflytande och dess betydelse för Rysslands omdaning samt dess verkningar utanför tsarrikets gränser.

Under detta sitt mångsidigt verksamma lif har Tolstoy likväl funnit tid att utöfva en betydande skriftställareverksamhet. »Tänkare och författare är den som, äfven om han ej ville vare sig tänka eller uttrycka, hvad han känner i själen, likväl icke kan afhålla sig därifrån under impulsen af tvänne oöfvervinneliga krafter: den inre drif fjädern och människornas behof». Dessa makter är det som drifvit Tolstoy till att skapa sådana verk som »Herre och dräng», »Hvari min tro består», »Gudsrike inom oss», »Kreutzersonaten», »Hvad är konsten?» »Uppståndelse» samt ett stort antal mindre skrifter och tidningsartiklar.

Våldets feghet har under denna Tolstoys frimodiga reformatoriska verksamhet på ett slående sätt visat sig däri, att medan det byråkratiska ryska själfhärskareväldet på det mest barbariska sätt förföljt och misshandlat Tolstoys anhängare och vänner bland folket (t. ex. »dukhoborerna» och andra sekterister), har det icke vågat med

ett finger röra ärkekättaren själf. Endast den Heliga synoden företog sig att bannlysa honom, utan tvifvel i den förhoppningen att därigenom göra honom oskadlig för de okunniga och vidskep-liga mushikerna. Men man misstog sig. I stället öfversvämmades den Heliga synoden af skrifvel-ser från en mängd simpla bönder, studenter och personer af alla öfriga folkklasser med anhållan att blifva bannlyst från den ortodoxa ryska kyrkan i likhet med Tolstoy.

Tolstoy synes icke längre hafva som fordom plågats af tvifvel eller af motsägelserna i lifvet. Han har funnit enheten i tron och lifvet, i tanken och handlingen, förenade genom kärleken. Han har funnit lyckan, som han så länge sökte, och han säger till alla:

Jag är lycklig, sedan jag öfvergaf det för-flutnas villfarelser, sedan jag fann lifvets mening.

Och hvori består den?

I uppfyllandet af guds vilja.

Hvad menas med guds vilja?

Idealet, samvetet: det goda och gud äro synonyma.

Hvad bör då vårt ideal vara?

Att älska hvarandra och icke längre göra åt andra, hvad vi icke vilja, att andra skola göra åt oss.

Hvad är orsaken till, att detta bud i så hög grad försummats, sedan det gafs af Jesus och af Moses?

Orsaken ligger hos oss själfva: fåfängan förblindar oss och hindrar oss från att undfly det onda.

Hvar står frälsning och guds rike att vinna?

Guds rike är inom oss.

Hvad är då att göra?

Man måste rena samvetet.

Man kan ej rena en annans samvete. Hvad skall man då göra med dem, hvilkas lif och samveten äro bristfälliga eller förvända?

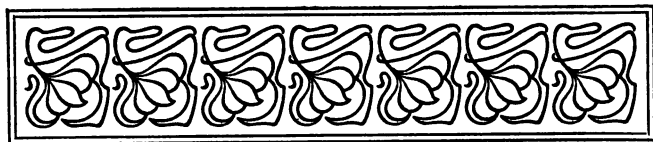
Man måste motarbeta dem.

Med hvilka medel?

Med kärleken.

ANDRA AFDELNINGEN

I.

Religion och moral.

TOLSTOY har aldrig gjort någon sammanhängande systematisk framställning af sina religiösa, sociala och moraliska åsikter, utan förekomma dessa strödda här och där i hans arbeten utan synbart logiskt sammanhang. Detta ligger i sakens natur, ty Tolstoy är hvarken teolog eller filosof utan framför allt samvetsmänniska, bättringspredikare, profet, och för honom likasom för alla profeter är lifvet hufvudsaken: »Lifvet är människornas ljus, alltings princip». »Att känna gud och att lefva är ett och detsamma, gud är lifvet».*

Fullständigast äro Tolstoys religiösa åsikter framställda i hans arbete »Om lifvet», hvilket börjar med följande karakteristiska liknelse:

* »Bekännelse».

»Låt oss föreställa oss en man, hvars enda existensmedel är en kvarn. Denne man, son och sonson till en mjölnare, känner endast genom tradition noggrant, huru han har att sköta kvarnen i alla dess enskilda delar, för att den skall mala bra. Denne man fogade, utan att känna mekaniken, kvarnens alla delar samman, så godt han kunde, för att malningen skulle ske så raskt och så bra som möjligt, och denne man lefde och lifnärde sig af sin kvarn.

Så hände sig, att denne man en gång började fundera öfver kvarnverkets sammansättning, uppfångade åtskilligt dunkelt tal om mekaniken och begynte gifva akt uppå, huru och hvarigenom kvarnen rörde sig. Han går från kvarnskrufvarna till kvarnstenarna, från stenarna till valsen, från valsen till hjulen, därifrån till dammluckan, därpå till dammen och floden, och slutligen kommer han till den slutsatsen, att alltsammans beror på dammen och floden. Han är så lycklig öfver sin upptäckt, att han, istället för att som vanligt bekymra sig om mjölets beskaffenhet, kvarnstenarnas höjande och sänkande, dragremmens sträckande och slappande etc., hän-gifver sig åt att studera floden; och hans kvarn råkar helt och hållet i olag. Folk säga honom, att det duger ej att sköta sitt arbete på detta sätt. Detta gendrifver han och fortsätter att filosofera öfver floden. Han forskar så djupt och så länge i denna fråga, han disputerar så lidelsefullt med sådana som motsäga honom, att han slut-

Leo Tolstoy i sitt arbetsrum.

ligen kommer till den öfvertygelsen, att floden är kvarnen».

I denna liknelse uttryckes på ett plastiskt sätt Tolstoys förhållande till människolifvet, sådant det borde vara, och sådant det under vår kultur faktiskt gestaltar sig.

Kvarnens gång liknar lifvets väsende, hvilket vi af tradition och nedärfdt åskådningssätt känna lika noggrant som mjölnaren känner kvarnens; floden är endast en blomständighet, en sekundär företeelse, hvars studium hindrar kvarnens gång, alldeles såsom de s. k. exakta vetenskaperna hämma det verkliga lifvet. Den förryckte mjölnaren liknar företrädarne för den moderna vetenskapen, hvilka ignorera lifvets väsen och endast sysselsätta sig med blomständigheter utan att veta hvarför och för hvilket ändamål.

Därför måste nu framför allt lifvets väsen definieras och bestämmas. Ur denna bestämning skall och måste allt annat framgå och finna sin förklaring.

Men ett alldeles motsatt förfarande använda samtidens lärde eller, såsom Tolstoy kallar dem, de skriftlärde. Dessa förutsätta lifvet såsom någonting redan bekant. Under denna förutsättning forska, skriva och strida de om, huruvida lifvets väsen är att söka i cellen, i protoplasma eller i den ännu lägre stående oorganiska materien. I själfva verket gör man sig skyldig till den största motsägelse, då man förlägger lifvets väsende till materien.

Är människan att betrakta som ett aggregat (en anhopning) af celler, så följer däraf på intet vis, att bäraren af detta aggregat har sitt ursprung i den enskilda cellen, ty bäraren af aggregatet har själfmedvetande, hvilket den enskilda cellen icke har. Den moderna vetenskapens falska metod härleder sig från de falska perspektiven. För den iakttagande personen förefalla därför de aflägsnaste föremålen vara tydligast och lättast att uppfatta, under det han i själfva verket endast har en dunkel föreställning om dem. Af samma skäl förefaller oss den döda materien begripligare än växterna, växterna än djuren och djuren än människan. I själfva verket går den sanna kunskapens utveckling i en alldeles motsatt riktning. Tydligast uppfattas människan, dunklast materien, ty ju mera intelligens kunskapsföremålet äger, desto begripligare är det för det förnuftiga forskande väsendet.

Den yttre världens föremål äro till tid och rum skilda från det forskande väsendet. Medvetande och intelligens äro däremot ständigt immanenta hos den tänkande och kännande personen och tänkas aldrig af honom såsom medelpunkt vare sig i rummet eller tiden utan med nödvändighet såsom någonting evigt. Vetandets källa och innehåll ligger därför i själfmedvetandet, hvarvid yttervärlden nätt och jämt uppfattas så mycket som den innehåller af intelligens eller lagbundenhet. Hade materien alls inga lagar eller lagbundenhet, så kunde man icke ens bilda sig ett be-

grepp om densamma. All sin kännedom om ytttervärlden hämtar människan från kännedomen om sig själf eller från de trenne förhållanden, i hvilka hon står till ytttervärlden. Dessa förhållanden äro: 1:a) Det förnuftiga medvetandet. 2:a) Det empiriska (genom erfarenhet vunna) medvetandet eller »den djuriska personligheten». 3:e) Materien. Dessa tre förhållanden bär den kännande personen hos sig, och emedan han känner dessa hos sig själf, indelar han ytttervärlden i dessa tre kategorier. Häraf framgår tydligt, att förnuftet utgör varats och kännandets (vetandets) väsen och hufvudkälla. Förnuftet själf är såsom alltings början och upphof ursprungligen och omedelbart gifvet, såsom ock »Johannes evangelium begyinner därmed, att 'logos' (ordet = förnuftet) var begynnelsen, och i och genom det existerar allt; därför», säger Tolstoy, »kan icke det, som förklarar allt annat, själf genom någonting förklaras».*

Lifvets väsende är alltså förnuftet. Hvar och en enskild så väl som alla gemensamt måste därför förr eller senare komma till insikt om detta sakförhållande, och detta skall bilda grundvalen för den personliga lifsuppfattningen och det rationella lefnadssättet.

Processen härvid är följande:

Kärnan i den mänskliga tillvaron består i sträfvan efter egen lycka och välfärd. Hvarje människa börjar lifvet under förhoppning att

* »Om lifvet».

vinna lyckan. Ledd af denna hufvudsträfvän, betraktar hon sin egen person som världens medelpunkt. Alla andra varelser anser hon därför som utomstående och främmande, såsom endast medel för uppnående af ett ändamål, men hon betraktar sig själf som evig och oförgänglig. Ur denna antropocentriska dröm uppvaknar hon likväl, då hon begynner att kämpa för tillvaron i striden med andra varelser, hufvudsakligen med sina närmaste. Först af allt lär hon i denna strid känna, att alla andra människor fullfölja samma sträfvanden, och att, likasom hon betraktar dem som medel för uppnående af sina ändamål, äfven de betrakta och begagna sig af henne på samma sätt. Det blir då klart för henne, att alla henne omgifvande väsen, ledda af själfbevarelsedriften, äro färdiga att nedgöra och förinta henne, — som betraktar sig som världens medelpunkt!

Lyckas hon genom våldsamt ansträngning och möda vinna framgång i denna rent djuriska kamp, måste segrerns illusoriska beskaffenhet snart framstå klart för henne. Ty ju längre människan lefver och kämpar, och ju mer hon vinner, desto klarare träder den oryggliga sanningen i dagen, att all slags världslig njutning måste leda till ledsnad, öfvermättnad, trötthet och lidande. De flydda njutningarna lära människan att förakta »den djuriska människans» behof, emedan förgänglighetsmedvetandet öfverföres på framtiden. Det flydda är för alltid försvunnet, och af framtiden är ej heller något bättre att vänta. Allt

detta lär oss att betrakta »den djuriska personlighetens» lust och njutningar såsom någonting ovärkligt.

Det värkligt varande kan icke vara förgänglich, följaktligen är »den djuriska personlighetens» tillfredsställande och njutningar intet annat än ständig död. Till denna uppfattning måste hvarje tänkande förr eller senare komma. Det ögonblick, då förnuftets ljus går upp, och meningslösheten i »den djuriska personlighetens» sträfvanden träda i dagen, förefaller i regeln •fruktansvärdt. Ty förlusten af den djuriska personlighetens vilja ter sig för människan som ett inträdande stillestånd i själfva lifvet. Detta förskräckande tillstånd härleder sig från vår medfödda riktiga idé om lifvet och vår falska användning af det samma.

Det eviga, före oss existerande och sig i oss uppenbarande förnuftet säger oss, att lifvet är evigt, men att det lif, som slutar med döden, är en ohjälplig motsägelse.

I enlighet med denna uppenbarelse lefver människan med den djupa och riktiga öfvertygelsen om sitt lifs evighetsart. Men då lifvet, tack vare vanan och omgifningen, sökes i den »djuriska personlighetens» fortgående bortdöende, så förefaller det ögonblick, hvari medvetandet om alla naturliga drifters intenhet inträder, såsom ett upphörande af lifvet själf. I själfva verket utgör dock detta inträdande stillestånd det eviga förnuftets uppvaknande till klar insikt om lifvets

väsande. Och just i detta ögonblick, då lifvet tyckes upphöra, tar det sin verkliga början. Det eviga lifvets idé, som ligger outplånligt inplantad i vårt själfmedvetande, utgör på samma gång en negation (förnekelse) af »den djuriska personlighetens» naturliga drifter. Verkligt är därför förnuftet, det eviga lifvets grundidé, medan den af förnuftet negerade djuriska och dödliga personligheten är imaginär.

Till följd af denna grundåskådning särskiljer Tolstoy äfven tvenne arter af medvetande: ett empiriskt (på erfarenheten grundadt) och ett enhetligt. Det empiriska medvetandet, som tillhör den djuriska personligheten, sträfvar efter att tillfredsställa dess kraf. Beroende, som den är, af de öfvergående intrycken, befinner sig detta medvetande ständigt i ett döende tillstånd. Det kan ej tillhöra lifvet, alldenstund dess överkliga existens betingar dess tillvaro.

Det enhetliga förnuftet däremot är det under alla växlingar oföränderliga »ego» (jag). Det är hvarken uppkommet ej heller förgångligt. Det empiriska jaget, som är förknippadt med känslor, sträfvanden, vilja och tillfredsställelse, känner sin födelse och följaktligen äfven, att det måste gå under. Det enhetliga jaget däremot känner hvarken uppkomst eller förintelse. *Detta jag är uppenbarelsen af det eviga och gudomliga förnuftet i människan.*

Af förnuftets evighetsart framgår odödligheten som en följd. Döden betraktas af människorna

som det största onda, emedan de se lifvet i den bortdöende djuriska personligheten, d. ä. i döden.

För det absoluta oföränderliga jaget gifves ingen död. »Vid denna åskådning, säger Tolstoy, framgår motsatsen: icke lifsmedvetandet, utan allt som hör till rum och tid är visionärt. Därför kan icke, vid denna åskådning, min kroppsliga, till rummet och tiden hörande tillvaros upphörande äga någonting verkligt eller störa och tillintetgöra mitt verkliga lif. Följaktligen gifves det icke heller, enligt denna uppfattning, någon död».

Med den som absolut tänkta idéen om det rena jaget sammanfaller vidare idéen om kärleken. Det enhetliga jaget tänkes stående i ett visst förhållande till universum.

»Då jag vid något ögonblick i mitt lif frågar mig: Hvad är jag? Så svarar jag: Någonting tänkande och kännande, d. v. s. stående i ett visst särskildt förhållande till världen, och endast detta uppfattar jag såsom mitt jag och intet annat». Och detta af subjektet tänkta och kända konstanta förhållande är kärleken. »Hvad är detta något, som förbinder alla på hvarandra följande arter af medvetande till ett sammanhängande helt? Hvad är detta mitt första och särskilda 'jag', som icke uppstår ur min kroppsliga tillvaro eller bildas af den serie olika arter af det i mig existerande medvetandet, utan det ursprungliga jaget, grundjaget, omkring hvilket de i tiden på hvarandra följande arterna af med-

vetande aflagra sig likasom omkring trädets märm? Denna fråga förefaller mycket djupsinnig och vis, och likväl gifves det ej ett barn, som ej kunde svara därpå tjugo gånger om dagen: Jag älskar det här, men jag älskar icke det där. Dessa ord äro mycket enkla, och likväl innehålla de lösningen på spörsmålet, hvari detta särskilda jag består, som förenar alla arter af medvetande till ett helt. *Det är detta jag, som älskar det ena men icke det andra*. Det enhetliga, gent emot det empiriska jaget stående medvetandet är kärleken.

Enligt Tolstoys mening hafva människorna en i grund och botten riktig uppfattning af kärleken likasom af lifvet. Hvarje människa vet, att kärlek innebär uppoffring af det egna jaget. Men denna riktiga medfödda idé störes och förryckes af den djuriska personlighetens retelser.

Den djuriska personlighetens kärlek grundar sig på den ena personens, det ena föremålets företräde framför det andra. Men ett tillstånd, hvari denna den djuriska personlighetens, endast af djuriska drifter bestående kärlek härskar, är en ständig orsak till lidande, ty dess källa ligger utom personligheten. Den verkliga kärleken däremot, som är identisk med lifvet, förnuftet och det absoluta jaget, och hvilken är oberoende af de yttre växlingarna, emedan den är sin egen källa, leder till den högsta lycka. Denna kärlek består likväl icke blott i afsägelse och öfvervinnelse af »den djuriska personligheten» med dess lustar och

begärelser, m. a. o. i askes, utan i hängifven uppoffring för medmänniskan — den enskilda människan — i gärning och sanning.

Detta är kärnan och grundvalen till Tolstoys lifsuppfattning och »lära»: allas samarbete i kärlek i stället för »kampen för tillvaron»; våldets afskaffande och ersättande af allas endräkt i kärlek, m. e. o., bergspredikans evangelium (i motsats till de officiella kyrkornas fernissade hedendom) förverkligadt i lifvet.

Denna grundsanning har för länge sedan förkunnats af de stora religionsstiftarne och filosoferna Konfutse, Laotse, Buddha, Sokrates och stoikerna, men förnämligast af Jesus af Nasaret.

Men trots dessa uppenbarelser af den gudomliga sanningen fortlefver ännu största delen af mänskligheten utan att uppfatta det sanna livets mening och ändamål. Skulden härtill bära de fariséer och skriftlärde i alla tider, hvilka med sina lögnaktiga läror föra människorna på villospår. För snöd vinning förkunna »fariséerna» på olika sätt »den djuriska personlighetens» lycka och salighet i en annan värld som lön för iakttagande af allehanda meningslösa yttre ceremonier, och framför allt för frikostiga jordiska gåfvor; medan »de skriftlärde» (quasi-vetenskapsmännen) förkunna, att lyckan består i »den djuriska personlighetens» korta tillvaro. På detta sätt dölja båda dessa grupper livets sanna mening för människorna.

Men trots all denna fariséernas och de skrift-

lärdes möda fortskrider dock mänskligheten framåt: mänskligheten närmar sig mer och mer den kristliga lifsåskådningen.

Utvecklingsprocessen vid denna mänsklighetens öfvergång från den »djuriska personlighetens» till den kristna lifsåskådningen framställes i ett annat hufvudverk (»Guds rike inom oss».*)

Tolstoy särskiljer tre hufvudgrupper af världsåskådning, som följa på hvarandra i historien: den djuriska, den samhälleliga och den allmänna eller gudomliga. »Hela det historiska lifvet, säger Tolstoy, är ingenting annat än en allmän öfvergång från den djuriskt personliga lifsåskådningen till den samhälleliga och från den samhälleliga till den gudomliga. Den gamla historien, som varade i 1000 år och nådde sitt slut i det romerska riket, skildrar öfvergången från den djuriska till den samhälleliga och statliga lifsuppfattningen. Hela den historiska perioden från det romerska kejsaredömet till kristendomens uppkomst bildar den historia, som vi ännu genomleva, d. v. s. öfvergångstiden från den statliga världsåskådningen till den gudomliga».**

»Den rörelse, som leder till kristendomens (= den gudomliga lifsuppfattningens) slutliga seger, försiggår i tvenne riktningar: å ena sidan med-

* Den i den svenska, efter den franska öfversättningen lånade titeln: »Frälsningen finnes inom dig själf», är en förvanskning af den ursprungliga titeln.

** »Guds rike inom oss».

vetet, på grund af andliga orsaker, och andra sidan omedvetet, till följd af materiella bevekelsegrunder.

Motsägelsen mellan det kristliga medvetandet och den antikristliga verkligheten framträder allt skarpare och skarpare hos den mest kännande och ärligt tänkande delen af mänskligheten, likasom den materialistiska s. k. kulturen med dess nakna intressekamp, dess allt mer och mer tillspetsade motsatser mellan ett upproriskt proletariat och en i öfverflöd degenererad kapitalistklass, gör lifvet alltmer och mer odrägligt. Med ett ord, alla klasser lida af de antikristliga lifsförhållandena, hvilket i sin tur nödgar människorna till att stanna och spörja, om det ej gifves en bättre väg; det kristliga medvetandet börjar vakna. Denna motsägelse, som gör sig gällande i det ekonomiska lifvet, framträder äfven i statslifvet och det mellanfolkliga lifvet med dess intriger och blodiga sammanstötningar, och i allt detta ser Tolstoy kampen mellan den djuriska och kristliga lifsuppfattningen, hvilken senare likväl, enligt hans hoppfulla uppfattning, slutligen måste segra.

Huru skall detta framtidsideal uppnås? Tolstoys svar lyder: »Förverkligandet af detta ideal kan endast ske genom inre förändring hos hvarje enskild människa, eller Kristi återuppväckelse i människan». På den invändningen, att denna väg till idealets förverkligande är alltför lång, svarar Tolstoy, att »mänsklighetens öfvergång

från ett lefnadssätt till ett annat icke alltid sker på samma sätt, som då sanden korn för korn rinner ur ett omstjälpt timglas, utan kan äfven ske så som då ett kärl, som nedsänkes, fylles med vatten, först droppvis, sedan med tilltagande styrka och hastighet, tills det plötsligt fylles på en gång».

Tolstoy framställer, huru denna förändringsprocess börjar och fortgår hos den enskilda människan genom att »icke behandla någon människa på sådant sätt, att man hos henne väcker onda känslor, ty af ondt framgår endast ondt», men af godt kommer endast godt, och det goda, som är oändligt mäktigare än det onda, skall först småningom och sedan med tilltagande styrka gripa omkring sig, tills slutligen alla komma under dess välde.

Tolstoy utdrager konsekvenserna af denna sin individualistiska uppfattning och utdömer icke blott allt yttre våld i bokstaflig mening, såsom krig etc., utan äfven alla på våldet grundade mänskliga inrättningar, vare sig världsliga eller andliga (kyrkliga). Särskildt vänder han sig mot alla moderna reformplaner, som gå ut på yttre åtgärder och anordningar, från den öppna revolutionen på våldets väg till de konstitutionella och socialistiska samfundsorganisationerna: all reform koncentreras på den enskilde. Frågar man, huru mänsklighetens framtid skall te sig under dylika »laglösa» förhållanden, svarar Tolstoy, att vi ej hafva att bekymra oss däröfver utan endast att,

hvar och en af oss, göra hvad samvetet (= den förnuftiga personligheten, »Kristus i oss») bjuder, vetande, att af det goda kan endast komma godt.

* * *

Tolstoy bekämpar den moderna uppfattningen, att religionen uppkommit af en vidskeplig fruktan inför oförklarliga naturföreteelser, och att mänskligheten genomgår (enligt Aug. Comtes teori) tre utvecklingsstadier: det religiösa (= vidskepliga), det metafysiska och det vetenskapliga. Det är icke, enligt Tolstoys uppfattning, yttre händelser, utan »det inre medvetandet af människans intensitet och ensamhet (isolering) inför den omgifvande oändligheten», som framkallar den religiösa känslan. Af detta skäl kan icke heller religionen förstöras af någon som helst kulturutveckling.

Tron grundar sig uteslutande på det förnuftiga medvetandet af det rättaste och det bästa, man har att göra vid ett gifvet ögonblick. Trons grundval är ljuset, tron själf är uppfattningen och särskiljandet af det goda och det onda.

Religionens väsende är den hos människorna nedlagda förmåga, som utpekar den väg, på hvilken mänsklighetens framtida utveckling bör försiggå, alltså en profetisk förmåga. Tron är lifvets kraft.

Hvarje religions väsende består uti att söka svaret på frågan: »Hvarför är jag till, och i

hvilket förhållande står jag till det oändliga världsaltet?»

Enligt Tolstoys uppfattning framträder detta förhållande i trenne hufvudformer eller utvecklingsstadier: 1:a) det ursprungliga eller hedniska, som förlägger livvets mening och ändamål till det individuella goda, till jagets lycka och välgång; 2:a) den samhälleliga kulturen, som fordrar, att den enskilde skall lefva och uppoffra sig för det allmänna (familjen, rasen, staten), och 3:e) den sant kristliga eller gudomliga religionsformen, som förlägger livvets mening i att »förvärkliga guds vilja», d. ä., den gudomliga kärlekens lag.

Tolstoy tror, att mänskligheten f. n. håller på att inträda i det sista eller det sant kristliga religionsstadiet, där livvets mening skall förläggas till fullgörandet af guds vilja, som är den eviga kärlekens grundlag.

Grundelementen till denna religion finner han hos pytagoréerna, esséerna, egyptierna, perserna, judarna, braminerna, buddisterna, och dessa grundelement framträda i utvecklad form i Jesu lära.

Hvarje människa måste hylla någon af dessa tre religionsformer. »En människa utan religion är lika otänkbar som en människa utan hjärta.»

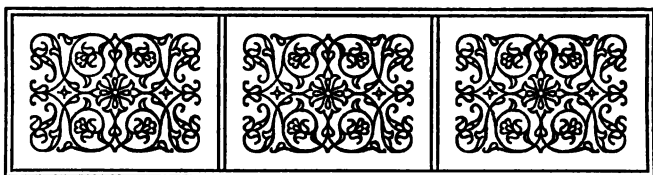
Det är icke vetenskapen utan religionen, som bestämmer människans förhållande till världsalltet, ja, vetenskapen fordrar en religiös uppfattning af lifvet som utgångspunkt för sitt forskningsarbete.

Religionen består sålunda i människans för-

hållande till gud eller världsalltet (enligt Tolstoy äro dessa begrepp i viss mening synonyma, all-denstund gud är världsalltets eviga och oföränderliga princip, det eviga förnuftet); moralen, som bestämmer de mänskliga handlingarnas art, är resultatet af människans förhållande till gud, och yttrar sig därför i samma hufvudformer som religionen själf, nämligen den individuella (rent egoistiska), den samhälleliga och den kristliga eller gudomliga.

* * *

Det faller af sig själf, att Tolstoy, som förlägger den sanna religionens, d. ä. kristendomens väsende till lifvet, helt och hållet förkastar alla hedniska, för lifvet främmande element, som vidhängt den kristna läran, och af »fariséerna» (= prästerna) upphöjts till kristendomens väsentligheter, såsom »underverk», »verbal inspiration» o. s. v. För Tolstoy är den gudomliga sanningen själfklar, och dess auktoritet behöfver ej upp-bäras af några som helst »underverk».

II.

Leo Tolstoy och den sociala frågan.

TOLSTOY framhåller med den för honom egna skärpan, att det moderna samhället är grundat på egoismen, det onda, våldet, och därför bär inom sig fröet till sin undergång. Det allmänna olyckliga samhällstillståndet oroar och plågar alla, och eländet tillväxer mer och mer. Den nuvarande samhällsorganisationen är intet annat än en hård för korruption och lögn. Det allmänna skrymteriet har till den grad genomträngt alla samhällsklasser, att ingenting numera förmår väcka harm hos någon. Det är isynnerhet klasskillnaden, satt i system, som döljer för människorna det nuvarande samhällslifvets dåraktighet och grymhet. Vår lyx, vår lättja, våra rikedomar, vårt gränslösa högmod afstänga oss från den sanna lyckan. Vi beröfva oss allt, som skänker verklig glädje åt människolifvet; vi lefva sam-

Grefvinnan Tolstoy.

manträngda i stora städer; vi blifva förslappade och enerverade, vi dränka vår hälsa i en afgrund af onaturlighet, och trots alla våra nöjen dö vi af lifsleda och ånger öfver, att vårt lif är så långt ifrån hvad det bort vara.

Vi se rundt omkring oss å ena sidan det lysande eländet och å andra sidan det grinande armodet, den besutna klassen i harnesk mot den egendomslösa och tvärtom. Alla äro medvetna om det abnorma i detta tillstånd; man skulle vilja dölja och glömma det, men man kan det icke. Med eller mot sin vilja bidraga alla till att bibehålla detta olyckliga tillstånd, som allas samvete, när det någongång får tala, fördömer, och ingen kan annat än lida af denna motsägelse.

Det olidliga i detta tillstånd skärpes däri-
genom, att alla veta, att det är onaturligt. For-
dom trodde både herren och slafven, att deras
ömsesidiga förhållande var naturligt, var af gud
instiftadt, och därför kunde de uthärda detsamma,
men för närvarande veta alla och känna, att det
nuvarande förhållandet mellan de olika samhälls-
klasserna är onaturligt och i längden ohållbart.
»Till och med om den moderne arbetaren kunde
förtjäna 15 kr. om dagen med 8 timmars arbete,
skulle han ej upphöra att vara missnöjd och
lida, ty han producerar föremål, af hvilka han
ej har någon njutning, han arbetar icke frivilligt
för sig själf, utan af tvång och till andras fördel». De bildade och tänkande klasserna lida ännu mer
af medvetandet om den skriande motsatsen mellan

de vackra teorierna om humanitet, om människornas broderskap och den nakna verkligheten i lifvet. Och om deras medvetande härom, deras samvete, är förslöadt, lida de icke mindre af fruktan och räddhåga.

Denna motsägelse, som genomgår det moderna lifvets alla områden, framträder skarpast i det politiska lifvet. Hela det moderna samhällslifvet är grundadt på lagar. Hvilka äro då dessa lagar, på hvilka vår tillvaro är byggd? Tro människorna på dem? På intet vis. Ingen tror på deras rättvisa, man föraktar dem och underkastar sig dem. De gamle, som trodde, att lagarna utfärdats af gudarna, lydde dem villigt, men vi, som veta, hurusom lagarna äro resultat af härsklystnad, vinningslystnad och partiintriger, kunna ej tro på deras rättvisa och därför icke heller, att underkastelsen under dem motsvarar förnuftets och människonaturens fordringar.

Ännu mera skriande blir motsatsen mellan idealet och verkligheten i människornas internationella förhållanden, och hvilka med absolut nödvändighet fordra en lösning, ty annars hotas mänskligheten med faran att förlora både förnuftet och lifvet. Hvar och en, som läst Tolstoys skrifter, vet, med hvilken skärpa han blottar det gigantiska vanvett, som uppenbarar sig i de moderna meningslösa krigsrustningarna, hvilka äro lika olycksbringande för folken som de mest blodiga krig.

Man kan förstå, huru människorna under

den gamla historiska tiden, äfven under medeltiden och ända ned till slutet af 18:de seklet kunnat försvara och tro på kriget, men vi kunna ej, trots alla hypnotiseringsanordningar, längre hysa denna tro. Och denna motsägelse är så fruktansvärd, att det i längden blir omöjligt att lefva, om den ej finner sin lösning.

* * *

För att förblinda majoriteten har minoriteten uppfunnit den fabeln, att mänskligheten utgör en lefvande organism, i hvilken de enskilda människorna ingå såsom delar i ett organiskt helt och hafva hvar och en sin särskilda uppgift att fylla inom organismen. Denna teori tjänar till stöd för den nuvarande klasskillnaden, arbetsdelningen, m. e. o., det moderna samhällstillståndet. Genom att sålunda betrakta sig som medlem af samhällsorganismen uppfattar den enskilda sina handlingar, hvilka han som samhällsmedlem utför, såsom riktiga, huru omoraliska och orättfärdiga de i och för sig än må vara. På detta sätt begås de mest skriande handlingar af våld och orätt i samhällsorganisationens namn, utan att ansvaret hvilar på någon enskild. Det enda radikala botemedlet mot alla dessa missförhållanden, den enda verkliga lösningen af den olycksbringande motsägelsen i lifvet, består däri, *att hvarje enskild människa upphör att göra det orätta, d. v. s. lönar ondt med godt utan åtskillnad till person.* Häraf

följer då, att ingen som helst yttre omdaning af samhällsformerna kan enbart lösa den sociala frågan, hvilken oupplösligt hänger samman med det personliga lifvets art. *Den enskilda människans lif måste omdanas i öfverensstämmelse med bergspredikans evangelium.*

* * *

I ett af sina senaste arbeten, kalladt »Vår tids slafveri» (utkommet år 1900), påvisar Tolstoy de socialistiska teoriernas omöjlighet och visar, att socialismen i tillämpningen med nödvändighet måste leda till ett fullständigt slafveri. Ur nämnda arbete återgifva vi följande:

»Det socialistiska idealtillståndet består däri, att arbetarne, sedan de blifvit herrar öfver samtliga produktionsverktyg, skola kunna förfoga öfver alla bekvämligheter och lefnadsnjutningar, som nu endast de förmögna klasserna kunna åtnjuta. Alla skola kläda sig väl, bo och äta godt, gå på asfalt i elektriskt ljus, besöka teatrar och konserter, läsa tidningar och böcker, åka i automobiler etc. Men för att alla skola kunna använda vissa föremål, måste tillverkningen af de åstundade föremålen fördelas på många händer, och man måste måhända äfven fastställa, huru lång tid hvarje arbetare bör arbeta. Och huru skall man kunna fastställa detta?»

»Statistiken kan — ehuru äfven det endast mycket ofullkomligt — bestämma människornas

behof i ett af kapitalismen, konkurrensen och nöden fjättradt samhälle. Men inga statistiska uppgifter kunna visa, huru många och hvilka föremål erfordras för att tillfredsställa människornas behof i ett sådant samhälle, där produktionsverktygen tillhöra samhället själf, d. v. s., där människorna äro fria».

»Behofven i ett dylikt samhälle äro omöjliga att bestämma, emedan dessa behof alltid skola blifva oräkneliga gånger större än möjligheten att tillfredsställa dem. Hvar och en kommer att vilja ha allt, hvad endast de rikaste kunna hafva, och därför gifves ej den ringaste möjlighet att bestämma mängden af de för ett sådant samhälle behöfliga föremålen».

»Huru skall man dessutom kunna åstadkomma enighet bland människorna i fråga om arbetet vid tillverkningen af de föremål, hvilka somliga anse nödvändiga och andra onödiga eller t. o. m. skadliga?»

»Om det skulle visa sig, att det för tillfredsställandet af samhällets behof fordrades, att hvar och en skulle arbeta, låt oss säga, sex timmar om dygnet, hvem skulle då i ett fritt samhälle kunna tvinga en människa att arbeta dessa sex timmar, då hon vet, att en del af tiden går åt att förfärdiga föremål, som hon anser onödiga eller t. o. m. skadliga?»

»Det lider intet tvifvel, att man under den nuvarande samhällsordningen med stor kraftbesparing, tack vare maskinerna och framför allt

arbetsfördelningen, frambringar de mest olikartade, ytterst invecklade och i hög grad fulländade föremål, hvilkas tillverkning är fördelaktig för fabrikerne, och hvilkas användning är mycket bekväm och behaglig för oss. Men att dessa föremål i och för sig äro väl gjorda och förfärdigade med ringa kraftförlust, att de äro vinstgifvande för kapitalisterna, och att vi finna dem nödvändiga för oss, bevisar icke, att fria människor utan tvång skulle fortsätta med att producera dylika föremål. Det lider intet tvifvel, att Krupp genom den nuvarande arbetsfördelningen kan med stor snabbhet och skicklighet förfärdiga ypperliga kanoner, N. N. lika skickligt och snabbt kulörta sidentyger, X. X. parfymers och puder, Popoff* omtyckt brännvin o. s. v., eller att detta är mycket fördelaktigt såväl för förbrukarne af dessa föremål som för ägarne af de fabriker, där de tillverkas. Men kanoner och brännvin och puder äro endast behöfliga för dem, som vilja behärska den kinesiska handelsmarknaden eller tycka om att dricka eller äro angelägna om att försköna sin hy, och det finnes människor, som anse tillverkningen af sådana föremål skadlig. Och, för att nu icke tala om sådana saker, kommer det alltid att finnas människor, hvilka tycka, att utställningar, akademier, öl eller kött äro onödiga och t. o. m. skadliga. Huru tvinga dessa människor att deltaga i tillverkningen af sådana föremål?»

* En af Rysslands förnämsta brännvinsbrännare.

»Men äfven om man skulle finna ett medel att förmå alla att samtycka till att förfärdiga vissa föremål — ehuru intet sådant medel finnes eller kan finnas, utom tvång — hvem kan i ett fritt samhälle utan kapitalism, utan konkurrens, utan marknad, där förhållandet mellan tillgång och efterfrågan regleras, bestämma, på hvilket föremål man förnämligast skall rikta sina krafter — hvilket man skall förfärdiga först och hvilket sedan? Skall man först bygga den sibiriska järnvägen och befästa Port Arthur och sedan utstaka nya landsvägar genom by-kretsarne, eller tvärtom? Hvilket skall man först sätta i värket — elektrisk belysning eller bevattning af åkrarna? Och dessutom framställer sig en under förutsättning af arbetarnes frihet olöslig fråga: hvilka skola förrätta grofarbetet? Alla skola gifvetvis finna det behagligare att syssla med vetenskaper och konst än att vara grufarbetare eller renhållningshjon. Huru få människorna ense om denna arbetsfördelning?»

»På dessa frågor kan ingen statistik gifva svar. På dessa frågor gifves endast ett teoretiskt svar, nämligen, att det kommer att finnas personer, som skola hafva makt att ordna allt detta: några skola lösa dessa frågor, andra skola underordna sig dessa».

»Men utom produktionsspörsmålet och arbetsvalet uppstår, sedan produktionsverktygen kommit i allas händer, ännu en ytterst viktig fråga, nämligen om den grad af arbetsfördelning, som

kan införas i ett socialistiskt organiseradt samhälle. Den nuvarande arbetsfördelningen betingas af nödläget bland arbetarne. Arbetaren finner sig i att hela sitt lif lefva under jorden eller hela sitt lif förfärdiga en liten hundradel af något föremål eller hela sitt lif enformigt svänga armarna midt i maskinbullret, endast därför att han annars skulle sakna medel till sitt uppehälle. Men arbetare, som förfogade öfver produktionsverktygen och följaktligen ej lida nöd, kunna endast med tvångsmedel förmås att underkasta sig de förslöande och andligt dödande förhållanden, hvarunder människorna i närvarande tid arbeta. Arbetsfördelning är utan tvifvel mycket förmånlig och mycket vanlig bland människorna, men om människorna äro fria, är arbetsfördelning möjlig endast till en viss gräns, hvilken för länge sedan blifvit öfverskriden i det moderna samhället».

»Om en mushik företrädesvis sysselsätter sig med att göra skor och hans hustru med att väfva, och en annan mushik är jordbrukare, och en tredje är smed, och de alla, efter att utslutande ha tillägnat sig skicklighet i hvar sitt särskilda fack, sedan sinsemellan utbyta sina alster, så är en sådan fördelning fördelaktig för alla, och att på detta sätt fördela arbetet mellan sig är naturligt för fria människor. Men den arbetsfördelning, vid hvilken en handtvärkare hela sitt lif håller på med att förfärdiga en liten hundradel af ett föremål, eller eldaren i ett maskinrum

arbetar i en temperatur af + 50° C. och är färdig att kväfvas af ohälsosamma gaser, en sådan arbetsfördelning är ofördelaktig, emedan den på producerandet af värdelösa föremål offrar det allra dyrbaraste — ett människolif. Och därför kan en sådan arbetsfördelning som den nuvarande endast bibehållas genom tvång».

»Men», säger Tolstoj vid afslutningen af sitt kapitel om det socialistiska slafveriet, »så snart den nuvarande arbetsfördelningen förändras (till en sådan som vore möjlig i ett fritt samhälle), förminskas också — och det i mycket hög grad — produktionen af de föremål, hvaraf vi nu begagna oss, och som man antar, att i ett socialistiskt samhälle alla skola komma i åtnjutande af. — Att förutsätta, att vid produktionsverktygens tillgänglighet för alla samma öfverflöd på under en tvångsmässig arbetsfördelning producerade föremål skall fortfarande förblifva rådande, är detsamma som att tro, att man vid lifegenskapens upphäfvande kunde bibehålla samma husorkestrar och teatrar, samma trädgårdar, mattor och spetsar, som åstadkommits af de lifegna. Alltså innebär satsen, att vid det socialistiska idealets förverkligande alla människor skola vara fria och på samma gång åtnjuta allt eller nästan allt, som de förmögna klasserna nu njuta af, en uppenbar inre motsägelse».

III.

Om konsten.

INGEN af de många lärorna om och definitionerna på konsten tillfredsställer Tolstoy, som finner dem alla dimmiga eller orimliga. Han påvisar de meningsskiljaktigheter och det ohjälpliga dunkel, som råder inom detta område af den filosofiska vetenskapen. »Hvari består konsten?» frågar han sig. Att i konsten se alstring af skönhet är, enligt hans mening, orimligt, emedan vi äro alldeles okunniga om hvad det sköna, som definieras på så vidt skilda sätt, egentligen är. Alla definitioner på det sköna kunna sammanföras i tvenne hvarandra motsatta hufvudgrupper: 1:a) det sköna är något i och genom sig själf existerande, en yttring af det fullkomliga, det absoluta, anden,* idén, viljan, gud; 2:a) det sköna är en viss njutning, som vi erfara, men som ej

har våra enskilda fördelar till ändamål. Tolstoy ogillar båda dessa grupper af definitioner, som han anser vara fantastiska och godtyckliga. »Aldrig, säger han, skall man kunna bevisa, att det är möjligt att förknippa det skönas idé med guds-idén. Att anse som skönt endast det som behagar oss är lika oförnuftigt redan af det skäl, att hvar och en har sitt tycke och sin smak». Hvar och en har äfvenledes sin egen gud. För Tolstoy är gud det högsta goda; för en inskränkt fanatiker är han det himmelska paradiset; för den moderne epikuréen är han den timliga njutningen, för muhammedanen är han Edens lustgård. Men hvarför ej medgifva, att detta högsta ändamål, denne gud är för konstnären en oemotståndlig åstundan att förverkliga skönhetsidealet, sådant han uppfattar det? »Mänskligheten, säger Tolstoy, har behof af att känna det skönas objektiva sinnebilder». Men skönheten själf kan ej definieras, och den dag man skulle kunna definiera konsten och skönheten, skulle hvarken konsten eller skönheten längre existera. Det oändliga kan ej definieras med det ändliga. Det är just detta ofattliga, som ej kan definieras, hvilket utgör det fängslande och tjusande hos konsten, hos skönheten, hos lifvet själf. Tolstoy söker en definition på konsten, men konsten är endast en gren af lifvet, och kan lifvet definieras? Vi tillbringa ju hela vårt lif med att söka efter dess mening. Lyckligtvis. Ty den dag vi kunde upptäcka den

yttersta orsaken till och meningen med vår tillvaro, skulle vi ej hafva någon vidare orsak till att lefva. Hvarje mänsklig varelse af hvilken ras, af hvilken andlig utveckling och af hvilka yttre villkor som helst uppfattar på sitt vis så väl lifvet och skönheten som konsten och lyckan. Att vilja påtvinga henne en viss lefnadsregel, en viss definition af lifvet vore att åstunda begå attentat på hennes personliga frihet, på hennes fria utveckling. Att vilja påtvinga konstnären en definition af konsten, det vore att vilja beröfva honom det värdefullaste, som finnes hos honom: hans fria skaparekraft, hans fria fantasi, styrkan och originaliteten i hans innersta rörelser.

*
*
*

Tolstoys kritiska sinne erkänner ingen af de existerande definitionerna på konsten. Han anser, att estetiken ännu ej gifvit, hvad man kunnat vänta af den mänskliga tanken, att denna ännu ej funnit konstens och det skönas bestämningar och lagar. Trogen sin grundsats att förenkla all förklaring på tingen, har Tolstoy gifvit följande enkla definition på konsten: »*Konsten är ett af villkoren för lifvet och utgör på samma gång ett medel för meddelelse mellan människorna*». Konsten är m. e. o., enligt Tolstoy, en mänsklig verksamhet, hvarigenom den ena människan medvetet uttrycker för den andra människan, medels

vissa yttre tecken och bilder, de känslor, som hon erfarit, så att hennes likar genomträngas af samma känslor och genomlefva dem.

Denna uppfattning af konsten står i full öfverensstämmelse med Tolstoys lifssyn och alla hans nya idéer.

Konsten är alltså, enligt Tolstoy, hvarken ett uttryck af någon mystisk skönhets- eller guds-idé, såsom metafysikerna säga, ej heller någon lek, hvarpå människan använder sitt öfverflöd af energi, såsom de naturalistiska skönhetslärarne förkunna, ej heller rätt och slätt ett medel att förnöja, utan *ett medel till att förena människorna i samma känsla, och just därigenom är konsten oundgängligt nödvändig för det mänskliga lifvet och för mänsklighetens framåtskridande på den goda vägen till den sanna lyckan.* Konsten är ett organ för mänsklighetens lif, som genom känslan för samvetets talan. Konsten bör därför, tillägger Tolstoy, vara tillgänglig för alla. För att vara verklig konst måste konsten framför allt vara begriplig, d. v. s., den måste gifva intryck och öfverföra förnimmelserna, vare sig sanna eller falska. Kan den ej detta, då är den ej verklig konst. »Den sanna och goda konsten, säger Tolstoy, kan vara ofattlig för en trängre krets korrumperade personer men icke för det vida öfvervägande flertalet okonstlade människor». Att säga, att ett konstverk är godt, och på samma gång påstå, att det ej är begripligt för den stora massan, det är detsamma som att påstå, att ett

födoämne är förträffligt, men att människorna ej kunna äta detsamma». Den verkliga tänkaren och konstnären dans icke i någon »skola» (där i regel endast konstfördärfvare utbildas), där man erhåller diplom och mästarebref, utan i lifvets skola och under inflytande af de stora mästarnes föredöme. Konstskolorna utöfva ett i dubbel mening skadligt inflytande. De förstöra, för det första, förmågan att frambringa verkliga konstverk hos dem som olyckligtvis komma in i dessa anstalter och där ödelägga sju, åtta eller tio år af sitt lif. Och, för det andra, producera dessa anstalter ofantliga mängder af dessa konstfördärfvansskare, som fördärfva massornas smak, och som, enligt Tolstoy's mening, hålla på att inkräkta hela världen. Det är i dessa »skolor» och i forskandet i dunklet som Tolstoy ser en af orsakerna till den moderna konstens urartning. Men den förnämsta orsaken till den moderna konstens utmagring är, enligt hans mening, att söka i de högre klassernas brist på tro. Det var i den religiösa tron, som konsten hämtade sin friskhet och styrka bland de forna grekerna och judarna. Detsamma gäller äfven om medeltidens skalder, och det skulle vara på samma sätt än i dag, betonar Tolstoy, om konstnären komme till en rätt uppfattning af den sanna kristendomen. »Tron», säger Tolstoy, »är lifvets kraft. Människan lefver af tro: det är omöjligt att lefva utan att tro på någonting.» »Konsten

bör vara ett organ för det mänskliga livvets moral». Konsten bör rena och förädla alla som komma i beröring med densamma.

* * *

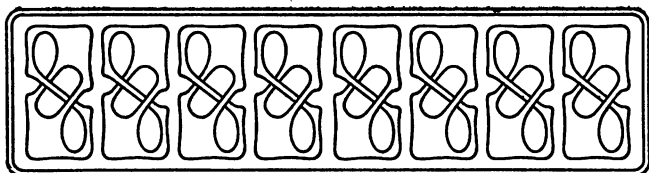
Tolstoy vänder sig äfven mot kritiken. Man påstår, säger han, att konstkritikern har till uppgift att förklara konstverken. Hvad förklarar då kritiken? Konstnären har, om han är en verklig konstnär, genom sitt konstverk öfverfört på andra människor de känslor, han erfarit. Och hvad återstår under sådana förhållanden att förklara? En konstnärs verk kan ej förklaras. Om konstnären kunnat i ord förklara, hvad han önskade meddela oss, så skulle han hafva uttryckt det i ord. Om han uttryckt sig genom konsten, så har detta skett just därför, att hans ingifvelser ej kunnat meddelas oss på annat sätt. »Då en person söker förklara konstverk med ord, säger Tolstoy, så bevisar detta endast, att han är ur stånd att erfara den artistiska känslan och hänförelsen».

Korteligen. Leo Tolstoy förnekar icke konsten, han endast påpekar dess förvanskning, dess utarmande, dess användning för oriktiga ändamål, dess slafstjänst för att tillfredsställa en förvänd smak hos en sedefördärfvad öfverklass; han vill, att konsten skall blifva tillgänglig för alla, att den skall vara ett organ för det mänskliga livvets moral, ett medel till mänsklighetens moraliska

fullkomning, till förverkligande af människornas förbrödring i sann kärlek, enhet och lycka. »Konstens uppgift är att från förnuftets till känslans område öfverföra den sanningen, att människornas lycka består i deras enhet. Konstens ändamål är människornas förbrödring».

Maria Levovna, Tolstoy's second daughter.

IV.

Minnen från den stora hungersnöden.

EFTER den stora inre krisen i Tolstoys lif, hvarvid han fått syn på »lifvets mening», började han dela ut sina ägodelar åt de fattiga,*

* Tolstoy ville afstå från alla sina ägodelar, »hvilka plundrats från folket», men grefvinnan, som ej delade hans åsikter, satte sig däremot — de hade ju äfven en stor barnskara att uppfostra. Tolstoy råkade nu i en svår dilemma, ty hade han mot sin vilja företagit sig att skänka bort sina ägodelar, skulle myndigheterna hafva ingripit och ställt familjens egendom under officiell administration, d. v. s., familjens ägodelar hade plundrats af ämbetsmännen. Tolstoy valde då ett i hans ögon mindre ondt och afstod all sin egendom åt hustrun och barnen, hvarefter han bott som gäst i sitt eget hem.

Detta Tolstoys handlingssätt har af hans veder-sakare framställt som en »komedi». Tolstoy själf erkänner, att han häri icke handlat konsekvent utan gifvit vika för omständigheterna, men han gör ju icke heller anspråk på att vara fullkomlig.

syssla med ansträngande kroppsarbete för att hjälpa bönderna och skriva böcker åt folket, hvilka genom den för ändamålet bildade organisationen »Posrednik» (förmedlaren) spridts i millioner exemplar öfver hela Ryssland. År 1886 yttrade Tolstoy till Danilevsky: »För mer än 30 år sedan, då några af de nutida författarne i vårt land, däribland äfven jag, nyss börjat sin verksamhet, räknades bland rikets hundra millioner invånare de läskunniga endast i tiotusental; för närvarande, sedan skolorna i byarna och städerna ökats, räknas de sannolikt i millioner. Och dessa millioner läskunniga ryssar stå nu framför oss såsom hungerande fågelungar med öppna munnar och säga till oss: 'Våra bröder författare, räcken oss en andlig föda, som är värdig eder och oss; skrifven åt oss, som törsta efter det lefvande skrifna ordet; befrien oss från allt det drafvel, som nu kastas omkring ibland oss som andlig föda!' Det okonstlade och uppriktiga ryska folket är förtjänt af, att vi efterkomma denna vädjan från dess i grund och botten ädla och uppriktiga själ. Jag har tänkt mycket på denna sak och beslutat att i mån af mina krafter försöka att uträtta något inom detta område». Och på detta sätt lades grunden till denna vidtomfattande och med hvarje dag tillväxande litteratur för folket, hvars innehåll och ändamål äro af öfvervägande moraliskt uppfostrande art.

Det dröjde ej länge, innan den märkliga förändringen i Tolstoys lif och sträfvanden tilldrog

sig vida större uppmärksamhet än hans litterära verksamhet. Hundratals besökande från alla delar af Ryssland, Europa och Amerika strömmade hvarje vecka till Jasnaja Poljana, många visserligen endast för att tillfredsställa sin nyfikenhet, men andra, och utan tvifvel de flesta, för att erhålla råd och tröst i sina tvifvel och sina lidanden, och de återvände med bättre känslor och ljusare syn på lifvet. Såväl dagspressen som tidskrifter både i Europa och Amerika innehöllo långa skildringar från Jasnaja Poljana och vidlyftiga afhandlingar för och emot Leo Tolstoy.

Man har beklagat, att Tolstoy »förfelat sin lifsuppgift, konsten, och blifvit en drömmare och fantast». Själf anser Tolstoy sin verksamhet som romanförfattare vara »förfelad», och det ländert den stora mängden till heder, att den ådagalägger ett ojämförligt större intresse för Tolstoys personliga andliga och moraliska historia än för hans romaner, huru mästerliga dessa än må vara.

Oändligt större och betydelsefullare både för samtid och eftervärld — det skall historien en dag visa — är också det inflytande, som reformatorn Leo Nikolajevitch utöfvar, än det, som författaren af »Krig och Fred» och »Anna Karenin» utöfvat. Och det är icke blott i ord utan framför allt i handling och föredöme som Tolstoy bjuder mänskligheten att öfvergifva själfviskhetens och beträda broderskärlekens väg. Talande är den bild, som

en författare, V. G., på sin tid lämnade af Tolstoj's nya lif:

»Då jag kom till Jasnaja Poljana, fann jag Leo Nikolajevitch sysselsatt med att uppföra en mur åt en fattig bondeänka. Jag frågade bönder, som jag mötte, om de sett Leo Nikolajevitch. Mushikerna svarade med synbar tillfredsställelse, att grefven var ute och arbetade. Jag gick till den angifna stugan och fann där Leo Nikolajevitch stående framför ugnen. Han var ifrigt upptagen med sitt arbete och vände sig endast nu och då med ett ord till värdinnan. Om jag ej förut sett Tolstoy, skulle jag vid detta tillfälle hafva tagit honom för en af byns arbetare. Hans af murbruk nedsmetade dräkt med läderremmen om midjan i stället för gördeln och de stora vida bondestöflarna, hvilka voro helt och hållet höljda af lera, harmonierade fullkomligt med det kraftiga hufvudet och den breda ryggen, från hvilken ymnig svett trängde ut genom blusen under det ansträngande arbetet. Värdinnan gaf honom utan minsta tecken till slafvisk underdånighet, snarare i en kamratlig ton, sina råd och betraktade tydligen icke Leo Nikolajevitch's arbete såsom någonting egendomligt eller ovanligt: det var endast en god människa, som hjälpte henne.

Efter frukosten satte sig Leo Nikolajevitch en stund och läste och skref, och efter en och en half timme begaf han sig åter till samma stuga för att täcka ett visthus. Han bar samma dräkt

med undantag af den smutsiga blusen, som han utbytt mot en annan, som var ren. Det torde vara bekant för hvar och en, att Leo Nikolajevitch icke anser penningehjälp vara nyttig, utan bemödar han sig i stället att genom personligt arbete bistå dem som behöfva hjälp samt genom att förse dem med förnödenheter af olika slag in natura, t. ex. byggnadsmaterial och utsäde».

V. G., som äfven såg en af Tolstoys döttrar arbeta ute på fältet åt en fattig bonde, frågade Tolstoy, hvarför han föredrog att icke hjälpa bönderna med penningar, hvarpå Tolstoy svarade:

»Jag tror, att det är hvarje människas plikt att arbeta för andra, hvilka behöfva hjälp, och att åtminstone under en del af dagen arbeta med sina händer. Det är bättre att arbeta för och med den fattige i hans egen sysselsättning än att syssla med något högre och måhända mera lönande slag af arbete, t. ex. intellektuellt arbete, och gifva de fattiga de penningar, som man därvid förtjänar. I förra fallet bistår ni icke blott dem, som behöfva eder hjälp, utan ni visar äfven, att ni inte anser kroppsarbetet vara under eder värdighet, d. v. s., ni bibringar arbetsklassen själfaktning. Om ni endast sysslade med edert högre intellektuella arbete och gäfve den fattige inkomsten däraf, såsom om ni gäfve en allmosa till en tiggare, bidroge ni blott till att underhålla lättjan och det slafviska beroendet samt att bibehålla och stärka klasskillnaden mellan eder

och den som mottog allmosan: ni skadade hans själfaktning och själfthillit».

»Sålunda begaf sig Tolstoy åstad efter frukosten», heter det vidare i V. G:s berättelse, »för att uppsätta takstolar och lägga tak på den fattiga änkans visthus, och, följande Tolstoys föredöme, kommo en hennes granne, en bonde, samt en gosse för att hjälpa till. Denne bonde, Prokofi, en aftärd och hopskrumpen gubbe, ledde såsom sakkunnig arbetet; han fann sig också i sin roll och kommenderade grefve Tolstoy utan att visa sig det minsta besvärad. Leo Nikolajevitch tyckte om sitt nya arbete. Med synbar njutning lydde han hvarje befallning och utförde hvarje detalj, som föll på hans lott vid arbetet, härvid ådagaläggande stor styrka och vighet. Det var första gången, som han deltog i detta slags arbete, och det behagade honom lika mycket som att mura».

»Hvarje dag, så länge jag stannade hos Leo Nikolajevitch», fortsätter berättaren, »begaf han sig efter frukosten ut i byn för att fullborda arbetet på änkans visthus och återvända hem sent. Han arbetade outtröttligt, så att bonden Prokofi ofta på sitt naiva sätt måste berömma honom: »Isch, hva' de går undan för farbror! Nej, han drönar inte, min sann!» kunde han utropa. Under tiden kunde mushiker komma till platsen från byn antingen för att hjälpa till, eller också sutto de och samtalade med Tolstoy under arbetets gång».

Till slut säger V. G.: »Man måste förvånas öfver Tolstoys förmåga att indela arbetstiden. Dagligen sysselsatt med kroppsligt arbete, hindrad af en mängd besökande, både bekanta och främlingar, fann han likväl tid till att besvara bref, läsa, tänka och skriva öfver de mest skilda ämnen, från berättelser för folket till afhandlingar öfver frågor af allmänmänsklig betydelse».

Den förfärliga hungersnöden 1891—92 fogade ett nytt och lysande blad till Tolstoys lefnads-historia, ett blad, som dikterades af hans stora hjärta och det äfven denna gång som så ofta förut i strid mot hans teorier.

Huru gripande har ej Tolstoy i sin skrift »Hvad är att göra?» framställt det orimliga och omöjliga i att med allmosor söka bota genom sociala missförhållanden framkalladt mänskligt elände. Tolstoy kom under sina besök hos de fattiga i Moskwa till det s. k. »Rsjanovska huset», ett tillhåll för hopplöst mänskligt elände af alla slag. Han tömde sin plånbok, som innehöll 37 rubel, och höll råd med krögaren och hans biträden — alla förfallna drinkare, men andra rådgifvare funnos ej att tillgå — om till hvilka af husets olyckliga invånare dessa 37 rubel skulle kunna utdelas för att blifva till verklig hjälp, men de stodo där alla rådlösa, när de började granska individerna.

Tolstoy kom, som bekant, till den slutsatsen, att man icke kan med penningar gifva sin nästa verklig hjälp, utan endast med verksam kärlek.

Då Tolstoy redan tidigt på hösten 1891 tydligt förutsåg, att en förfärlig hungersnöd stod för dörren, offentliggjorde han en tidningsartikel, hvari han framhöll såsom gagnlöst att söka hjälpa de hungrande massorna medels bidrag i penningar eller andra gåfvor. Så resonerade förståndet. Men efter några få dagar befann sig Tolstoy i medelpunkten för hungersnöden, energiskt sysselsatt med förberedande åtgärder till nödens lindrande samt skref artiklar i utländska tidningar, hvilka hade till följd, att undsättningsmedel i penningar och in natura strömmade in, hvarigenom hundratusenden räddades från hungersdöden.

Det var hjärtat, som tog ut sin rätt och tvingade till handling. Och huru kunde en man med ett varmt klappande hjärta och ett känsligt samvete handla annorlunda? Sådant är lifvet — teorierna måste ofta maka åt sig för verkligheten.

Den ryska »societeten» väcktes omsider af underrättelserna om den ohyggliga hungersnöden. Man kunde icke undgå att se åtminstone någon del af det ohyggliga skådespelet: — de ofantliga vidderna höljda af snö och köld, och under den bistra steppvinterns kalla omhölje millioner människor utan föda, utan kläder, utan bränsle, hvilka utan ett ord af medlidande ledo hungrens kval och dogo hungerdöden utan att veta, hvarför de lefvat, och ännu mindre hvarför de dogo... »Societeten» anordnade då välgörenhetssoiréer och

baler, och regeringen anslog penningar till lindrande af hungersnöden, hvilka penningar till stor del hamnade i ämbetsmännens fickor... Tolstoy, »drömmaren och fantasten», var den förste, som uttänkte och satte i verket en praktisk nödhjälpsplan i själfva hjärtat af hungerområdet, och han lämnade ej för en minut sin post i det ytterst ansträngande nödhjälpsarbetet.

* * *

Händelserna fogade det så, att jag i egenkap af ombud för amerikanska människovänner under loppet af fyra månader kom att taga del i detta arbete, och har det ansetts lämpligt att i detta sammanhang återgifva några minnen och iakttagelser från denna tid.

Redan under färden i den starka vinterköllden (det var i februari månad) genom de enformiga trakterna mellan Warschau och Moskwa hade jag tillfälle göra bekantskap med den ryska rättvisans handtlångare i form af gendarmer, som med brutal misstänksamhet upprepade gånger affordrade mig mitt pass och förhörde mig, som om jag varit en brottsling, och jag började äfven iakttaga kontrasten mellan det lysande eländet bland den ryska öfverklassen och det hopplösa armodet bland massorna. Mitt herrsällskap i sofvagnen, hvaraf några buro tunga urkedjor af guld med berlocker samt glittrande dyrbara ringar, fördrefvo tiden med att dricka likörer

och champagne, spela kort och skryta öfver sina hästar, hundar, viner, fina middagar och äfventyr med teaterskönheter o. s. v., skämtande och skrattande öfver bedrifter och historier, som borde ha kommit en neger att rodna. Då man vid stationerna tittade ut ur vagnen, såg man, ju längre man kom, allt mer och mer växande skaror af tiggande mushiker, som med darrande röst och i en blygsamt bedjande ton, bugande och korsande sig, anropade passagerarne om hjälp och förbarmande, upprepande, än i korus och än »solo», följande eller liknande uttryck: »*Kormiletzi nashi, blagodjetjeli, pomogite, Christa radi!*» (Våra vårdare och välgörare, hjälpen oss för Kristi skull!) »*Podajte svjatuju milostinko, Christa radi, dlja spasenia dushij vashej!*» (Gifven en liten helig allmosa för Kristi skull och för eder själs frälsning!) »*Podajte khlebza; moi omirajem s'gålâdu!*» (Gif oss litet bröd; vi hålla på att dö af hunger!) Och dessa sista ord voro tydligen ingen tom fras i dessa fall.

Utom dessa vid stationerna samlade skaror af tiggande kvinnor, barn och trasiga mushiker med en påse af grof säckväf kastad öfver skuldran, syntes äfven från tåget vandrande tiggareskaror efter vägarna i närheten af banan.

Vid en station berättades, att ett antal mushiker dött af hunger och köld efter vägen. Jag påpekade med anledning häraf i samtal med mitt resällskap den skriande motsatsen mellan de rika, som äta och dricka sig sjuka eller till döds,

och mushikerna, som dö af hunger, hvarvid en fet herre med en tung guldkedja hängande ned öfver magen anmärkte: »Mushikernas nöd är icke så svår, som man skriker till. De äro ej vana vid något annat, och de äro nöjda och lyckliga. — *Ach, die Mushiken sind Vieh!* » (Mushikerna äro boskap!). Och en annan, mera hyfsad och belevad herre, anmärkte, på tal om hungersnöden, att underrättelserna därom voro till stor del »*aufgeblasene Geschichten*» (öfverdrifna historier).

Jag fann i allmänhet, att öfverklass-ryssarna ombord på tåget icke ville höra talas om hungersnöden, samt att de förrådde en häpnadsväckande okunnighet om det verkliga tillståndet i allmänhet bland massorna i Ryssland. Däremot ådagalade de grundlig kännedom om kapplöpningar, hundraser och pariser-kurtis.

Vid stationerna syntes stora trafvar af sädes- och mjölsäckar, som lågo under bar himmel och förstördes till följd af oordningar i järnvägs-trafiken.

Rykten, som nått mig redan före min afresa hemifrån, om en mot Tolstoy iscensatt förföljelse, gående ut på att få honom »oskadliggjord» antingen genom förvisning eller internering, be-sannades. Vid min ankomst till Moskwa fann jag grefvinnan Tolstoy mycket upprörd öfver det planerade officiella attentatet på hennes man. »Ni kan ej föreställa eder», sade hon, »huru min mans åsikter misstydas och hans afsikter van-ställas och förvrängas. Min man är ingen politisk

upprorsmakare, såsom hans fiender påstå. Hvad han framförallt vill, är en sedlig pånyttfödelse af samhället, och det är en stark moralisk indignation, som ligger till grund för hans uppträ i ord och handling gent emot en del af vår tids gängse åsikter och sedvanor.

Grefvinnan Tolstoy hade nyligen, med anledning af den hotande förföljelsen mot grefven, haft audiens hos tsaren, som lofvat henne, att grefven skulle lämnas i fred, men trots detta själfhärskarens löfte rasade »Moskovskia Vjädmosti» lika hätskt som förut mot Tolstoy, och hans hem i Moskwa stod under den hemliga polisens bevakning.

Grefvinnan Tolstoy, en kvinna med skarpt praktiskt förstånd och en oerhörd arbetsförmåga, skötte, utom hemmet och familjens affärer, i första hand den ofantligt omfattande nödhjälpsverksamhetens penninge- och varu-transaktioner. Hon mottog bidragen från alla världens delar, skötte korrespondensen med gifvarne, gjorde uppköp af nödhjälpsvaror och afsände dem till olika orter etc. i öfverensstämmelse med grefvens order. Hon visade mig de ofantliga breffpackor, som dagligen anlände, och hvilka hon personligen besvarade. Grefven själf och tre af hans barn tillika med ett stort antal frivilliga medarbetare voro sysselsatta med nödhjälpsarbetet bland de hungrande i guvernementen Tula, Rjäsan och Samara, hvarförutom nödhjälpsmedel utdelades

genom Tolstoys vänner äfven inom andra guvernement.

I samråd med grefvinnan Tolstoy bestämdes, att penningemedel och gåfvor in natura från de gifvare, jag representerade, skulle mottagas och förvaltas af henne i likhet med öfriga inflytande nödhjälpsmedel, samt att jag först skulle tillbringa en tid i nödhjälpsarbetet hos hennes man i guvernementet Rjäsan och sedan begifva mig till Samara i sällskap med en af hennes söner, Leo Tolstoy junior, dit denne om någon tid skulle återvända för att återtaga ledningen af den därstädes förut påbörjade nödhjälpsverksamheten.

Sedan de nödiga anordningarna träffats i Moskwa, afreste jag därifrån med nattåget österut i hopp om att nästföljande dag hinna fram till grefve Tolstoys hufvudkvarter, beläget 40 verst från en station, vid namn Klekotki, i guvernementet Rjäsan. Hindradt af en stark snöstorm uppnådde likväl ej tåget nämnda station förr än kl. 8 på kvällen.

Bekajad med en svår förkylning, brinnande hufvudvärk och en röst så hes, att jag knappt kunde göra mig hörd för mig själf, samt icke utan farhågor för den svärm af detektiver, som sades vimla i dessa trakter för att bevaka grefve Tolstoy och hans medarbetare, steg jag af tåget vid den lilla men rörliga stationen. Inkommen i andra klassens väntsal, såg jag en och annan from ryss korsa och buga sig inför helgonbilderna, som voro uppställda i en »*kivåt*» (ett triangel-

formigt glasskåp) i »*perednijugol*» (hörnet snedt emot ingången till höger).

På en soffa i ett annat hörn satt ett ensamt fruntimmer med distingeradt utseende, som jag tilltalade på franska för att begära några upplysningar och fann till min angenäma öfverraskning, att äfven hon var stadd på väg till grefve Tolstoys hufvudkvarter, men hade af snöstormen nödgats stanna vid stationen ett dygn. Den nämnda damen var en furstinna Baratinskij, personlig vän till grefve Tolstoy och varmt intresserad för hans verksamhet bland de nödlidande.

Vår bekantskap var snart gjord. Om en minut hade hon gifvit mig medicin för min hals, och nästa minut introducerade hon mig för en ung man med ett nobelt utseende och klädd i mushik-dräkt, en af Leo Tolstoys mest nitiska anhängare och deltagare i nödhjälpsarbetet. På dennes inbjudan tillbragte jag natten hos honom i hans primitiva kvarter, ett enda litet afbalkadt rum med en säng, där min gästfrie värd nödgade mig att ligga, medan han själf låg på golfvat.

Ehuru snöstormen fortfor, företog jag följande dag slädfärden i sällskap med furstinnan Baratinskij till grefve Tolstoys hufvudkvarter. Våra saker lastades i en »*rosvalni*» (ett slags rymlig släde utan sits liknande den norrbottniska »*risslan*»), och vi bäddade ned oss i en annan. Så bar det i väg i rask fart, trots det dåliga föret, öfver skoglösa, snöhöljda slätter, som endast här och där afbrötos af en skogsdunge omkring någon

herrgård, eller syntes nu och då en grupp hvita högar, liknande snöhöljda stenrös, som min följeslagerska förklarade vara byar.

Min färdskamrat var tydligen en kvinna med omfattande bildning. Utom sitt modersmål talade hon flytande flera moderna språk och visade sig vara väl förtrogen med moderna sociala, filosofiska och litterära spörsmål. Hon hade till ryska öfversatt flera skönlitterära arbeten af utländske författare, däribland »Hedda Gabler» af Ibsen — ett arbete, som icke beundrades af grefve Tolstoy lika litet som andra arbeten af samme författare.

Efter ett par mils färd i det svåra föret och den bitande stormen stannade vi och hvilade i en liten by, där vi uppvärmd oss i en hvilstuga, hvarpå jag iförde mig min medförda lappdräkt, i hvilken jag tryggt kunde trotsa vinterns raseri.

Först på eftermiddagen uppnådde vi floden Don, på hvars östra strand vi sågo byn Begitchevka, där grefve Tolstoy hade sitt hufvudkvarter.

Det ögonblick närmade sig nu, då jag skulle få se den världsberömde grefve Tolstoy. Detta ögonblick motsåg jag med växande intresse såsom ett af de mest betydande i mitt lif. Jag skulle nämligen nu få tillfälle göra bekantskap med en man, i hvilken en uppmärksam aktgifvare på tidens tecken ej kan undgå att se en af de märkesmän, som uppträda vid betydelsefulla skeden i folkens lif.

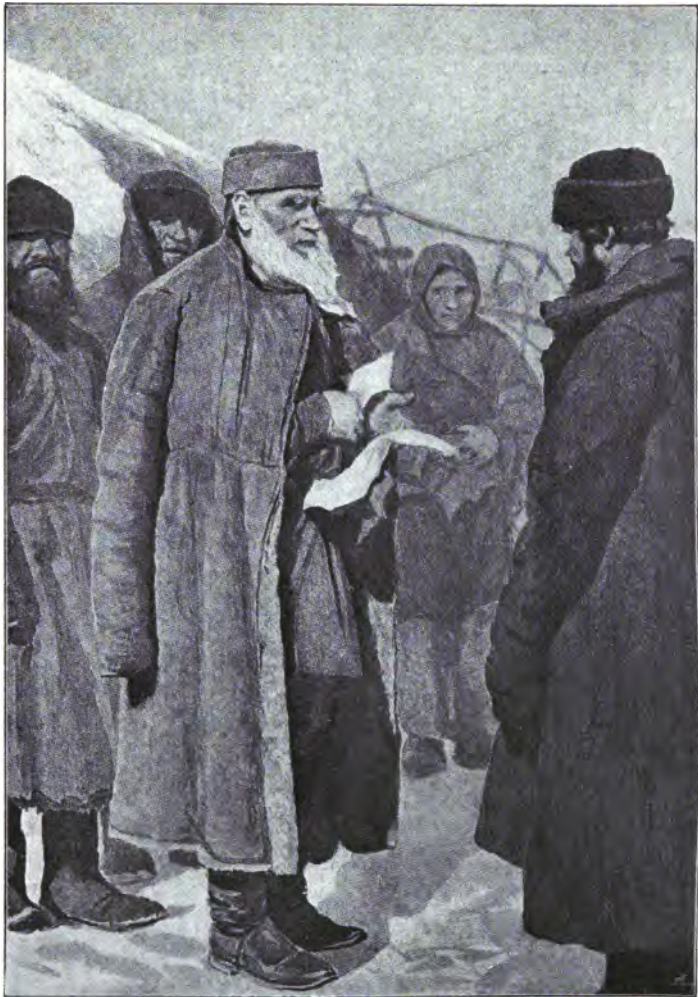
Om några minuter drog vår »jamstchik» (skjutsbonde) in tömmarne framför ett enkelt envåningshus, i det han sade: »*Vot dom Tolstova!*» (Detta är Tolstoys hus). Ett antal mushiker samt hästar och lass syntes på gården. Vi trädde in och kommo först in i en mindre försal, som var till trängsel fylld af mushiker, som väntade på att få träffa grefven, och därpå in i ett större rum, som var inredt till matsal.

Grefven var för ögonblicket ej inne, och jag ombads att stiga in i grefvens enskilda rum innanför och sitta ned, tills han skulle komma in. Rummet var ytterst enkelt och utan alla prydnader. Möblemanget bestod af en liten järnsäng vid ena väggen, några nakna trästolar samt vid rummets enda fönster ett stort och klumpigt bord, belastadt med skrifmaterial samt en mängd bref och räkenskapsböcker.

Om några minuter inträdde en ung dam och hälsade på engelska. På min fråga, om hon var grefve Tolstoys dotter, svarade hon nekande; hon var hans nièce, fröken Kusminskij. Under det jag samtalade med fröken K., inträdde med raska steg en magerlagd ung kvinna med mörka lifliga ögon och energiska ansiktsdrag samt iklädd en rysk bondflickas dräkt. Hon räckte mig okonstladt handen och hälsade på flytande engelska: »Mr S. Välkommen!»

»Grefvinna Tolstoy»? »Man kallar mig så.»

Inom en kort stund hörde jag en djup röst i yttre rummet, och i nästa ögonblick stod grefve

Leo Tolstoy omgïfven af hjälp sökande bönder.

Tolstoy framför mig, iklädd en lång fårskinspäls. Kraftigt fattande min hand hälsade han mig hjärtligt välkommen, beundrade min praktiska och varma lappdräkt, sporde mig om vår resa och ledsagade mig sedan in i ett litet afbalkadt rum, där jag skulle bo. Sedan jag aftagit min päls och satt mig ned för att aftaga bellingarna, befallde han mig räcka fram foten, hvarpå han drog utaf mina lappstöflar. Allt detta skedde så okonstladt och naturligt, att det med ens aflägsnade all tanke på opposition.

Grefve Tolstoy dragande af mig stöflarna var en situation, hvars öfverraskning betog mig målföret. När jag han besinna mig, fann jag den likväl helt naturlig och mera lärorik än alla höglärda föreläsningar, jag åhört, och alla filosofiska och teologiska luntor, jag pluggat. Jag befann mig ju inför en man, som efter en hel mansålder af ifrigt sökande efter sanning och verklighet funnit »lifvets mening» i hans efterföljd, som kom, icke för att låta sig tjänas, utan för att tjäna och gifva sitt lif för andra; en man, som ej stannat vid blotta fraser om jämnlighet och broderskap utan i lif och handling söker att på fullt allvar förverkliga kristendomens grundtanke, brödrakärlek och själfuppgiffring, och därför äfven brutit stafven öfver all rangskillnad, allt skenväsande.

Jag ledsagades omedelbart därpå in till middagen, där jag föreställdes för ett antal af grefve Tolstoys medarbetare i nödhjälpsverksamheten, de flesta unga män och kvinnor. Under måltiden,

som bestod uteslutande af vegetabilier — både grefven och hans medarbetare voro vegetarianer — leddes samtalet in på dagens brännande fråga, hungersnöden. Grefve Tolstoy, vändande sig till mig, förklarade, att nöden var förfärlig, tilläggande: »Ni skall snart få tillfälle att se själf och bilda eder ett eget omdöme».

Efter middagens slut fortsattes samtalet en stund. På tal om de ofantliga summor, som regeringen sent omsider anslagit till nödens lindrande, sade Tolstoy: »Jag skall begagna en bild för att gifva eder en idé om ställningen. Antag, att det här lilla runda bordet befinner sig i ett brännvinsbränneri, och att på dess metallskifva står en mängd flaskor af olika storlek, innehållande sprit. Under bordskifvan underhålls ständigt en stark hetta, så att flaskornas innehåll evaporerar, därefter kondenserar i den kalla luften högre upp och flödar ut i tvenne strömmar, af hvilka den ena utmynnar i kapitalisternas stora behållare och den andra i regeringens. När nu de många små flaskorna blifvit tomma och ej kunna gifva mera, måste de fyllas på. Så tar man ett stort öskar, doppar det i sin stora behållare och stälper dess innehåll öfver flaskorna på bordet — men det mesta däraf rinner *bredvid!*... Vi hålla nu på att försöka, så mycket vi förmå, att sätta *trattar* i flaskorna, så att innehållet ej må rinna bredvid...»

På eftermiddagen var grefven ständigt sysselsatt med de nödlidande, som trängdes i hans

hufvudkvarter från tidigt på morgonen till sent på aftonen.

På kvällen återkommo några af Tolstoys medarbetare från sin verksamhet i byarna och meddelade sorgliga underrättelser om nöden bland folket.

Redan i dagningen följande morgon började nödställda mushiker samlas i grefvens bostad, och vid 6-tiden var icke blott försalen fullpackad, utan hela gården vimlade af hjälpsökande, som kommit för att begära hjälp antingen för sig och de sina eller för hela kommuner. Grefven själf, hans dotter och hennes kusin samt ett par andra af hans öfriga medhjälpare voro redan, innan jag hann stiga upp, ifrigt sysselsatta med att expediera de hjälpsökande. Tolstoys dotter, Marja Levovna (Maria Leosdotter), såsom hon i dagligt tal kallades, hade varit uppe före dagningen och sysslat med hushållsbestyren, hvarefter hon tog del i att expediera de nödlidande till frukostdags, för att sedan begifva sig ut i byarna och delta i nödhjälpsarbetet där. Så fortgick det dag efter dag.

Kl. 9 spisades frukost, bestående af »kasha» (ett slags gryngröt), bröd och smör, potatis och andra vegetabilier samt té och kaffe. »Masha», som grefvinnan Maria kallades af sin fader, fungerade som värdinna. Hennes äldre syster, Tatiana, hade nyligen af hälsoskäl nödgats resa hem till Moskwa.

Det hade beslutats, att jag efter frukosten skulle åtfölja grefvens dotter till en af de hung-
rande byarna. Klädd i en polushúbok (ett slags
pälskappa, som användes af bondkvinnor), filt-
stöflar och en lammskinnsmössa, öppnade hon dörren
till mitt rum och ropade hurtigt: »Färdigt!»
Iklädd min lappdräkt, åtföljde jag henne och tog
plats vid hennes sida i en *sani* (ett slags mindre
släde), framför hvilken stod en liten liflig och
välfödd svart kirgishäst. Sedan jag satt mig i
släden, upptäckte jag, att jag glömt mina handskar.
»Se här, tag mina!» sade grefven, som stod bred-
vid, klädd i sin bondpäls. »Tack!» — »Adjö!»

Så bar det iväg i yrande fart, under det
grefvinnan själf skötte tömmarna. Ryskorna torde,
med undantag af kirgisiskor och andra half-nomad-
kvinnor, vara de skickligaste kvinnor i världen
till att handtera hästar. Jag har ofta sett ryska
damer med utsökt elegans köra en *troika* (trespann)
i halsbrytande fart. Och jag kan försäkra, att
Marja Levovna kunde sköta tömmarna!

Om några minuter hade vi passerat Don och
befunno oss på den kala steppen. Snöstormen
fortfor ännu, och efter omkring en timmes färd
förlorade vi vägen.

Vi fortsatte ett stycke, under det den till-
tagande snöstormen insvepte oss i täta snöhvirlar.
Slutligen drog min följeslagerska in tömmarna
och sade: »Jag tror, vi måste vända om; ty här
kan blifva farligt. Vi kunna snart ej se någon-
ting, och vi ha ännu omkring 12 verst kvar öfver

steppen till byn». På min fråga, om hon kände riktningen till byn, svarade han jakande, hvarpå jag föreslog, att vi skulle fortsätta färden. »Låt gå!» svarade hon, i det hon gaf hästen ett lätt piskrapp, och så bar det åter iväg i rask fart västerut öfver en isbelagd höjdsträckning, och om en stund hittade vi igen vägen.

Maria Tolstoy var då en flicka på 21 år, talade flytande både engelska, tyska och franska, ägde tydligen en omfattande bildning och var naturligtvis grundligt förtrogen med sin faders tänkesätt och lifsåskådning. Hon berättade mig under färden, bl. a., om sin faders och sin egen verksamhet bland bönderna. Klädd i en bondflickas dräkt hade hon, i likhet med sin fader, arbetat bland mushikerna för att hjälpa dem både i timligt och andligt afseende. Hon hade bl. a. på familjens gods upprättat en skola för mushikbarn, i hvilken hon själf undervisat; men då hon ej lärde barnen korsa sig och dyrka helgonbilderna, kommo prästerna och polisen och stängde skolan. Hon upphörde likväl icke med sin undervisningsverksamhet bland mushikbarnen utan »bjöd barnen till hemmet på té» och fortsatte på detta sätt barnaundervisningen.

Efter ytterligare omkring en timmes färd syntes på afstånd ett par långa rader af kojor, från hvilka snömassorna sluttade ned mot marken. Det var byn Pinki, målet för vår färd. Stugorna voro täckta med halm eller gräs, men nästan hvarannan stuga var utan tak, emedan det användts

till nödfoder eller bränsle, och de hopflätade videbuskar, som tjänat till takstolar, stucko upp ur snön, så att de förfallna stugorna sågo ut som skatbon, hvilka fallit ned i drifvorna. Då vi styrde in i byn, märktes hvarken människor eller djur, och intet spår af väg syntes efter den långa bygatan.

Vi stannade framför en *izba* (rysk bondstuga), hvarest Tolstoy hade inrättat en skola, i hvilken en ung prästson anstälts som lärare. Då vi trädde in i stugan, slog en ljum och kväfvande ånga emot oss. Vi kunde ej i första ögonblicket urskilja föremålen därinne. Den mjuka massan under våra fötter sade oss, att endast modern jorden tjänade till golf. Sorlet af barnaröster tystnade plötsligt vid vårt inträde. Endast ljudet af hastiga och tunga andedräkter, afbrutna af hostanfall, hördes från det inre af rummet. Då våra ögon vant sig vid det matta ljuset, som trängde in genom ett enda af ett tjockt islager betäckt litet fönster, sågo vi en rad af grofva träbänkar på ena sidan af rummet, mellan hvilka stodo ett antal barn, samt ett litet bord, bakom hvilket stod en ung man med ett sympatiskt utseende. På motsatta sidan af rummet stodo några vuxna personer, alla vördnadsfullt hälsande på grefvinnan Tolstoy, som sade några vänliga ord till dem. Samtidigt riktande våra blickar till det inre af rummet, hvarifrån hostanfallen och ett svagt kvidande hördes, sågo vi några barn liggande på ugnen, och vid närmare undersökning funno

vi, att de alla voro höljda af — svartkoppor! Jag uttryckte min fasa för grefvinnan och antydde, att de sjuka barnen måste genast aflägsnas från skolan. Detta var dock lättare sagdt än gjordt, förklarades det, ty inga epidemiska sjukhus funnos i trakten, och nästan hvarje hem i byn var hemsökt af smittkoppor, tyfus eller andra sjukdomar, hvadan bybefolkningen nödgats använda skolan till — kopphus för de sjukaste barnen, emedan endast där fanns bränsle till nödig uppvärmning i den stränga vinterkylan!

Medan Maria Tolstoy träffade anordningar rörande bespisning af barnen samt andra nödlidande, besökte jag en del af de eländiga stugorna i byn. Mina första intryck af det namnlösa eländet i de hungrande byarna, som jag därunder erhöll, voro ohyggliga. I de flesta hemmen saknades både boskap och bränsle, hvadan jordgolvet i stugorna var fruset, och i de izbor, där något kreatur fanns, var temperaturen visserligen något högre, men luften var i stället så mycket mera stinkande. I hvarje hem voro några, stundom de flesta af familjemedlemmarna sjuka i skörbjugg, hungertyfus, svartkoppor eller andra sjukdomar, som framkallats af hungern och de osunda förhållandena i öfrigt. I en iskall stuga med jordgolvet fruset fann jag husbonden inkrupen i ugnens eldstad, medan hans hustru och tvenne barn lågo på ugnen sjuka, ett af barnen ytterst aftärdt och döende af lungsot eller kanske af svält... I andra stugor såg jag både äldre och

yngre personer med sönderfrätta ansiktsdelar, och i en stor stuga, där tvenne familjer bodde tillsammans med en häst, en ko och tvenne får, låg »djädushka» (farfar), en gammal hvithårig man med vackra drag, i krubban, vid hvilken hästen stod bunden.

Vid min återkomst till skolan (kopphuset) fann jag den apterad till folkkök, hvarest ett 40-tal äldre och yngre hungrande höllo på att spisa ärtsoppa och rågbröd. Jag smakade på anrättningen och fann den utmärkt.

Då vi anträdde återfärden, var jag så upprörd af mina iakttagelser, att jag ej kom mig för att yttra ett ord, förr än min följeslagerska slutligen frågade mig:

»Nå, hvilket intryck fick ni?»

»Förskräckligt!» var det enda ord, jag kunde få fram.

»Är ni ej rädd att bli smittad af svartkoppar eller tyfus?» frågade jag.

»Det vore omoraliskt att vara rädd under dylika förhållanden. Är ni rädd för smittor?» genmälte hon.

»Nej, jag blygs för att tänka på mig själf vid åsynen af sådan nöd. Det är förfärligt att se sådant elände! Det gör mig sjuk att blott tänka därpå!» utropade jag.

»Och är det ej skamligt af oss att lefva i så mycket öfverflöd, då våra bröder och systrar befinna sig i en sådan nöd!» inföll hon.

»Ni har ju försakat eder bekvämlighet i

hemmet och gått till folket för att hjälpa dem i deras nöd», genmälte jag.

»Ja, men se på våra varma kläder och vår vida bättre föda än deras!» svarade hon.

»Icke skulle ni väl gagna dem genom att anlägga trasor och lefva på nödbröd?» sporde jag förnuftsklokt.

»Hvad rätt ha vi att lefva bättre än de?» var hennes svar. Jag teg med min klokskap och kastade en undrande blick i denna märkliga flickas klara ögon, i hvilka en stor tår glänste. Hennes samvetsfråga: »Är det ej skamligt af oss» etc. förföljde mig sedan oupphörligt och förföljer mig ännu...

Då grefve Tolstoy kom hem på kvällen till sitt hufvudkvarter från sina besök i byarna, var han mycket nedslagen. »Jag blyges», sade han, »öfver detta mitt arbete, som endast är palliativ. Vi kunna ej veta, om det länder till något verkligt gagn. Om folket skall beredas någon verklig hjälp, måste det väckas ur sin försoffning och höjas ur sin förnedring».

Jag anmärkte, att grefvens och hans medarbetares personliga inflytande samt de kulturella ändamål, som i öfrigt tillgodosågos i samband med nödhjälpen genom spridande af folkskrifter, upprättande af skolor o. s. v., dock måste verkligt bidra till folkets andliga lyftning.

»Jag predikar icke. Jag är så dålig själf, att jag icke kan predika för andra», genmälte grefven — och det var gripande att höra den

store människovännen i likhet med de gamle profeterna bittert klaga öfver, att allt hans arbete var förgäfvets, emedan han ej kunde komma åt roten till det onda. — »Vi veta icke», fortfor han, »hvilka verkningar våra handlingar kunna medföra. Det enda vi veta är, att det är rätt och godt att vilja det goda och på fullt allvar fara därefter».

Dessa »minnen» skulle svälla ut till ett oportionerligt omfång, om jag skulle lämna en fullständig skildring af mina iakttagelser och erfarenheter under nödhjälpsarbetet vid L. N. Tolstoys hufvudkvarter i guvernementet Rjäsan och sedan i guvernementet Samara tillsammans med hans son, Leo Tolstoy junior. Däremot hör det till hufvuduppgiften för detta arbete, nämligen att gifva en föreställning om Leo Tolstoys lif och verksamhet, att visa, huru han förstått att på ett mera praktiskt och effektivt sätt än någon som helst nödhjälpsorganisation i Rysslynd ordna nödhjälpen bland de hungrande millionerna.

* * *

Den första och förnämsta grenen af grefve Tolstoys vidtomfattande nödhjälpsverksamhet bestod i inrättandet af folkkök, i hvilka de mest behöfvande dagligen erhöillo två mål enkel men närande vegetabilisk föda, bestående af något slags varm soppa (på ärter, gryn, kål o. s. v.) samt rågbröd, stundom »kasha» (ett slags gröt)

o. s. v. Denna nödhjälpsmetod ställde sig mycket billig, ty bland mushikerna utsågs vanligen någon lämplig hjälpbehöfvande kvinna, som lagade maten och förestod folkköket, och bönderna höllo i regeln själfva kokkärl, och då spisgästerna gingo till folkköket, togo de med sig sina träskålar och träskedar hemifrån. Kontrollen öfver såväl denna som öfriga grenar af nödhjälpen öfverlämnades så mycket som möjligt åt mushikerna själfva, under ledning och uppsikt af Tolstoy själf och hans vänner, en anordning, som visade sig synnerligen praktisk.

Upprättandet af folkkök gick vanligen till på det sättet, att Tolstoy själf eller hans medhjälpare begåfvo sig till nödställda byar, hvarifrån anhållan om hjälp framställts, gingo ur och i hus och anställde undersökning om tillståndet i hvarje hem samt ifyllde tryckta blanketter anmärkningar därom. Därpå sammankallades hela bykommunen, inför hvilken de sålunda erhållna uppgifterna upplästes och korrigerades af kommunalmedlemmarna själfva, hvarefter en kommitté utsågs, som skulle biträda vid valet af spisgäster och förestånderska samt vid kontrollen af folkköket.

Den andra grenen af nödhjälpsverksamheten bestod uti att skaffa ved åt de nödlidande, hvilket var en betydelsefull del af nödhjälpen under den kalla årstiden i dessa skoglösa trakter, där icke heller brännторf fanns. Vid tiden för min vistelse

i Rjäsan hade öfver 400 famnar björkved genom grefve Tolstoy utdelats.

En tredje gren bestod uti att rädda böndernas hästar från hungersnöden dels genom att anskaffa foder och dels genom att på järnväg förflytta dem till orter, där foder fanns, och där betala för deras underhåll till våren. Flera hundra hästar blefvo sålunda räddade åt de fattiga bönderna.

Den fjärde grenen bestod uti att anskaffa bast och andra råämnen åt bönderna till förfärdigande af skor och andra klädespersedlar eller husgerådssaker.

Den femte grenen bestod uti att upprätta särskilda folkkök för de hungrande barnen, som undgått hungerdöden, för hvilken en mängd af de små föllo offer. Härigenom räddades talrika barn från hungrens fasor.

Den sjette grenen bestod uti att anskaffa utsäde; den sjunde uti att anskaffa hästar till de mest behöfvande; den åttonde uti att försälja matvaror till ytterst billigt pris åt sådana, som ej voro alldeles utblottade på medel.

Utom dessa verksamhetsgrenar, till hvilka de skänkta medlen användes, gäfvos smärre summor till att afhjälpa särskilda trängande behof, såsom begravningsomkostnader, betalandet af skulder, som hotade att ruinera familjer etc.

Trots de många och stora svårigheterna lämnade denna mångsidiga verksamhet lysande resultat, tack vare Tolstoys kloka ledning och

hans egen samt hans medarbetares kärleksfulla hängifvenhet och okufliga energi.

Sedan nödhjälpsarbetet kommit i full gång, bespisades i rundt tal dagligen omkring 20,000 nödlidande i Tolstoys folkkök i guvernementen Rjasan och Tula och ungefär lika många i guvernementet Samara under Leo Tolstoy juniors ledning.

*
* *
*

Såsom redan meddelats, var Tolstoy, trots tsarens löfte, att han skulle lämnas i fred, bevakad af den hemliga polisen samt föremål för hätska anfall särskilt från prästernas sida, och äfven beväpnade gendarmer visade sig vid hans hufvudkvarter, såsom om den store människo-vännen skulle hafva varit en upprorsmakare. En viss biskop höll sålunda en predikan vid närmaste järnvägsstation, i hvilken han framställde Tolstoy såsom antikrist personifierad, som sökte att förföra de rättroende genom att bereda gratis-bespisning för dem och deras barn. Tolstoy fäste likväl aldrig det ringaste afseende vid allt detta och fortsatte sitt arbete och låtsade om ingenting. Hans skarpa blick genomskådade dock detektiver, som kommo under skepnad af nödlidande bönder eller erbjödo honom sin tjänst i nödhjälpsarbetet för att bringa honom i svårigheter, och alla dessa affärdades höfligt men bestämdt.

Särskildt intresse visade Tolstoy för barnen. En kväll, då han kom hem från en rundresa till några tillfälliga barnhem, var han själf sprittande glad som ett barn öfver framgången i denna gren af nödhjälpsarbetet.

* * *

Det var en lördagskväll. Då vi satt oss omkring den kokande samovaren, som stod på bordet, började den ene efter den andre af Tolstoy's medarbetare anlända från olika håll, där de hade sin verksamhet bland de nödlidande: de brukade nämligen på lördagskvällarna samlas vid grefvens hufvudkvarter för att utbyta tankar och erfarenheter rörande såväl nödhjälpsarbetet som andra spörsmål. Det var en intressant grupp, dessa män och kvinnor, af hvilka de flesta voro under medelåldern. De voro alla klädda i bondedräkt, men deras utseende förrådde, att de ej tillhörde bondeklassen. Bland dem funnos lärda män, och några af kvinnorna tillhörde förnäma aristokratiska familjer. En af männen hade varit docent vid universitetet i Moskwa och skulle i dagarna utnämnas till professor, då han helt plötsligt till allas förvåning lämnade universitetet och »gick till folket» för att i likhet med Tolstoy lefva dess lif och i ord och handling förverkliga den kristliga broderskärleken. Han hade, innan den stora hungersnöden utbröt, gjort en långvarig resa genom största delen af det europeiska Ryssland

för att studera sekrörelsen, lifnärande sig där-
under genom att arbeta som dagakarl hos sekte-
risterna.

På tal om sekteristerna lämnade Tolstoy in-
tressanta meddelanden om stundisterna och åter-
gaf bl. a. ett märkligt bref, som han nyss mottagit
från en stundist-bonde, som på gamla dagar under
högst ogynnsamma omständigheter lärt sig läsa
och skrifva på egen hand. Brevet innehöll, utom
en lugnt och objektivt hållen skildring af grym
och barbarisk förföljelse mot stundisterna från
myndigheternas sida, så många djupa och sköna
tankar, att man måste med förundran fråga sig,
hvarifrån en okunnig mushik hämtat sådan vis-
dom. Då grefven genomläst detta bref, sade han
med eftertryck, i det han lade det ned på bordet:
»Sådana män äro verkliga hjältar!»

Det intressanta samtalet, hvarunder jag ej
kunde undgå att tänka på Sokrates och Jesus
af Nasaret med sina lärjungar samlade omkring
sig, fortsattes till öfver midnatt. Maria Tolstoy,
hvilken fungerade som värdinna, satt vid ena
ändan af bordet och emellanåt fyllde på téglasen,
följde med lifligt intresse samtalets gång; slut-
ligen blef hon efter dagens ansträngande arbete
så trött, att hon icke längre förmådde hålla ögonen
öppna utan inslumrade på sin stol. En annan
ung dam insjuknade plötsligt i svår feber, hvarvid
samtalet afbröts. Lyckligtvis tillfrisknade hon
om några dagar.

Med sällsamma tankar och känslor gick jag till hvila denna kväll, hvilken utgör ett minne för lifvet.

* * *

Efter öfver sex års förlopp återsåg jag L. N. Tolstoy, denna gång på familjegodset Jasnaja Poljana, där jag på återresan från Sibirien på särskild inbjudan stannade några dagar och åtnjöt den hjärtligaste gästfrihet såväl hos Leo Tolstoy junior och hans maka, född Westerlund, som hos gamla grefve Tolstoy.

De flydda nära sju åren, sedan jag senast såg grefve L. N. Tolstoy, hade lämnat djupa spår efter sig i hans utseende, men han var ännu vid full vigör, hvilket bevisas däraf, att han hade vid tiden för min ankomst i stark snöstorm företagit en ridtur på nära 4 mil till en ännu lefvande äldre broder.

Efter en hjärtlig välkomsthälsning ledde han genast samtalet in på vår resa i Sibirien. »Den svenska publikens samvete kräjde, att efterforskningar efter Andrée och hans kamrater skulle verkställas i norra Sibirien, och jag förmodar det var detta, som förmådde eder att företaga en så lång och besvärlig resa?» sporde han. Jag kunde med godt samvete besvara hans fråga jakande samt tillägga, att jag dessutom hyste ett varmt personligt intresse för Andrée och hans kamrater, hvilkas affärd jag bevittnade på Spetsbergen.

Grefve Tolstoy och hans lärjunge och följeslagare Tchertkoff.

Med synbart intresse tog Tolstoy del af våra erfarenheter och iakttagelser i Sibirien: om tillståndet bland infödingarna efter ishafskusten och på Taimyr o. s. v. samt om hvad som meddelats mig om hans meningsfränder, de förföljda dukhoborerna, hvilka förvisats till trakten af floden Aldan nordost om staden Jakutsk, där de hade att utstå oerhörda umbäranden och lidanden. Som bekant har L. N. Tolstoy och hans äldste son, Sergei, lagt sig ut för de förföljda dukhoborerna och beredt omkring tiotusen af dem möjlighet att emigrera till Kanada.

Grefve Tolstoy var vid denna tid sysselsatt med författandet af »Uppståndelse», hvilket äfven bidrog till hans intresse för sibiriska förhållanden, hvilka ju äfven behandlas i nämnda arbete. Han hade, som bekant, mot sin sedvana sålt förlagsrätten till nämnda arbete för att erhålla medel till att hjälpa de förföljda dukhoborerna öfver till Kanada.

Från Samara, där hungersnöd äfven nu rådde, ehuru icke i så hög grad som 1892—93, hade nyss ankommit böneskrivelser om hjälp. »Det är något vidunderligt detta», anmärkte grefve Tolstoy på tal om hungersnöden, »att år från år söka afhjälpa kronisk hungersnöd med — allmosor! Skall man bota det onda, måste man angripa dess rötter». Vid samtalet om hungersnöden erhöilo hans ton och ansiktsuttryck en prägel af trötthet och dysterhet, som tydligt visade, huru pinsamt detta ämne var för honom.

Grefvens äldsta döttrar, Tatiana och Maria (båda sedan någon tid gifta), vistades äfven för tillfället på Jasnaja Poljana. Maria Levovna hade varit illa sjuk och förändrats så mycket, att jag icke kände igen henne, förr än jag hörde hennes röst. »Minnes ni byn Pinki», sporde hon, »dit vi följdes åt i snöstormen?» Gemensamma minnen från hungersnöden 1892 upplifvades nu, och hon berättade om deras fortsatta verksamhet att lindra nöden bland befolkningen i dessa trakter.

Under min vistelse på Jasnaja Poljana leddes samtalet upprepade gånger in på sibiriska förhållanden, hvarvid jag använde ryska språket för att kunna bättre återgifva karakteristiska episoder, hvilket gjorde, att äfven grefve Tolstoy utbytte engelskan, som förut användts, mot ryskan.

Ehuru Tolstoy fullkomligt behärskar de moderna västerländska språken, kan likväl hans konversation på ett främmande språk icke erhålla samma liffullhet som på ryska. Lika genomskinligt klar och plastisk som hans stil är i skrift, lika tydligt och okonstladt är hans samtalsspråk. Ehuru han, då konversationen blir liflig, talar fort, går likväl ej ett enda ord förloradt. Han talar icke blott med munnen utan med hela sin varelse. Man känner, att skiftningarna i rösten, blicken och minerna, som ständigt variera efter innehållet af hans ord, icke blott äro attribut till en högt upptrifven konst, utan verkliga uttryck för hvad som rör sig i hans inre. Äfven då hans ord handla om helt hvardagliga saker, hafva de

en fängslande makt, som endast en omutlig sanningsskärlek förmår att gifva dem; och då han talar om allvarligare ämnen, hvilka särskilt intressera honom, flöda tankarna som en gnistrande ström af hvitglödgad malm från smältugnen och bränna sig in i den lyssnandes själ; eller framträda de i slående bilder och liknelser, eller i form af aforismer och paradoxer, hvilka likväl icke äro höljda af något mystiskt dunkel, utan i stället låta en sanning framträda skarpare och allsidigare än under någon annan form. Man gripes med eller mot sin vilja af den oemotståndliga makt, som utgår från denna väldiga personlighet.

Att efter strapatserna och iakttagelserna i Sibirien komma till Jasnaja Poljana var som att komma till en ny värld, och vistelsen vid denna medelpunkt för de högsta ideal, de ädlaste krafter och de oegennyttigaste sträfvanden i det godas tjänst, som det moderna Ryssland har att uppvisa, utgör det angenämaste minnet från den långa sibiriafärden och äfven ett komplement till minnena från hungersnöden 1892.

Slutanmärkningar.

DE talrika Tolstoy-kritikerna såväl i Tolstoys hemland som i väserlandet hafva flitigt bemödat sig om att uppleta och framställa motsägelser i hans lif och »lära», motsägelser, som kunna vara skenbara eller verkliga. Vi skola ej inlåta oss på något försök i den vägen. På oss verka dessa försök att korrigera en sådan företeelse som Tolstoy efter vissa moderna shabloner nästan groteskt...

Man har påstått, att Tolstoy är en stor konstnär men en dålig tänkare. Detta omdöme måste väl ändå få betecknas såsom mycket ytligt och ovederhäftigt. En originell tänkare är han, om man så vill, men sannerligen icke någon »dålig tänkare». Han är skarp dialektiker som få, hans tankar äro alltid djupa och originella, och ingen förnekar hans ovanligt omfattande bildning. Hans verkliga eller skenbara motsägelser äro icke af

det slag, som man påträffar hos dåliga tänkare, utan sådana som äro oundvikliga hos ett sant mänskligt hjärta, som behärskas af en okuflig sannings- och rättfärdighetslidelse, af en stundom ända till sjuklighet drifven skepticism.

* *

Det gifves formler för kemien, för moralen, för samhällslifvet; och det finnes människor, för hvilka hela lifvet bestämmes af formler. För dylika människor är formeln lika oundviklig som mat, dryck och kläder. Formeln bestämmer, huru de skola tala och gå, huru och när de skola äta och roa sig, ja, äfven huru de skola älska; och framför allt bestämmer formeln, huru de skola lefva utan att oroas vare sig af moraliska eller andra motsägelser. Formeln är m. e. o. för dem allena saliggörande: låter man sig ledas af den, kan man vara lugn och trygg både i lifvet och döden, både för tiden och evigheten. En sådan människa vet, att man bör vörda föräldrarna, frukta gud, ovillkorligt lyda och ära öfverheten, vara glad i sällskapsumgänge o. s. v. — vet, att världen icke tog sin början med oss, och att denna värld icke heller skall upphöra med oss. Formeln spelar för en sådan människa samma roll som järnvägsskenorna för lokomotivet: på spåret rullar lokomotivet fram lätt, men det duger aldrig att vika af på sidan om detsamma. Med formeln

öfver sig har formalisten det varmt och tryggt som i en päls, och man känner sig välmående och glad som i en krets af vänner.

Men ingen formel har någonsin förmått underkufva Tolstoy. Han har förkastat formeln för både det personliga välbefinnandet och familjelyckan såväl som den enligt formeln godkända läran; han endast söker sanning och rättfärdighet med en lidelse, som skulle göra en vanlig människa galen. — Det är tungt och uppslitande att lefva utam formel... I, som ägen millioner penningar och världsrykte, veten, med hvilka fördelar formeln kan brukas; men utan den, utan denna beskyddande amma, som vaggar en till sömn — hvad skall man göra i lifvet? Är min lycka berättigad och tillåten? Är icke mitt lif, månne, orättfärdigt och brottsligt? Äro icke mina handlingar skadliga? Hvarken komfort, kärlek eller människornas högaktning skänker den sökande själen ro. Tolstoy har haft samma öde som Ahasveros. Den hemlighetsfulla rösten har hvarje minut låtit sig höra och sagt till honom: »Gå... sök... gå... sök!...» Och han går och söker. Han går till de lysande salongerna och finner de i hans berättelse skildrade personerna, en Drubetsky, en Vronsky, en Karenin; han går till landtgodset och finner där en Rostoff, en Nekludoff, en Bolkonsky; han »går till folket» och finner där hjältarne vid Sebastopol, de arbetande bönderna, sekteristerna Sutajeff och Bondareff, som tro på bergspredikan och »arbetets

evangelium». Men rösten tystnar icke, dess mahnande stämma höres allt fortfarande: »Gå... sök... gå... sök!...» Vandraren är uttröttad, han ser, att vägen är ändlös, att dess mörka linje likt midgårdssormen i den nordiska sagan omfattar hela världen, att i dess ofantliga ring ej finnes någon början, ingen utgångspunkt, att lifvet själf är en flod, som flödar ut i en afgrund... Han vill hvila ut, han vill glömma sig själf, han vill — göra slut på sitt lif. Men han måste fortsätta sin ensamma vandring... Dammhöljd, uttröttad och plågad af kval, reser han sig åter och ser med fasa endast samma ohyggliga spörs-mål, tillvarelsens gåta...

Vi se här ånyo framför oss den storslagna bilden af det ändlösa, oroliga sökandet efter sanningen och rättfärdigheten... Enligt sägnen inträffade Ahasveros slutligen i Jerusalem i den olycksdigra stund, då våldet öfverlämnat den människovordna gudomliga kärleken åt smäleken och den kvalfulla korsdöden... Ahasveros går tillsammans med den rasande och vilda slafhopen på den dammiga och stenhöljda gatan och tränger sig fram till Golgata. Plötsligt förnimmer han här, att på honom faller en hastig blick från den lidande kärleken, full af förbarmande och medlidande. Detta var något nytt, det var icke längre den forna befallande rösten: »Gå... sök!...» Denna blick lofvade glädje och hopp... »Och Kristus lade» — så slutar sägnen — »sitt kors på Ahasveros». Ahasveros stannade på Golgata och

erfor för första gången frid i sin uttröttade och kvalfyllda själ.

Sådan är Tolstoy's historia. Och af honom fordrar man formler, honom förebrår man för motsägelser! Kan väl han skänka formler, han, personifikationen af det eviga sökandet, han, som utgör en del af den aldrig hvilande flod, som vi kalla lifvet?!

Tolstoy har slutligen af hela sin själ »gått till folket» och där funnit »lifvets mening» uti att, såsom bönderna Sutajeff och Bondareff, söka efterlefva bergspredikan och »arbetets evangelium», som han ock i ord och handling förkunnar för all världen. Men härmed har Tolstoy icke hamnat i någon gammal eller ny »formel», äfven han. Den vilsne seglaren på hafvet, som ändtligen efter mycket sökande återfunnit kompassen och fått sikte på stjärnan, är därför icke framme vid målet. Det har framskymtat för hans inre syn, det är sant, han har funnit ledningen dit, och han kringkastas därför icke längre af stormen utan att veta, hvart det bär, men han har ännu många upptäckter att göra, kanske äfven stormar att rida ut, innan han når hamnen... Tolstoy's sökande efter en djupare kännedom af sanningen, af »lifvets mening» fortfar alltjämt, kan aldrig upphöra, lika litet som lifvets flod kan afstanna...

* * *

Att Tolstoys vedersakare äro många, ligger i sakens natur. Motståndare från olika läger måste med nödvändighet den man uppväcka mot sig, hvilken så skoningslöst som Tolstoy bryter stafven öfver allt skenväsende, sätter yxan till roten af det murkna samhällsträdet och gent emot det rådande klassförtrycket i ord och handling förkunnar ett jämlikhetens och broderskapets evangelium, grundande sig på det sunda förnuftet och den kristliga kärleken, sådan den ådagalades af Jesus. De officiella samhällsbevararne och den traditionella renlärighetens försvarare måste anse honom som en samhällsvådlig person, såsom de lagkloke och fariséerna fordom betraktade Jesus af Nasaret, emedan han förkastade deras stadgar, fördömde deras förtryck och blottade deras skrymteri.

I dessa hans officiella vedersakares spår, hvilkas vapen äro öfverhetens hotande svärd och kyrkans bannstrålar, följer en hel skara af quasi-vetenskapsmän och kritici, som rycka an mot den originella mannen och fridstöraren på Jasnaja Poljana och söka upptäcka och framhäfva bristerna i hans lif och lära.

Då man haft tillfälle att på nära håll se denne högaristokratiske magnat, som nedstigit i de förtryckta böndernas led, där han nedlägger all sin kraft och hela sitt snille på att hjälpa och rädda sina förtrampade bröder ur såväl timligt som andligt elände; och när man sedan betraktar skaran af hans vedersakare — snobbar,

mammonsdyrkare, hofmän och präster — i korus uppträda mot honom med ett ruttet despotiskt våldes auktoritet, sin lånta visdom, sitt rop om samhällsomstörtande läror, sin salongsfilosofi, sina klippta och skurna dogmer, sin fariseism, förefaller det såsom såge man en svärm bevingade insekter vimla omkring en väldig dikesgräfvare, hvilken i sitt anletes svett håller på att utgräfva ett giftigt och stinkande träsk, och, rasande af harm öfver attentatet på deras paradys, där de frodats, angripa hans svettdrypande kropp, uppsökande någon ömtålig punkt, något sår, som han fått under arbetet, där de kunna suga sig fast och utspy sitt gift...

* * *

Det är framtidens historia ensamt förbehållet att uppvisa Tolstoys inflytande på samtid och eftervärld. Vi som stå midt inne i händelsernas hvirfvel, hvari så många olika faktorer spela in, kunna ej fullt uppfatta och särskilja de olika faktorernas roll och betydelse i utvecklingens gång. Detta gäller i all synnerhet tilldragelserna i Tolstoys eget hemland. Blind för de andliga och moraliska krafternas betydelse i den historiska utvecklingen måste likväl den vara, som icke redan nu kan skönja, att Leo Tolstoys väckande och omdanande inflytande på den allmänna meningen och lifvet, särskildt i Ryssland, varit och är ofantligt stort, och historien skall en dag visa,

att det icke är kanonerna, bomberna och de blodiga skräckscenerna, som utfört den verkliga och varaktiga omdaning, utan sanningens, rättfärdighetens och kärlekens vapen, hvilka sådana män som Tolstoy riktat mot lögnen, orättfärdigheten, förtrycket och våldet.

Tolstoy har icke haft till uppgift att bilda någon ny sekt, och hans inflytande bör allraminst bedömas efter antalet af hans »anhängare», i detta ords vanliga mening. Sådana finnas, det är sant, i stort antal såväl äkta som oäkta: sådana som t. ex. en furst D. Khilkoff, hvilken utskiftat alla sina ofantliga rikedomar bland de fattiga, blifvit såsom en af mushikerna och delat deras mödosamma lif; och däremot andra, som genom att anlägga mushikdräkt och begifva sig ut på landet någon tid tro sig vara Tolstoy-lärjungar men snart gjort en ömkelig figur. Flera kolonier hafva äfven upprättats på grundvalen af Tolstoys lifsåskådning, af hvilka somliga lyckats bra, tills de upprifvits af polisen, medan andra hafva misslyckats, därför att de icke uppburits af tillräcklig moralisk kraft eller praktisk duglighet.

Tolstoys inflytande måste bedömas i stort för att rätt uppfattas. Tolstoy har under en hel generation varit Rysslands personifierade samvete, tolken för det ryska folkets, isynnerhet böndernas högsta ideal.

Hans förkunnelse af samvetsreligionen och bergspredikans evangelium har fallit i god jord hos den allvarliga delen af massorna och äfven bland

en del af den bildade klassen, och hans ljungande protester mot barbariskt våld och förtryck har vunnit gensvar hos alla klasser, som suckat under despotismens ok, medan de härskande bäfvat och rasat utan att våga röra ett hår på hans hjässa. Kyrkan sökte skrämma massorna för honom genom att bannlysa honom ur sitt sköte, men detta misslyckades fullkomligt. Öfver den heliga synoden haglade skrivelser från alla klasser med anhållan om att blifva bannlysta i likhet med Tolstoy, och det visade sig nu, hvilket inflytande ärkekättaren vunnit bland massorna.

Tolstoy blef den länk, genom hvilken reformrörelsen bland de bildade klasserna förknippades med de religiöst-sociala folkrörelserna bland de stora massorna. Den politiska reformrörelsen på 70- och 80-talen rönt ingen förståelse hos mängden, som trodde det af polisen utspridda ryktet, att Alexander II dödats af motståndarne till hans reformer. Men när Tolstoy, böndernas vän och välgörare, blef hotad med förvisning och slutligen bannlyst af kyrkan, och när Tolstoys vänner — studenter och andra — blefvo fängslade, förvista, misshandlade och dödade af polisen och militären, då började massorna vakna och göra gemensam sak med reformvännerna bland de bildade klasserna.

Tolstoy har gjort allt för att på öfvertygelsens väg förhindra användandet af våld för genomförandet af reformer, och dessa hans sträfvanden

hafva icke blifvit alldeles fruktlösa. Skrifvelser från unga personer, som genom Tolstoys inflytande öfvergifvit terrorismen och i stället omfattat hans läror, kunna räknas i tusental. Men icke ens Tolstoys väldiga personlighet har kunnat förhindra de naturliga följderna af seklers förtryck, då de råa massorna en gång börja vakna till medvetande om sin ställning och om sin makt. Grefve Tolstoy lär väl icke heller varit naiv nog för att kunna tro, att en oblodig revolution skulle kunna genomföras i Ryssland. Därom vittna äfven åtskilliga af hans uttalanden. Då jag t. ex. vid ett tillfälle under den stora hungersnöden sporde Tolstoy, om han ej trodde, att miren (bykommunen) kunde komma att tjäna som grundval för omdanandet af Rysslands statskick, gaf han ett för honom alldeles ovanligt kraftuttryck till svar, hvarpå han visade, huru som böndernas kommunalorganisation totalt fördärfvats af det byråkratiska polisväldet. Men han har lika skarpt uppträdt mot våldets användning såväl af de styrande som af revolutionärerna och alltjämt förkunnat ett personligt lif i enlighet med bergspredikans evangelium såsom enda medlet till samhällets verkliga omdaning och lycka.

Det kulturella och moraliska inflytande, som Tolstoy utöfvat bland massorna, är oberäkneligt. Utom hans af censuren tillåtna folkskrifter, som spridts i millioner exemplar bland folket, hafva

hans förbjudna arbeten i afskrifter eller insmugglade tryckta exemplar spridts i ofantligt stort antal och lästs med ett intresse, hvarom en västerländig knappt kan göra sig en föreställning.

Tillägg.

Tankar om gud.

(Utdrag ur Tolstoys dagboksanteckningar, enskilda bref, utkast till ofullbordade afhandlingar etc.)

GUD är för mig det, hvarefter jag sträfvat och som därför för mig *är*; men gud är med nödvändighet sådan, att jag icke kan förstå honom eller gifva honom namn. Om jag förstode honom, skulle jag hafva nått honom, och det skulle ej finnas något att sträfvat efter; det skulle ej finnas något lif. Men (och detta är en skenbar motsägelse) ehuru jag ej kan begripa eller nämna honom, känner jag honom likväl och vägen till honom, och af all min kunskap är denna t. o. m. den vissaste och säkraste.

Jag begriper honom icke, och dock är jag på samma gång alltid ångestfull, då jag saknar honom, och endast då jag är när honom, är jag

icke ångestfull. Hvad som är ännu sällsammare är, att jag nu i detta lifvet icke åstundar känna honom närmare och bättre, än jag för närvarande gör, och detta är icke heller nödvändigt. Jag kan närma mig honom mera, och detta önskar jag göra — däri består mitt lif; men detta närmande till honom förökar på intet vis, och kan icke föröka min kunskap om honom.

Hvarje bemödande af min inbillningskraft att noggrannare lära känna honom (t. ex. såsom min skapare eller såsom ett barmhärtigt väsende) aflägsnar mig mera från honom och hindrar mig från att närma mig honom.

Ännu sällsammare är, att jag kan i sanning älska honom — d. v. s. mer än mig själf eller någonting annat — honom allena. Denna kärlek allena känner intet hinder, intet aftagande (tvärtom är den i ständig tillväxt), ingen sinnlighet, ingen falskhet, ingen inställsamhet, ingen fruktan, ingen själfstillfredsställelse. Endast genom denna kärlek älskar man allt som är godt; sålunda älskar och lefver man endast af och genom honom.

Ja, sålunda tänker eller, rättare, känner jag. Jag har endast att tillägga, att pronomen »han» i viss mening förvanskar min föreställning om gud: ordet »han» gör honom i viss mån mindre.

* * *

Det förvånar mig, huru jag fordom kunde undgå att se den obestriddiga sanningen, att bakom denna värld och vårt lif i densamma finnes någon, någonting, som känner, hvarför denna värld existerar, och hvarför vi i densamma likt bubblor i kokande vatten uppstå, brista och försvinna.

Det är otvifvelaktigt, att något uträttas i världen och det af alla lefvande varelser, äfven af mig, af mitt lif. Hvarför annars denna sol, dessa årstider, och framför allt hvarför detta tre-åriga barn med dess sjudande öfverflöd af lif; och hvarför denna gamla kvinna, som öfverlevvat sitt förnuft; eller den där vansinniga människan? Dessa olika varelser, som i mina ögon tydligen ej hafva någon mening, och hvilka likväl lefva så intensivt, hålla så ifrigt fast vid lifvet, och hos hvilka lifvet är så starkt inplanteradt, dessa varelser öfvertyga mig mer än någonting annat, och att de behöfvas för något ändamål, som är vist och godt, men otillgängligt och outgrundligt för mig.

* * *

Hvarför är du nedslagen? Du väntar på någonting stort — väntar, såsom mig synes, på gud i åska och storm och icke i stillhet. Det bästa är dock, såsom du säger, att du »icke kan komma undan någonstädes». Här i visar sig guds hand på det tydligaste.

Du säger, att jag ej tyckes erkänna gud. Detta är misstag. Jag erkänner ingenting annat än gud.

Jag tror, att jag skref till dig eller talade med dig om min definition på gud, hvilken jag nu vill framställa till svar på din fråga: hvad är gud? *Gud är detta oändliga allt, hvaraf jag är medveten om, att jag utgör en del, och därför är allt uti mig omgifvet af gud, och jag känner honom i allt.*

Och detta är icke alls blott ett talesätt, utan det hvarigenom jag lefver och hafver min tillvaro.

* * *

Hvad är gud? Hvarför är gud?

Gud är det *obegränsade allt*, som jag känner inom mig själf i begränsad form. Jag är begränsad, gud är obegränsad; jag är en varelse, som har lefvat sextiotre år, gud lefver i evighet, jag är en varelse, som tänker inom gränserna för mitt förstånd; gud tänker utan begränsning; jag är en varelse, som stundom älskar till en viss obetydlig grad; gud älskar alltid och oändligt. Jag är en del, han är allt. Jag kan icke uppfatta mig annorlunda än som en del af honom.

* * *

Under det jag bad till gud, blef det på något sätt klart för mig, att gud sannerligen är ett

verkligt väsende, är kärlek, är just detta allt, som jag vidrör, och som jag erfar i form af kärlek. Och detta är icke en känsla, icke en abstraktion, utan ett verkligt väsende; och jag har känt honom.

* * *

Allt hvad jag vet, vet jag därför, att det finnes en gud, och därför att jag känner honom. Endast på denna grundval kan man grunda sitt förhållande såväl till andra människor och sig själf som till lifvet utom tiden och rummet. Detta betraktar jag icke alls såsom något mystiskt, men den motsatta åsikten anser jag i stället vara mystisk; detta är den mest begripliga och tillgängliga verklighet.

* * *

Till min definition på gud anser jag nödvändigt att foga Matthew Arnolds, som jag har fasthållit vid såsom uttryckande ett förhållande, och detta det viktigaste, hvari gud framställer sig för oss. Gud är detta eviga, oändliga »icke vi själfva», som »tenderar till rättfärdighet» (»makes for righteousness»). Man må kalla det lagen för det mänskliga lifvet, guds vilja i förhållande till den del af människornas lif, som befinner sig i deras makt. — Denna definition var tillräcklig före Kristi tid, men genom Kristus har det blifvit

uppenbaradt för oss, att uppfyllelsen af denna lag, utom dess yttre förbindelse med det mänskliga förnuftet, äfven har ett annat och enklare inre motiv, som genomtränger hela människans varelse, nämligen kärleken: kärleken, icke till maka, barn eller fädernesland, utan kärleken till gud (gud är kärlek), kärleken till kärleken — denna känsla af mildhet, deltagande och lifsglädje utgör människans naturliga, lyckliga och sanna lif, som ej vet af någon död.

* * *

Man känner gud, icke så mycket medels förnuftet, icke heller ens medels hjärtat, utan genom ens känsla af fullkomligt beroende af honom, en känsla liknande den, som ett dibarn erfar i sin moders armar. Det känner icke den som håller det, värmer det och matar det; men det känner, att det är någon; ja, ännu mer, det älskar detta väsende.

* * *

Fordom iakttog jag lifvets företeelser utan att tänka på, hvarifrån de härledde sig, eller hvarför jag bevittnade dem.

Sedermerna insåg jag, att allt hvad jag ser härleder sig från det ljus, som är förståndet, och jag ansåg därför förståndet vara alltings källa.

Men sedermera kom jag till insikt om, att

förståndet är ett ljus, som når mig, så att säga, genom ett dunkelt glas. Jag ser ljuset, men dess källa känner jag icke. Likväl vet jag, att källan finnes.

Denna källa till ljuset, som upplyser mig — en källa, som jag icke känner, men om hvars tillvaro jag är öfvertygad — är gud.

* * *

Att älska innebär att åstunda detsamma som den man älskar. Men människorna åstunda motsatta saker, då man likväl endast kan älska den som åstundar en och samma sak. En och samma sak åstundas endast af gud.

Att älska gud är att åstunda det som han åstundar. Och han åstundar allas välfärd.

»Bröder, låtom oss älska hvarandra. Den som älskar är född af gud och känner gud, ty gud är kärlek»; d. ä., vi känna gud endast i form af kärlek.

Kärlek är uppenbarelsen inom oss af gud, och häraf uppstår åstundan att gå ut ifrån oss själfva, att frigöra oss, att lefva ett gudligt lif. Och denna åstundan framkallar gud, d. ä. kärleken, hos andra. Detta är icke tydligt uttryckt. Min grundtanke är, att kärlek uppväcker kärlek hos andra.

* * *

Ett af bevisen på uppfyllelsen af Kristi lag, guds vilja, är endräkt... Vår förnämsta uppgift måste vara att undanröja allt som skiljer oss från hvarandra, och fasthålla endast vid det som förenar oss icke blott med kristna, utan äfven med muhammedaner, buddister och vildar. Detta är kristendom... sanningens lära, som är begrip-
lig för alla folkslag, alla människor.

Framför allt annat — jag säger det till alla och en hvar — den högsta, oändliga, fröjdefulla uppgift, som alltid är möjlig för oss, och som är värd att eftersträfvast af alla våra krafter, är att tillväxa i kärlek.

* * *

Medvetandet och förnimmelsen af, att gud lefver och verkar i och genom mig, kan icke alltid förnimbart erfaras. Det gifves olika slag af verksamhet, åt hvilka man måste helt och obegränsadt hängifva sig utan att tänka på något annat än, hvad man har för händer. I dylika fall är det omöjligt att tänka på gud; det skulle hindra arbetet, och detta är onödigt. — Men så snart inre tvifvel, inre kamp och nedslagenhet, fruktan, illvilja o. d. uppstå, bör man besinna sig och tänka på det andliga väsendet uti oss, vår förening med gud, och sålunda höja sig från den sinnliga till den andliga världen; och detta icke för att undslippa lifvets möda och arbete, utan tvärtom för att hämta kraft till arbetets ut-

förande, till seger öfver hindren. Likt en fågel bör man med vingarna hopfållda gå framåt med fötterna, men, när ett hinder möter, lyfta vingarna till flykt... och man finner lättnad, och ens börda försvinner.

Så hände det mig. Jag började tänka mer och mer abstrakt på lifvets gåtor: Hvari består lifvet? Hvad är dess ändamål? Hvad är kärleken? Och jag kom längre och längre bort, icke blott från gamla testamentets begrepp om gud — skaparen — utan äfven från begreppet om honom såsom fader, det rättfärdiga ursprunget till allt lif och till min egen tillvarelse. Och djäfvulen insnärjde mig, och det började falla mig i sinnet, att det vore möjligt och särskildt önskvärdt (för att vinna enhet med kinesiska konfutse-bekännare, buddister och våra egna ateister och agnostiker) att helt och hållet ignorera detta begrepp om gud. Jag trodde, att det var möjligt att inskränka sig till uppfattningen och erkännandet endast af gud inom mig utan att erkänna någon gud utom mig — utan att erkänna honom, som hos mig inplantat en del af sig själf. Och, underligt nog, började jag genast känna mig slö, nedslagen och fruktande. Jag kände ej orsaken härtill, men jag kände, att jag plötsligt andligen fallit fruktansvärdt djupt, hade förlorat all andlig glädje och kraft.

Och först då insåg jag, att detta hade händt mig, emedan jag hade öfvergifvit gud. Och jag började tänka och, besynnerligt nog, undra, om

det finnes en gud eller ej; och jag fann honom, så att säga, på nytt. Och jag blef uppfylld af sådan glädje, och en sådan fast tillförsikt erhöļ jag af honom och af möjligheten och skyldigheten att umgåås med honom, och af att han hör mig, och min glädje blef så stor, att jag under alla dessa senaste dagar erfarit känslan af att någonting mycket godt har kommit till mig; och jag frågar mig själf upprepade gånger: »Hvarför känner jag mig så lycklig? Jo, gud! Det *finns* en gud, och jag behöfver hvarken vara ängslig eller fruktande, och jag kan endast glädjas».

Jag fruktar, att denna känsla skall försvinna eller förslappas; men för närvarande är den mycket fröjdefull. Det är som om jag varit på ett hår nära att förlora, ja, jag tänkte ett ögonblick, att jag i själfva verket hade förlorat det väsende, som är dyrast af allt för mig; och likväl hade jag ej förlorat honom utan i stället erfarit hans oskattbara värde. Jag hoppas, att, om också den hänförande känslan skulle försvinna, likväl mycket af hvad jag nyss vunnit må förblifva kvar.

Måhända är detta hvad några kalla »att lefva i gud»; och om så är, gjorde jag mycket orätt i att ej instämma med dem utan i stället motsäga dem.

Det förnämsta och viktigaste i denna känsla är medvetande af fullkomlig trygghet, ett medvetande af, att han *är*, att han är god, att han känner mig, och att jag är helt och hållet omgifven af honom, att jag har utgått från honom

och går tillbaka till honom, att jag utgör en del af honom, är hans barn. Allt, som förefaller mig dåligt, synes så endast därför, att jag förlitar mig på mig själf och ej på honom, och från detta lif, i hvilket det är så lätt att göra hans vilja (denna vilja, som på samma gång är min), kan jag icke falla annorstädes än i honom; och i honom är fullkomlig glädje och välfärd.

Allt hvad jag kunde skrifva skulle ej uttrycka, hvad jag har känt. Vare sig jag plågas af kroppsligt eller moraliskt lidande, vare sig min son ligger för döden, eller det som är mig kärt håller på att förgås, utan att jag kan hjälpa det, eller lidande väntar mig, kommer den tanken plötsligt för mig: »Men gud är mig när!» och allt blir godt, glatt och klart...

* * *

Det finnes ingen troende människa, för hvilken icke ögonblick af tvifvel inträffa — tvifvel rörande guds tillvaro. Men dessa tvifvel äro icke skadliga; tvärtom leda de till en högre uppfattning af gud.

Den gud, hvilken vi fordom kände, har blifvit alldaglig, och ingen tror numera på honom. Vi tro helt och obetingadt på gud, endast då han uppenbarar sig själf på nytt för oss. Och han uppenbarar sig för oss från en ny sida, då vi söka honom med hela vår själ.

Jag hade tänkt mycket rörande gud, rörande mitt eget lifs väsende, men endast, såsom det

tycktes mig, för att känna tvifvel rörande båda delarne; och jag rådfrågade bevisen för hans tillvaro. Men slutligen för icke länge sedan kände jag helt enkelt en åstundan att stödja mig vid förtröstan till gud och vid min själs oförgänglighet; och till min förvåning erfor jag en så fast och lugn tillförsikt, som jag aldrig förut erfarit. Sålunda, i stället för att försvagas, stärktes tvärtom min tro i hög grad af alla tvifvel och alla inre strider.

* * *

Människor tala ofta om det onda, som gud förorsakar mänskligheten, och midt under det de så tala och tänka, inbilla de sig, att de tro på gud och bedja till honom.

Gud göra ondt! Och om gud gör ondt, är han icke god, är icke kärlek; och om han icke är god, existerar han ej.

Denna missuppfattning kommer däraf, att människorna äro så vissa på, att det orätta, som de göra, är icke blott godt utan förträffligt — såsom då de påstå, att när de gifva all sin kärlek åt sina barn, göra de någonting synnerligen godt. När de då erfara det onda, som endast är resultatet af deras egna misstag, deras egna synder, klandra de, icke sig själfva, utan gud. Och därför anse de i djupet af sin själ gud vara ond, d. ä., de förneka honom och erhålla därför icke heller någon tröst från honom.

* * *

Fader, hjälp mig att uppfylla din lag i all ödmjukhet, renhet och kärlek, och att däri finna en ständig källa till glädje!

Herre, tag mig, lär mig, tag din boning uti mig. Blif ett med mig eller förgör mig. Utan dig vill jag icke, kan jag icke lefva. Utom dig finnes intet lif, o fader!

* * *

Jag älskar att vända mig till gud i bön. Om det ej finnes någon gud, vore det ändå i sig själf godt att utgjuta sitt hjärtas innersta för den tomma rymden. Vid en sådan hjärteutgjutelse äro alla svagheter, som vidlåda all vår hänvändelse till människor, såsom fåfänga, själfgodhet, eget intresse o. s. v., frånvarande.

* * *

Man säger, att gud bör uppfattas som en personlighet. Detta är ett stort misstag; personlighet är begränsning. Människan känner sig som en personlighet endast därigenom att hon står i beröring med andra personligheter. Om hon vore ensam, skulle hon icke vara en person. Dessa tvenne begrepp — den yttre världen (andra personer) och vår egen personlighet — bestämma ömsesidigt hvarandra.

Om det icke finnes en värld af andra varelser, skulle människan icke vara medveten om sin

personlighet, ej heller uppfatta möjligheten af andra varelsers tillvaro. En människa kan därför icke uppfatta sig själf i förhållande till världen annorlunda än såsom en person.

Men huru kunna vi säga om gud, att han är en person? Häre ligger roten till antropomorfismen (uppfattning af gud med mänskliga egenskaper). Vi kunna endast säga om gud, hvad Muhammed och Moses sade: att »han är en». Men det kan icke blifva fråga om begreppet tal eller antal rörande gud, därför innebär icke detta, att han är en i numerisk bemärkelse, utan att han är en i betydelse af alltings sammanfattning och koncentring: icke ett begrepp, utan ett väsende — hvad de ortodoxa kalla »den lefvande guden» i motsats till den panteistiska guden; d. ä., det högsta andliga väsendet, som lefver i allt. Han är en i den mening, att han existerar såsom ett väsende, till hvilket man kan vända sig i bön o. s. v., d. ä., ett förhållande existerar mellan mig, en begränsad personlighet, och gud, som är oändlig men existerande.

Vi känna gud såsom ett enda väsende, vi kunna icke känna honom annorlunda, och likväl kunna vi ej fatta, huru en enda varelse kan genomtränga allt. Häre finna vi guds förnämsta outgrundlighet. Om gud icke är en, förflyktigas han och uppgår i intet, men om han är en, föreställa vi oss honom ofrivilligt som en personlighet, och han är icke längre det högre väsendet, alltet. Och likväl måste vi, för att lära känna gud och

förtrösta på honom, uppfatta honom både såsom genomträngande allt och på samma gång såsom en.

* * *

Människorna känna tvenne gudar: en gud, hvilken de vilja tvinga att tjäna sig, begärande af honom i sina böner, att han må uppfylla *deras* önsknings; och en annan gud, hvilken det gäller för oss att tjäna, och på fullgörande af hvilkens vilja alla våra bemödanden borde riktas.

* * *

Hvad och hvarför är jag här, lämnad och öfvergifven midt i denna värld? Till hvem skall jag vända mig? Från hvem skall jag söka svar? — Från människor?

De veta det icke; de endast le; de önska icke att veta det. De säga: »Detta är nonsens. Tänk ej därpå. Här är världen och dess njutningar — le!»

Men de skola ej bedraga mig. Jag vet, att de ej tro hvad de säga. Äfven de, liksom jag, plågas och lida af fruktan för döden, för sig själfva och för dig, herre, hvilken de ej önska att nämna.

Äfven jag nämnde dig icke under en lång tid, och jag gjorde detsamma som de göra. Jag känner detta bedrägeri, och huru det trycker och plågar hjärtat, och huru förskräcklig denna förtviflans eld är, som döljes i dens hjärta, hvilken ej nämner dig. Huru mycket de än må bemöda sig om att släcka

den, skall den dock fräta på deras hjärta, såsom den frätte på mitt.

Men, herre, jag åkallade dig, och mina lidanden upphörde. Min förtviflan har försvunnit.

Jag hatar min svaghet, jag söker din väg, men jag förtviflar icke. Jag känner din närhet, känner din hjälp, när jag går på dina vägar, och din förlåtelse, när jag viker af från dem.

Din väg är klar och tydlig. Ditt ok är ljuf-
ligt, och din börda är lätt, men jag har länge
vandrat på sidan om dina vägar, länge har jag i
min ungdoms styggelser stolt kastat af mig hvarje
börda, befriat mig från hvarje ok och vant mig
vid att icke vandra på dina vägar, och både ditt
ok och din börda hafva blifvit tunga för mig oaktadt
jag vet, att de äro goda och lätta.

Herre, förlåt mig min ungdoms förvillelser och
hjälp mig att bära ditt ok lika gladt, som jag tager
det på mig!

Källskrifter.

Vid författandet af detta arbete hafva, utom personliga iakttagelser och Tolstoys egna skrifter, anlitats följande källor:

1. Af ryska författare:

Eugen Solovjeff, *Biografitcheski Otcherk.*

Bähns, *Vospominania.*

Prof. Sagoskin, *Studentcheskie godi grafa Lva Nikolajevitcha Tolstova.*

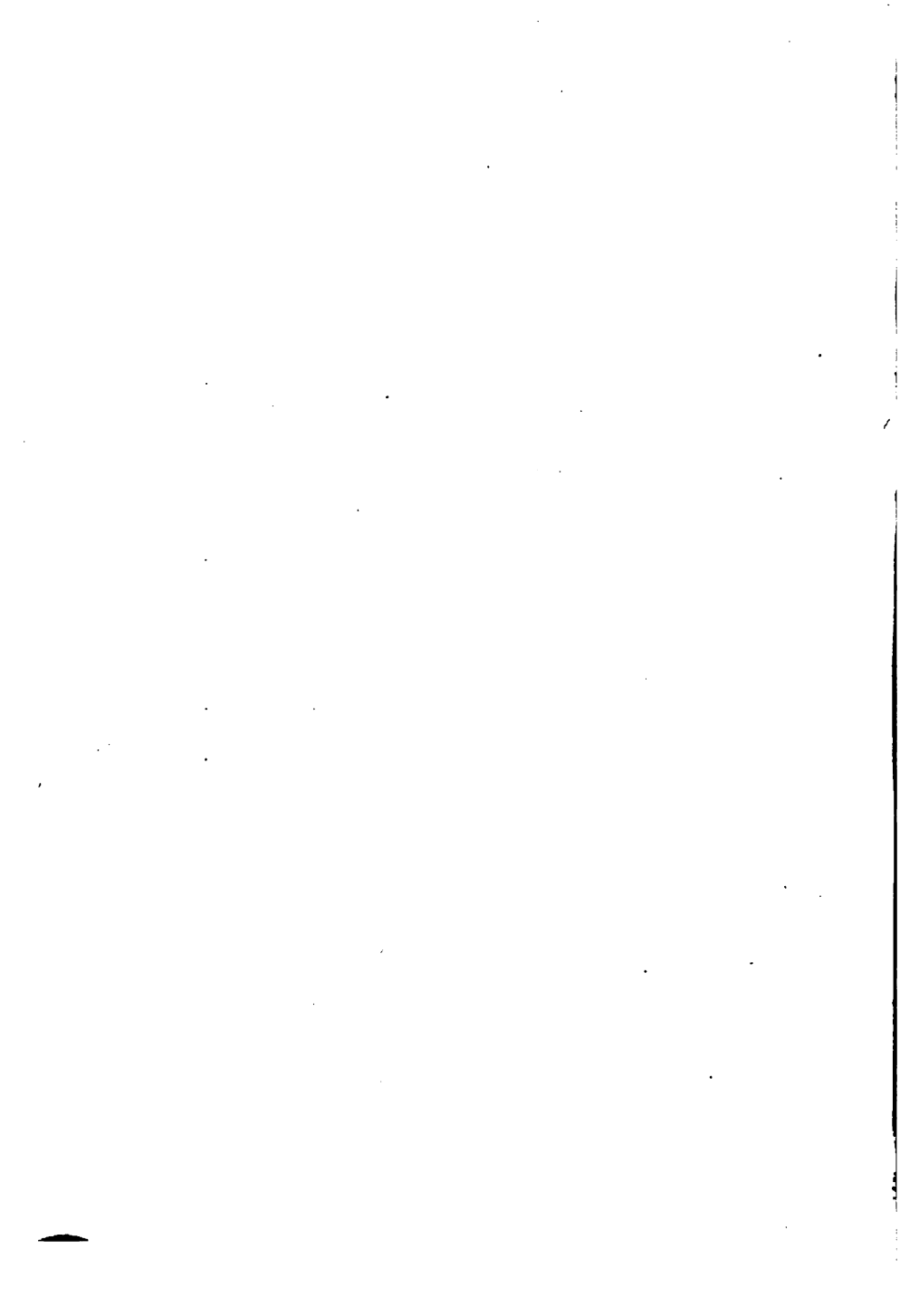
Tidskriftartiklar af Michailoffski, Skabitchenki, Pisareff m. fl.

2. Af västeuropeiska författare:

Eugen Heinrich Schmitt, *Leo Tolstoy und seine Bedeutung für unsere Kultur.*

E. L. Axelrod, *Tolstoys Weltanschauung und ihre Entwicklung.*

Ossip-Lourié, *La Philosophie de Tolstoy*, m. fl.

1000

3 2044 051 109 213

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine is incurred by retaining it
beyond the specified time.

Please return promptly.

